

Per scoprire le radici dell'albero genealogico bisogna essere muniti di conoscenza e coraggio, cose che a noi albanesi non mancano. «Le stelle non si vergognano di sembrare lucciole, ma anche le lucciole si onorano di sembrare stelle».

RRËNJËT

LE RADICI

GIORNALE INDIPENDENTE

Te zbuloshe rrenjet e trungut gjinetik patjeter duhet te jesh i paisur me dituri e kurajo, te cilat ne shqiptareve nuk na mungojne. «Yjet nuk e kane per turp te duken si xixellonja, por dhe xixellonjat e kane per nder te duken si yjet».

Anno 13
Numero 2
Luglio 2015

Mensile di attualità e cultura italo-albanese
Direttore editoriale: Hasan Aliaj

Distribuzione gratuita in:
Albania, Australia,
Belgio, Canada, Germania,
Grecia, Francia, Italia,
Stati Uniti e Svizzera

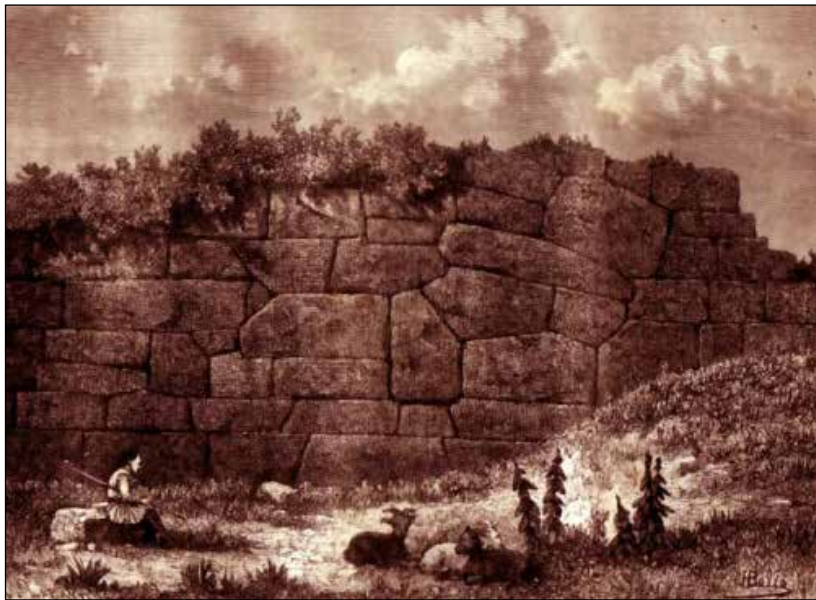
I Pelasgi e la loro lingua

Di LEONIDA NDRENIKA

La lingua pelasgica albanese o shqype è millenaria. Dalla sua antichità attestano scrittori autorevolissimi. Stier dice che è stata parlata prima delle lingue latina ed ellenica e prima di ogni altra lingua, che ci conosca oggi o che sia rimasta delle antiche. La lingua dei divini Pelasgi dunque, che non è altra che la shqype o albanese, è secondo Kind e Reinhold madre della lingua latina. Così si esprime Mälte - Brun: "La lingua albanese non differisce radicalmente dalla lingua più antica e più rozza dei Pelasgi". Il Gioberti afferma che: "Delle favelle pelasgiche, barbare e non intelligibili agli Elleni, parlate prima delle invasioni deucalioniche, trovansi le vestigia presso gli Shqypetar".

Secondo il von Hann gli Albanesi avrebbero nelle epoche primitive popolato l'Epiro, la Macedonia, l'Iliria, la Grecia (Ellade Peloponneso) e considerevoli territori, in Italia. Orbene, mentre in Grecia (Ellade e Peloponneso) i Pelasgi avrebbero adottato la lingua dei Elleni, e mentre l'idioma degli Aborigeni sarebbe durato in Macedonia fino all'invasione dei Serbi, nell'Albania (Iliria Meridionale ed Epiro) l'elemento pelasgico avrebbe respinto o assimilato l'elemento slavo, e da quel paese sarebbero uscite, dopo il secolo XIV, le colonie epirote della moderna Grecia.

A parere di Von Han vi sarebbero ora degli Albanesi di tutte le provincie elleniche, sia della Grecia continentale



Mura Pelasgiche

sia della penisola peloponnesiaca, tranne l'Etolia, l'Acarnania, la Laconia e Messenia: nell'Attica nell'Argolide, nella Beozia essi costituirebbero la vera maggioranza della popolazione; e finalmente, abitate esclusivamente da Albanesi, sarebbero le isole d'Idra, Spetzia, Paros, Salamina, l'Eubea meridionale e la parte settentrionale dell'isola d'Andros. E per mostrare i legami di parentela, che stringono la lingua albanese con altre

lingue, scrive: "Il proto - albanese non è solamente contemporaneo del proto - romano e del proto - greco, ma si è tra loro affinità, o, in altre parole, quanto vi a di simile negli usi dei due popoli emana da un medesimo elemento il pelasgico". Sulla stessa questione si riferisce anche Dott. Ludwig von Thallozcy. T Vallauri scrive, che le lingue greche e latine uscirono dalla lingua pelasgica (fluxerunt).

(segue a pagina 3)

I monumenti Paleocristiani nella valle di Drinos

Di Ph.D.C. MELSI LABI

Direttore del Museo Nazionale Storico

La valle di Drinos ha un tratto di circa 55 km ed è largo di 300-400 metri fino a 5-6 km. La valle si estende da Kakavija fino vicino a Tepelena. Su entrambi i lati, la valle di Drinos è circondata da alte catene montuose dove sul lato ovest è delimitata da Mali i Gjerë, con la vetta più alta di 1800 metri, mentre sul lato orientale, con la catena montuosa di Lunxhëri, con il vertice più alto di 2.155 metri. A sud, attraverso lo Stretto di Kakavija, passa sul bacino di Ioannina, mentre al nord è delimitata dal fiume Vjosa. Il fiume Drinos attraversa tutta l'area di Dropulli. La valle, circondata da un terreno montagnoso ed aspro ha favorito lo sviluppo del allevamento. Il Drinos è una zona ricca di tracce di insediamenti antichi e medievali. Questi insediamenti sono stati posizionati nei punti strategici e fortificati in modo per poter difendersi dai nemici, e così controllando la strada verso la valle. Lungo la valle si trovavano tre città e cinque castelli, che controllavano le antiche vie. Il passeggero, che partiva da Apolonia, Byllis ed Amantia, passava la valle di Vjosa fino dove si univa con il fiume di Drinos. Il viaggio continuava nelle gole di Antigonea e salendo nella riva sinistra di Drino, il passeggero arrivava nella roccaforte di Lekli. A questo punto, la via continuava per due strade, una verso Molossia e l'altra verso Caonia. Se si procedeva, la via sarebbe finita in Ktismata, che era la terza città



Numerosa, ha rindhet se njihonit i Delfantit (Shek. XV para Kristitit)

della valle di Drinos. Colui che si recava verso la strada di Caonia, doveva seguire la valle del fiume di Kardhiq e dopo di che attraversava il valico di Skërficë, si trovava in Fimike, che era il centro di Caonia. Se il viaggio iniziava dal Nord per entrare all'interno della Valle di Drinos, si doveva seguire il versante orientale dello stretto. A sudest di Lekli si trova una lunga cresta rocciosa. Da questa parte si apre l'orizzonte verso i campi di Tepelena e si estende lì dove si unisce il Drinos con Kardhiq. L'altra crepa si apre verso Humelica. Una volta che pervade l'altopiano di Kurvelesh da Mali i Gjere, essa sfocia a Drinos, proprio sul punto d'incontro nella base dell'antica torre di Paleocastro. Passando attraverso le colline

e pendii ripidi di Kardhiq, la strada porta verso il centro nel mezzo della valle di Drinos ed in seguito, a Jerma, che è il centro della valle. Un'altra gola che passa attraverso il fiume Suha, collega la valle con le zone montuose di Zagoria e Pogon.

Nella valle di Drinos puoi permeare attraverso le gole e i valichi dei monti, iniziando dalla gola di Tepelena; il valico di Çajup che si trova al nord della valle; il valico di Skërfica, il valico di Sopot ed il valico di Muzina che si trovano sul lato ovest; la gola di Selcka ed il valico di Peshkëpia sul lato est; la gola di Sotirë, il valico di Kakavija ed il valico di Koshovica sul lato sud della valle. Vicino ad ogni valico ed in ogni entrata di gola nella valle di Drinos si trovava un monastero.

(segue a pagina 3)



A ndodhet Atlantida në Durrës?!!

Nga ERJON ELEZI

Gjate mijëvjeçarëve legjenda e Atlantitës apo miti i saj është transmetuar deri në ditët tona me gjithë madheshinë dhe bukurinë që ofron kjo histori sa njerezore aq edhe

shjnore. Shume historiane dhe studjues kan mare mbi kurrijn e tyre misionin e deshifrimin apo lokalizimit te ketij qyteti qe ka frymezuar shume breza filozofesh artistesh ,kinematografesh dhe mbi te gjitha hulumtuesish amatore dhe profesionist.

(Vijon në faqen 9)

Vojsava Triballi ishte Shqiptare

Nga BRUNILDA TERNOVA

Hasemi shpesh kohët e fundit me propagandën mjerane të individëve të paskrupullt ose të islamikëve të cakuar (agjent të UDB e më gjerë) që duan të na e nxjerrin Vojsava Triballin - nënën e heroit tonë kombëtar Gjergj Kastriot Skënderbeu - etnikisht jo

shqiptare por sllave. Po sjellim një sërë të dhënash historike, që nga lashtësia deri në ditët e sotme, që dëshmojnë qartë që Vojsava Triballi ishte shqiptare. I pari që flet për Vojsava Kastriotin është Marin Barleti (1508) i cili shkruan se ajo ishte bashkëshortja e Gjon Kastriotit dhe bija e princit fisnik të Triballëve, por nuk përcakton përkatësinë etnike të saj.

(Vijon në faqen 6)

Mburoja e "Aleksandërit të Madh" në Apoloni?

nga FREDERIK STAMATI

Viti 1983 i dhuroi Apolonisë një pasuri të rrallë arkeologjike: në tumat e fshatit Kryegjat, arkeologu Vangjel Dimo zbuloi një varr që ngri mendjen e të gjithë specialistëve të

fushës. Në varr ndodhej një mburojë prej bronzi, e mbi të skeleti i shtrirë anash i të zotit të saj. Objekte të tjerë, të rrallë për nga forma dhe dekoracionet interesante gjendeshin përgjatë mbeturinave kockore të trupit të dikurshëm: një përkrenare e paparë...

(Vijon në faqen 2)



Iliria e jugut dhe Epiri në antikitet

Nga ANDREA LLUKANI, Tiranë

Nga 20-23 maj 2015 në ambientet e Muzeut Historik Kombëtar u mbajt Konferenca VI Ndërkombëtare e Arkeologjisë me temë: "Iliria e Jugut dhe Epiri në Antikitet". Në

këtë konferencë shkencore morën pjesë rreth 149 arkeologë nga 19 vende të ndryshme, të cilët u mbledhën për të ndarë mes tyre zbulimet më të fundit në fushën e arkeologjisë, epigrafisë dhe të numizmatikës.

(Vijon në faqen 16)

Mburoja e “Aleksandërit të Madh” në Apoloni?

Historia e një mburoje zbuluar në Apoloni / E ndarë në 8153 copë, u deshën 760 rrugë për konservimin e saj për më shumë se 20 vjet falë një pasioni këmbëngulës Kush ka qenë mbajtësi i saj dhe a mund të lidhet me Aleksandrin e Madh. Dihet se Aleksandri i Madh thërriste në fushatat luftarake të gjithë shtetasit e vet. Në këtë rast, edhe apoloniatët. Që poseduesi i kësaj mburoje ka qenë në fushatat e Aleksandrit vështirë se mund të kundërshtohet. Armatimi i gjetur në varr, sidomos i shpatës, jep edhe më shumë argumente bindëse. Këllëfi i shpatës kishte elemente kockore, tipike të Lindjes. Por, ka edhe dëshmi të tjera.

nga **FREDERIK STAMATI**

Viti 1983 i dhuroi Apolonisë një pasuri të rrallë arkeologjike: në tumat e fshatit Kryegjat, arkeologu Vangjel Dimo zbuloi një varr që ngrii mendjen e të gjithë specialistëve të fushës. Në varr ndodhej një mburojë prej bronzi, e mbi të skeleti i shtrirë anash i të zotit të saj. Objekte të tjerë, të rrallë për nga forma dhe dekoracionet interesante gjendeshin përgjatë mbeturinave kockore të trupit të dikurshëm: një përkrenare e paparë, po prej bronzi, një shpatë hekuri së bashku me gjurmët e këllëfit të zhdukur, katër enë prodhim vendas në qeramikë, sandale prej metali, thika, kruajtëse, etj., etj., dhe gozhdët me të cilat ishin mbërthyer fort dërrasat e qivurit të madh. Thuaje të gjithë arkeologët e antikitetit shkuan nga dita në ditë për të parë zbulimin e rrallë. Kuriozitetin më të madh e krijonte mburoja, forma e shkatërruar e së cilës lindte diskutime jo pa hamendësi. Unë shkova kur mburoja ishte nxjerrë nga toka, ishte transportuar dhe mbahej në ruajtje të sigurt në magazinat e muzeut. Ah, e sigurt! Një pjesë e saj, rreth një e treta, në mos më shumë, ishte shembur së bashku me dheun nën të, duke u kthyer në thërrmija të vërteta! Por, për hir të së vërtetës, duhet thënë se edhe pjesa tjetër e saj, ajo që kishte shpëtuar nga shembja nuk ishte më mirë: vetëm një mori thërrmijash dhe diku më shumë, por të organizuara në një rrafsh, ku nuk merrej vesh thuajse asgjë. Tetëmbjesh e njëqind e pesëdhjetë e tre copa! Që në njohjen e parë lindi e vërteta për vështirësinë e ringritjes së saj. Konsultat pa fund nuk jepnin zgjidhje. Një rebus? Nuk është asgjë! Isha si mbi det, ku lëkundeshja nga tallazet e mendimeve të ndryshme. Jo me orë, as me ditë dhe as me javë, por me muaj të tërë kam qëndruar mbi copat e mburojës për të gjetur lidhjet midis tyre dhe zhvillimin e motiveve zbulues, tashmë të prishura. Vëzhgoja gjithçka në stereomikroskop. Mundoheshja të kapja edhe shenjë më të vogël që do të orientonte lidhjet. Pashë të gjithë relievet me mburoja dhe të gjitha statujat luftarake në muzetë e Shqipërisë për të kuptuar të kaluarën e panjohur nga ne. Sot, kur e shikon të restauruar, është e lehtë të flasësh, por nuk duhet harruar se ajo ka njëzet vjet punë dërmuese të trupëzuar në vetvete.

Thanë që ta restauronin diku jashtë, si për më mirë, por askush nuk e mori përsipër. I mbeti laboratorit tonë. Përpunova dhe eksperimentova shtatëqind e gjashtëdhjetë rrugë dhe nga ato përzgjedha atë që do ta çonte punën deri në fund, duke dhënë garanci absolute. Absolutisht asnjë mëdyshje për ta “parë më konkretisht kur të vinte momenti”, gjithçka e parapërcaktuar dhe ashtu u veprua pa asnjë problem deri në fund. E kam tepër të vështirë të paraqes në një shkrim gazete punën e kryer. Fotot dhe skicat që shoqërojnë botimin do të na ndihmojnë në shtjellimin e temës. E shoh të domosdoshme edhe paraqitjen në skicë të prerjes tërthore. Është në shtatë nivele: 1-meduza, prej bronzi, 2-fleta metalike e sipërme, po prej bronzi, 3- material i zi lidhës dhe mbushës, 4-dru, 5-përsëri material lidhës, 6-lëkurë, 7-elemente bronzi, që shërbenin për ta mbajtur si dhe gjatë ecjes. Diametri: 72 cm. Trashësia në qendër rreth 2,5 cm, anash rreth 4 mm. Lartësia e kubaturës nga plani 11-13 cm. Gjëja e parë dhe mbi të gjitha ishte përfytyrimi i saj në lashtësi. Këtu nuk po i jepnin “kon”. U konsultova disa herë në Gjermani, në Hungari dhe në Greqi. Materiali i zi lidhës dhe mbushës u analizua në Institutin Mbretëror të Pasurive Artistike Kombëtare në Bruksel, institut me famë botërore dhe rezultoi të ishte një masë bituminoze me vaj gjysmë të thatë, ku ishte shtuar edhe rrëshirë pishë. Po në këtë institut u kontrollua nëse ka qenë e lyer me ndonjë bojë lëkura dhe rezultoi që jo. E bëmë këtë kontroll, sepse në literaturë thuhet se herë-herë lëkura në pjesën e prapme të mburojës lyhej me bojë të kuqe. Në rastin tonë nuk u gjet asnjë element kimik, që të përdorej në lashtësi në formë komponimesh, e që jep ngjyrë të kuqe. Veçse në ka qenë e ngjyer me të kuqen e purpurit! Ajo kur shpërbëhet nuk lë asgjë për ta identifikuar. Kështu na mbetet që të pranojmë faktin. Lëkura e përdorur



ka qenë lëkurë nga bagëtitë e trasha dhe pikërisht lëkurë kau. Në Universite Paris-Sud, në laboratorin e hidrologjisë izotopike dhe në laboratorin e datimeve me karbon 14 në Saklei, si dhe në Institutin e Fizikës Bërthamore në Tiranë u përcaktua moshë. Po, është e periudhës së Aleksandrit të Madh! Dhe këtu na u ngrit mendja! Mburoja është e tipit maqedonas. Të gjithë ata që mendojnë se është ilire, gabohen. Gabohen sepse forma dhe ndërtimi janë krejtësisht të mburojës maqedonase të shekullit të katërt para Krishtit. Vërtet që rrahët koncentrikë i gjejmë edhe në monedha ilire, por ky huazim nuk është pasaportë për të kaluar kufijtë e kulturave. Në mes të mburojës është koka e Meduzës. Mitologjia e shpjegon në një formë shumë tërheqëse. Perseu, mbasi ia preu kokën, e futi në një thes dhe ia dhuroi Athinës, e cila e vendosi në qendër të mburojës së saj. Dhe kudo që ta shohësh Athinën me mburojë, gjithmonë do të dallosh kokën e Meduzës në qendër të mburojës. Me sa duket Athinaja e bëri këtë meqë koka e Meduzës kishte vetinë që të kthente në gur çdo njeri që do ta shikonte. Aleksandri i Madh ishte shumë i dhënë pas këtij miti dhe dha urdhër që të gjitha mburojat në ushtrinë e tij, të kishin në qendër të tyre kokën e Meduzës. E meqë jemi te Medusa, po merremi pak edhe me Meduzën e mburojës sonë. Ajo është realizuar në një fletë metalike dhe kapej me pesë gozhdë në bazamentin nën të. Motivet janë punuar me dalta tepër të holla dhe të vogla, 2 mm të trasha. Ja, këto dalta i kanë kaluar nëpër vraga për të krijuar flokët në formë gjarpërinjsh, vetullat, etj. Si nuk kanë përtuar! Gjuha ka qenë e ngjitur me kallaj. Sytë e bardhë janë prej guri gëlqeror në formën e cilindrave të hollë, që ngjiteshin me kushedi se çfarë në pjesën metalike. Zakonisht përdornin dyllë bimorë. Edhe Meduza erdhi copë në laborator, por në foto është pas përfundimit të punimeve. Fleta e sipërme e mburojës është një e vetme dhe e shtrirë me rrahje. Mirëpo një studim në laboratorin e “Strukturës së materies” në Fakultetin e Shkencave Natyrore na detyron të biem në mendime. Në qendër ka një brimë.

Aty ajo ka pas qenë mbërthyer përkohësisht gjatë punës në negativin e formës të saj. Ky negativ duhet të ketë qenë prej materiali jo shumë të fortë. Nga mbrapa është gërvishur e gjithë skema e zbulurimit. Pastaj zbulurimi është realizuar me rrahje, duke i dhënë profilin e ullukut. Në shtatë vende, metali është çarë. U gjetën shtatë arna të ngjitura me kallaj. Dekoracioni është nga ata që gjenden rëndom në lashtësi: rrahë koncentrikë dhe themtha. Për organizimin e dekoracionit kanë pas përdorur koeficientin tre. Ashtu punonin në lashtësi, me koeficient të një munuri të përzgjedhur. Po ta shikoni me kujdes do të vëreni se gjithçka është tre, ose shumëfishi. Tre rrahë koncentrikë, gjashtë grupe gjithsej, tre themtha, (themthata janë ato si gjysmë sfera), madje edhe hapja këndore në themtha dhe në rrahët koncentrikë është 120 gradë. Pra, dekoracionet janë në relief. Kjo do të thotë që mburoja nuk është luftarake. Ato luftaraket nuk janë me relief, sepse do t’u jepnin më shumë mundësi shigjetave. Luftaraket ishin të lëmuara, në mënyrë që të rrëshqisnin shigjetat. Dekoracionet i pikturonin me bojë të kuqe. Dhe vërtet kërkua, por nuk gjetëm asnjë shenjë ku mund të ishte ngulur ndonjë shigjetë. Rezulton që mburoja të jetë ceremoniale. Ai që e ka pasur këtë mburojë ka qenë një njeri i rëndësishëm në Apoloni! Dhe kjo na e fut më tepër mendjen në labirintet e kuriozitetit. Por këtë çështje do ta shtjellojmë në fund. Dy kanë qenë format e mburojave maqedonase në atë kohë: me buzë dhe pa buzë. Kjo e jona është pa buzë. Gjatë marshimit ato me buzë vareshin në sup, këto të tjerat kishin nga mbrapa rripin me lëkurë ku futej krahu dhe një spango paksa të lëvizshme që kapej në grusht, e tërhiqej për ta tendosur. Spangoja kalonte nëpër tetë udhëzues, katër prej të cilëve në rastin tonë kanë në palmata tipin e zbulurimeve më të arrira në atë shekull. Njëra u gjet e thyer dhe me mungesa. Nuk u gjet edhe njëri nga të katërt udhëzuesit e tjerë në formë rrethi. Kishte rënë kushedi se kur dhe ishte zëvendësuar me një të një

lloji tjetër, por jo të panjohur në ato kohëra. Kuptohet se një mburojë nuk mund ta bënte një njeri i vetëm, sepse duheshin disa njeshtëri. Ato prodhoheshin në punishte të specializuara dhe kjo është edhe një nga arsytet përse elementet të ndryshme janë të njësuar. Pjesa më e qëndrueshme e mburojës ishte ajo e brendshme, prej druri, ku montoheshin të gjithë elementet e tjera përbërëse të saj. Nuk e gjetëm, ishte zhdukur gjatë kohës së qëndrimit në tokë. Me këtë pjesë fillonte puna. Në anën e prapme ngjitej lëkura me materialin e zi bituminoz. Pastaj mbërthesheshin me gozhdë elementet udhëzuese për spangon dhe rripi prej lëkure ku futej krahu. Në qendër ka pasur gjithmonë një kuti prej argjendi, në të cilën futej ndonjë lutje për luftëtarin. Pra, ishte si punë hajmalie. Kjo pjesë nuk është gjetur, veçse në fletën prej metali duken gjurmët e ngjitjes me kallaj të një kutie katrore me brinjë rreth 5 cm. Pastaj i vinte radha montimit të fletës së sipërme. Edhe ajo pozicionohej me ndihmën e masës bituminoze, që luante edhe rolin e mbushësit për ulluqet e dekoracioneve, që ata të mos shtypeshin. Kjo fletë mbërthehej anash me 98 gozhdë prej bakri, të gjitha të përthyer në të njëjtin drejtim. Së fundmi buza e mburojës qarkohej me një fashetë bronzi në formën e gërmës U, që e lidhte përfundimisht. Tani, mbasi e përshkruam, po themi edhe disa pak fjalë për punën që mori vite të tëra, e që u shtri në periudhën kohore nga 1983, e deri në 2011, por jo pa ndërprerje. Realisht mori pak më tepër se njëzet! Restaurimi i saj ishte një shtartim i idesë dhe faktit. Edhe e kundërta: fakti drejt idesë. Është e vështirë t’i ndash.

Për njëzet vjet ata kryqëzoheshin me njëri-tjetrin në një rrjetë imagjinatash. Idetë qëndrojnë në ajër. Vite të tëra imazhi i saj qëndronte përpara syve, në hapësirë, në një lëvizje të papërcaktuar. Luloheshin mendime dhe imazhe! Dhe këto duhej të thëhiteshin nga rrëmuja e materialit, ose materiali të gjente vend në ide dhe imazh. Ka qenë e vështirë, tepër e vështirë! Kushedi se sa herë kjo lojë e papërcaktuar u përzje edhe me mjekun e urgjencës nga rritja e tensionit... Ndoshta, pa shumë filozofi, mund të themi se me kohë u formua një si forcë centripetale që bashkoi imagjinatën me faktin. Aty filloi edhe puna konkrete, që zgjati aq shumë. Gjithçka u pastrua nga papastërtitë dhe mineralet e korrozionit deri në atë sipërfaqe ku këto produkte korrozioni formonin atë që quhet patinë fisnike, një shtresë minerale sa më pranë asaj origjinale. Është si të thuash një harmoni midis ruajtjes dhe prishjes, midis asaj që ka mbetur dhe tendencës së transformimit natyror drejt niveleve më të ulëta energjetike. Sot, të gjithë muzetë e botës e kanë kthyer në postulate këtë ekuilibër të brishtë. Ai nuk mund të mbahet vetë, do ta detyrosh. Do ta detyrosh nëpërmjet reaksioneve kimike dhe pasivizimit të transformimeve. Nuk është e lehtë, jo vetëm nga rrethanat që krijohen si rrjedhojë e “plakjes” në tokë. Kimikatet që përdoren për këtë punë janë helme dhe njëkohësisht kancerogjene. Do mendosh jo vetëm për objektin, por edhe për kokën. Të tilla ndërhyrje janë bërë në këtë mburojë. Vitet e kaluara gjatë qëndrimit në laborator dhe fakti që nuk u shfaq asnjë problem qëndrueshmërie vërtetuan se qëllimi ishte arritur. Mirëpo çështja nuk mbyllet me kaq. Do të duhet të mendosh edhe për personelin e muzeut që do ta marrë nëpër duar dhe për vizitorët. Edhe këto janë marrë parasysh. Qëndron më ndryshe puna e pasivizimit të disa reaksioneve kimike. Transformimet në tokë janë të tilla që krijojnë disa lloje mineralesh të qëndrueshme në vetvete, por që kthehen në pluhur kur lagështia në mjedis është e lartë. Kësaj pune nuk ka se çfarë t’i bëjë laboratorin, ajo krijohet në vitrinë, apo në sallat e muzeut nëpërmjet ushqyerjes me ajër të kondicionuar, me kondicionerë jo nga ata që përdoren nëpër shtëpi, por profesionalë. Por puna është se muzetë e Shqipërisë janë të papajisur me teknologjinë e përshtatshme, kështu që rreziku i rripshjes mbetet “mbas derës”.

U ndërtua një bazament sektori sferik (po i bie shkurt, sepse ai ishte mjaft i komplikuar), mbi

të cilin u “transferua me rregull” e gjithë moria e çrregullsisë së fragmenteve. Aty, për vite të tëra, mburoja u formua në pozitivin e saj, që ka formën e saçit. Pastaj erdhi momenti më emocional, kur u shkëput me ngritje nga bazamenti. Mrekulli! E plotë, pa asnjë dëmtim! Që njëzetë e ca vjet më parë ishte parashikuar ky çast kaq delikat! Kishim dëshirë që në vend të drurit të munguar të formonim një strukturë të njëjtë në formë, por që të ishte e tejkushme, në mënyrë që të jepte një strukturë hapësinore, ku të dallohej qartë ajo çfarë kishte mbetur dhe mënyra se si ishte ndërtuar mburoja. Por sado që kërkua nëpër Europë një material të tillë plastik, fillimisht të lëngshëm, e që pastaj të ngurtësohej, nuk e gjetëm dot. Kështu që u detyruam të përdornim rezinë poliestër, në të cilën u trupëzuan shtresa prej tekstili xhami. Në këtë moment futa në masën akoma të paforcuar të materialit plastik një pllakë prej bakri, në të cilën kam shkruar me gërvishje me dorën time një mesazh për restauruesit e vitit 2311, si dhe një foto. Mora të gjitha masat që ato të qëndrojnë të paprshura gjatë tre shekujve të ardhshëm. Kështu, pllaka prej bakri është amalgamuar me zhivë dhe pastaj është veshur me një shtresë argjendi dhe mbi të një shtresë ari. Që të mos lidhet me rrëshirën sintetike e dyllosa me dyllë mikrokristalin në të nxehtë. Edhe fotoja gjithashtu. Gjatë punës u mendua edhe për ndonjë ndërhyrje të papritur. Për këtë arsye, të gjithë elementet e mburojës nuk u lidhën pazgjidhshmërisht me rrëshirë: ata mund të çmontohen lehtësisht. Më në fund u bë edhe integrimi në ngjyrë i masës plastike, e cila e lënë në një nivel paksa më të ulët, dallon realen nga e shtuara. Mbetej edhe tri ditë punë, gjithsej edhe tri ditë nga njëzet e ca vjet! Do të përruhej Muzeu i Apolonisë. U thashë të gjithë atyre që merreshin me përgatitjet që të mos e merrnin mburojën: ajo le të ekspozohet më vonë. Një ditë të shtunë e morën fshehurazi saç e çuan në Apoloni, ku qëndron e ekspozuar si dhe televizori në një vitrinë krejtësisht të papërshtatshme dhe jashtë projektit konservues, të llogaritur që në fillim. Më kot kërkova nga Ministria e Turizmit, Kulturës Rinisë dhe Sporteve që ta kthente disa ditë në Tiranë mburojën, aq sa për të mbyllur punimet. Ndërsa ministria pyeste ata që nuk kanë punuar kurrë me të nëse kanë përfunduar apo jo punimet! Sidoqoftë mburoja i bëri ndonja dy xhiro andej nga Italia dhe Kosova... Mirë, tani le të kthehemi te dy pyetjet më kurioze: kush ka qenë mbajtësi i saj dhe nëse mund të lidhet me Aleksandrin e Madh. Dihet që Aleksandri i Madh thërriste në fushatat luftarake të gjithë shtetasit e vet. Në këtë rast edhe apoloniatët. Që poseduesi i kësaj mburoje ka qenë në fushatat e Aleksandrit vështirë se mund të kundërshtohet. Armatimi i gjetur në varr, sidomos i shpatës, jep edhe më shumë argumente bindëse. Këllëfi i shpatës kishte elemente kockore tipike të Lindjes. Por ka edhe dëshmi të tjera. Fatqëqësisht, shumë objekte të këtij varri, u vodhën në vitin 1992 dhe sot nuk i “thërrasin” dot në diskutim. (Shpeshherë kam menduar me keqardhje se pse nuk i mora në laborator të gjithë ato objekte që përbënin inventarin e varrit). Do të thoni se nga Lindja mund t’i ketë sjellë dhe tregtia? Po, por është e vështirë të grumbullohen në një varr të gjithë ato lloj armësh që përbënin arsenalin e luftëtarit të asaj kohe dhe që mund të kenë prejardhje nga tokat përtej kufijve të Maqedonisë së atëhershme. Vite më parë, kur ndodheshja për një specializim në Muzeun Numizmatik të Athinës, drejtori i atij muzeu, që ishte veçanërisht i interesuar për objektet metalike që u gjetën nga ushtarët dhe zboristët në atë varrin e pasur pranë Belshit, më tregoi disa botime të ilustruara me foto, ku pashë forma krejtësisht të njëjta me ato të objekteve të Belshit, që i pata restauruar dikur. Ai më shpjegoi se enët metalike që shihja në foto ishin nga Lindja dhe se Aleksandri i Madh i lejonte ushtarët e tij që të përvetësonin të gjithë plaçkën e gjetur në qytetet e pushtuara dhe kur nuk kishte aq plaçkë për të grabitur, ai u jepte si shpërblim ushtarëve materiale nga thesari i tij.

Armatimi i gjetur në varrin “e mburojës” është armatimi bazë, por gjithsesi jo i plotë i ushtarit të falangave. Kallçitë për shembull mungojnë. Pse? Nuk e themi dot. Pra i varrosuri nuk ka qenë hoplit, por falangist. Me falangat e Aleksandrit të Madh duhet të ketë luftuar ai! Fantazinë dhe gjykimin na e shtyn më tej mburoja. Ajo, siç edhe e thamë më lart, është ceremoniale dhe jo luftarake. A mund ta konsiderojmë në mënyrë figurative si gradë, apo shpërblim? Pra ky ka qenë një njeri i rëndësishëm, ndoshta një prijës që ka komanduar ushtarët apoloniatë. Në mbyllje po themi se ishte edhe i pasur. Veç të tjerave këtë e dëshmojnë sandalet metalike, që mund t’i mbanin vetëm të pasurit. Lëre pastaj objektet e tjera aq të rralla dhe cilësore! Ky është objekti më i vështirë që është restauruar, apo më mirë, konservuar, ndonjëherë në Shqipëri. Një punë e shtrirë në më shumë se njëzet vjet! Më tepër se dhjetë milionë lekë, nëse do të bazoheshim në koston e së sotmes! A ia vlejtë e gjitha kjo? Mburojën sot e ka jo vetëm Shqipëria, por e gjithë bota! Po mua, çfarë më mbeti nga i gjithë ky stërmundim? Mua? Asgjë!

I monumenti Paleocristiani nella valle di Drinos

(continua dal pagina 1)

STORIA DELLE RICERCHE ARCHEOLOGICHE NELLA VALLE DI DRINOS

I monumenti archeologici, che si trovano nella valle di Drinos, hanno attirato l'attenzione dei viaggiatori e degli archeologi, i quali hanno visitato l'Albania meridionale, sia albanesi che stranieri, così come Francois Pouqueville, William Martin Leak, Henry Holland, Johan Georg von Hahn e Isamber. I loro scritti e i loro studi sono di interesse, perché offrono un panorama sui ritrovamenti archeologici nella valle. I primi scavi nelle rovine della torre di Jerma sono state condotte alla inizi della prima guerra mondiale dal archeologo greco Evangelidhi, nel 1913. Delle informazioni dettagliate ha lasciato anche l'archeologo britannico Nicholas Hammond, il quale viaggiò nei paesi dell'Epiro intorno agli anni '30. Molti archeologi hanno condotto studi e ricerche nella Valle di Drinos, ma scavi continui (nel 1966-1970) ha condotto Dhimosten Budina. Durante le cinque spedizioni (1966-1970), oltre l'archeologo Dhimosten Budinës, hanno condotto anche Neritan Ceka, B. Jubani e B. Dautaj. Negli scavi hanno partecipato anche altri collaboratori, come H. Kordha, F. e S. Mihalçka Kurti. Gli scavi archeologici al teatro di Sofratika iniziarono nel 1970 condotti da Apollon Bace. Nel 1974, Dhimosten Budina ha condotto scavi nella basilica paleocristiana in Antigonea. Dopo una pausa di diversi anni, gli scavi archeologici ad Antigonea iniziarono nel 2005, da una spedizione greco-albanese, che si conduceva da Dhimiter Çondi e Kosta Zahos. Nel 2006, gli archeologi Skënder Muçaj ed Elio Hobdari hanno completato gli scavi nella costa di Melan. Nel 2008, a Sofratika sono stati fatti scavi dagli archeologi dell'Istituto Archeologico dell'Accademia delle Scienze e dal Università di Macerata. Gli siti archeologici della valle di Drinos stati scoperti grazie dalle spedizioni sistematiche di ricerca ed anche dalle scoperte casuali.

HADRIANOPOLIS

Hadrianopolis si trova tra Sofratika, Libohova, Terihati e Gorica. La città ha ricevuto questo nome dell'imperatore Adriano. La città si estendeva nella zona tra il monte Bureto e Gjirokastra. Perché l'imperatore Adriano costruì questa città e perché gli diede il suo nome? La risposta è abbastanza semplice: Hadrianopolis definiva il potere romano al sud dell'Albania. Con la distruzione del Antigonea nacque l'idea di sostituirlo. Quindi si costruì Hadrianopolis. La città fu costruita nella valle, perché l'era durante il governo del imperatore Adriano era la Pax romana, quindi un tempo di pace. Il piano urbanistico fu progettato dallo stesso imperatore, per questo gli diede il suo stesso nome. Dato che Hadrianopolis si estendeva in un campo aperto, la lavorazione della terra e le inondazioni hanno distrutto tutti gli elementi urbani della città. Le scoperte archeologiche hanno portato alla luce alcuni elementi della antica città: le rovine di un teatro, una chiesa paleocristiana ed il necropoli. Nel villaggio di Gorica sono stata ritrovate le rovine del centro episcopale.

In Sofratika si trova il teatro romano, che ha una capienza di 3.500 spettatori. Gli scavi archeologici a Sofratika iniziarono nel 1970 condotti da Apollon Baçe. La causa del inizio dello scavo era il danneggiamento parziale del teatro. Gli scavi furono condotti dall'Istituto dei Monumenti di Cultura. Essi avevano come scopo la preservazione delle strutture del teatro i quali erano danneggiati. Apollon Baçe basandosi sulla Tabula Peutingeriana pubblico i primi dati sul teatro romano di Sofratika. Secondo lui, il teatro era l'unico monumento che era rimasto dall'antica città di Hadrianopolis. Durante il tardo antichità ed il medioevo, la città era spostata verso Melan. Il teatro ha la forma di un mezzo elisse con le dimensioni 40.5 x 51 metri e con 24 scale. La datazione del teatro romano segna nel II secolo dopo Christo. All'interno della città c'era l'approvvigionamento idrico, che forniva le risorse idriche della città di Hadrianopolis. Anni dopo fu nominato Justinopol Adrianopoli, perché fu ricostruito dall'imperatore Giustiniano I. Questo fatto è menzionato da Procopio di Cesarea. L'imperatore Giustiniano I (527-565), nel VI secolo dopo Christo, dopo che completo la ricostruzione totale della città di Hadrianopolis in Epirus Vetus, gli diede il suo nome. Justinianopoli e' menzionato anche nella Tabula Peutingeriana. Nel VI secolo dopo Christo, il centro cominciò a spostarsi da Sofratika in direzione verso Gjirokastra.

I MONUMENTI DI CULTO PALEOCRISTIANO NELLA VALLE DI DRINOS

L'architettura paleocristiana (sec. IV-X dopo Christo), nella valle di Drinos e' rappresentata dalla basilica di Antigonea e la basilica di Gorica; le due chiese che sono situate in Paleokastra, la chiesa della costa di Melan Costa, la chiesa "Nascita di Maria" in Labova e la chiesa di Santa Maria in Vllahogoranxi.



La Basilica di Antigonea, la basilica di Gorica e la Basilica di Paleokastra sono triconche, mentre la chiesa fuori delle mura del castello di Paleokastra e la chiesa della costa di Melan ha una navata centrale.

La basilica paleocristiana di Antigonea

Si trova nel villaggio Jerma in Gjirokastra. La basilica e' stata scoperta dall'archeologo Dhimosten Budina nel 1974. La chiesa ha delle dimensioni 13.80 x 4.60 metri e si trova nel lato meridionale delle mura della città. La basilica triconca del Antigonea e' stata il più grande centro nella valle di Drinos durante il periodo del antichità. La navata centrale ha delle dimensioni di 7.3x5 metri. L'ambiente dell'altare e' triconca. L'altare, ad eccezione dell'abside orientale, è stata pavimentata con mosaici. La muratura della chiesa è costruita con pietre irregolari, legati al calce. Le pietre attorno all'abside sono incise sulla parte esterna. La chiesa era coperta con tetto di legno. L'ambiente dell'altare era diviso con il resto della chiesa con un iconostasi di pietra, da cui oggi, la parte rimanente sono delle colonne e delle lastre. Le dimensioni del iconostasi erano 7.30x 4 metri.

Secondo l'architetto Aleksandër Meksi, la basilica fu costruita nel secolo V-VI dopo Christo. Il pavimento della chiesa ha delle dimensioni 15x10 metri ed è pavimentato con mosaici, di pietra color nero, rosso e bianco. Il mosaico è composto da tre parti, che sono divisi tra di loro da diverse fasce decorate con motivi vegetali e geometrici.

Le pietre del mosaico sono stati prelevati dalle formazioni calcaree della zona circostante. Il mosaico ha delle forme geometriche, come triangoli e cerchi iscritti; ci sono anche motivi floreali, come le foglie a forma di cuore. Nella parte centrale del mosaico sono rappresentati dei motivi zoomorfici come dei serpenti, ed anche una composizione insolita, che rappresenta un corpo umano con la testa di un animale. Si tratta di Santo Cristoforo con la testa di un cane. Il mosaico della basilica di Antigonea risale al sec. V-VI dopo Christo ed è considerato come la prima apparizione di Santo Cristoforo in Albania, ed anche all'estero.

La basilica di Paleokastra è stata scoperta dagli scavi archeologici nel 1974. Essa si trova vicino alla parete orientale del castello di Paleokastra costruito sulle rovine delle caserme distrutte. Nel entrata della basilica si trovano due iscrizioni in latino. La prima iscrizione è scritta dal governatore della provincia di l'antica Epiro, Valer Cassiano ed e' dedicato al imperatore Licin (308-324), mentre la seconda iscrizione è scritta dal governatore del l'antica Epiro, Giulio Lepido dedicato al imperatore Costantino il Grande (306-337). L'iscrizione risale agli anni 311-324, anni in cui Costantino il Grande fu co-imperatore con Licin.

La basilica è triconca. La navata centrale è la larghezza di 5.23 metri. Le dimensioni del narcece sono 3.39 x 11.43 metri, mentre la navata centrale e' di 11.43 x13.85 metri. Nel narcece si trova una piastrella quadrata di dimensioni 4.70x3.75 metri, che detiene una iscrizione sulla data di costruzione del castello. Le mura della basilica sono con pietre di fiume, legate tra loro con calce. La basilica di Paleokastra era coperta con un tetto in legno. Sul lato est ci sono due absidi. Gli scavi archeologici hanno riportato alla luce le fondamenta della iconostasi. Quest'ultimo è stato in marmo bianco. Questo lo confermano i frammenti ritrovati che sono fatti in decorazioni. E' stata trovata anche una colonna con una piastrella sopra la quale serviva come il sacro tavolo dell'altare della chiesa. Si pensa che la basilica fu costruita nel secolo V-VI dopo Christo.

Nel 1974 durante gli scavi archeologici, a circa 100 metri dalle mura del castello di Paleokastra, sul rilevamento lato sud, fu scoperta una chiesa di dimensioni 8.40x 4.60 metri. Essa si compone della navata centrale e narcece. Le dimensioni del narcece sono 2.70x4.20 metri. La navata centrale è stato pavimentato con grandi piastrelle decorate e mattoni non decorativi. Le piastrelle del pavimento sono decorati con figurazioni di serpenti e croci. Di fronte al abside si trova una piastra di pietra arenaria, la quale ha servito come un tavolo sacro dell'altare. Negli scavi sono stati ritrovati anche delle parti dell'iconostasi in marmo bianco.

La muratura della chiesa è con pietre di fiume legate tra loro con la calce ed il tetto della chiesa è era stato coperto con tegole. Durante gli scavi archeologici sono emersi frammenti di una scultura. Nei pressi della chiesa sono stati trovati delle tombe e si pensa che potrebbe essere stata una chiesa del cimitero del castello. La chiesa potrebbe essere costruita nel V secolo dopo Christo.

Basilica di Gorizia si trova a Gjirokastra. E' stata costruita su una costa rocciosa. Le mura della basilica sono state costruite con dei materiali presi dagli edifici antichi. Sotto c'è una cisterna sotterranea. La basilica è triconca con narcece. Le sue dimensioni sono 13.30x11.80 metri. La data della costruzione della basilica è tuttora sconosciuta, perché non sono stati ancora condotti degli scavi archeologici.

La costa di Melan è una posizione strategica: da qui si controlla tutta la valle di Drinos. Nelle rovine delle sue mura si trovano le tracce di una basilica paleocristiana. Durante gli scavi archeologici, le recinte delle mura sono stati rilevati dall'Istituto dei Monumenti di Cultura. La chiesa di una navata si trova nella parte orientale della Tekke di Melan e fa parte del tipo con la cupola. Il pavimento della chiesa è pavimentata con piastrelle di tufo. La chiesa ha due ingressi e l'ingresso principale si trova al centro della parete ovest della chiesa. Gli scavi archeologici hanno trovato un capitello, il quale era collocato su un pilastro. Il capitello era scolpito in pietra bianca ed era decorato sui lati con una croce con i bordi allungati. Il capitello ha delle grandi dimensioni ed apparteneva ad una chiesa paleocristiana, che si trovava vicino al teatro. Secondo gli archeologici Elio Hobdari e Skënder Muçaj la chiesa data circa al VI secolo dopo Christo.

La Chiesa di Santa Maria presso il villaggio Vllahogoranxi si pensa di essere stata costruita su una basilica paleocristiana. Sul lato nord della chiesa, parallela alla parete longitudinale, si conserva un'altra parte del muro dove sono stati usati degli antichi elementi architettonici. Nella muratura della chiesa sono stati utilizzati dei frammenti di un relieve architettonico. Sul lato destro dell'ingresso della chiesa erano murati dei frammenti di ringhiera, un frammento di una colonna ed un' altro elemento antico. Come architrave è stato utilizzato una cornice antica, mentre su entrambi i lati di una finestra sono stati utilizzati due pilastri di ringhiera paleocristiana. Su una dei dua pilastri è stata incisa una croce.

La chiesa della "Natività di Maria" in Labova della Croce. Secondo una iscrizione che e' stata incisa nella parte bassa del timpano della cupola, la chiesa fu costruita nel 551. La chiesa è di pianta a forma di croce con una cupola cilindrica. L'esterno è della mura della chiesa e' ornato in mattoni. Il donatore della chiesa fu l'imperatore bizantino Giustiniano I. Questo lo conferma l'iscrizione scritta sul fondo del timpano della cupola della chiesa: "Questo divino e magnifico tempio della divina Madre e per sempre Vergine Maria è stato costruito (in) nell'anno 551 con le spese di Giustiniano, del grande re, e (fu riparato) con il contributo del custode Costantino dal villaggio di Labova (nel l'anno) 1806 marzo". Nella Chiesa di Santa Maria in a Labova della Croce si trova un pezzo del legno della croce di Cristo, che venne portato nel anno 559 dal Costantino da Labova, che fu stretto collaboratore dell'imperatore Giustiniano. Nel corso del periodo paleocristiano, nella valle di Drinos furono costruite una basilica di una navata e delle basiliche triconche. La chiesa di una navata sono delle costruzioni semplici e di dimensioni ridotte, mentre le basiliche erano delle costruzioni di edifici di culto, le quali potevano ospitare un considerevole numero di fedeli. Le basiliche si dividono tra gli arcadi con i pilastri o tramite delle colone poste alle tre navate. La valle di Drinos è ricca di siti archeologici, partendo dalle rovine delle mura antiche di Selo in alta Dropulli, proseguendo con il monastero Bektashi Tekke a Melan, l'Antigonea, la città di Pirro d' Epiro a Lunxhëri, i castelli di Gjirokastra, la Labova della Croce, Libohova, Paleokastra, le rovine e il teatro antico in Sofratika a basso Dropulli ecc.

I Pelasgi e la loro lingua

L Benloew scrive: Cette langue (albanaise) nous entèresse par le mystère qui semble l'environner. Elle a été parlée certainement par une partie des populations qui ont précédé les Hellènes sur le sol de la Grèce, et quoiqu'elle ait avec la langue de ces derniers des affinités nombreuses et profondes, que d'autres rapports semblent l'unir au latin, que des points de contact existent entre elle et d'autres idiomes encore, elle n' est parait pas moins, à première vue, présenter une physionomie tout originale, qui l'éloigne quelque peu, si nous ne nous trompons pas, de la grande famille des langues Indo - européennes.

Sull'origine dei Pelasgi ecco ciò che si legge nell'Enciclopedia italiana: I Pelasgi, sono popoli primitivi, di origine incerta, erranti qua e là dal più remoto oriente, giusta l'opinione più comune degli eruditi, fino ai paesi più Occidentali del mondo antico, in tempi anteriori ad ogni storico documento. Incontransi pertanto i Pelasgi, giusta le tradizioni più accreditate, ed i ricordi dei poeti, degli storici e dei geografi della classica antichità, sparsi nelle preistoriche età sul continente della Grecia, sulle spiagge ed isole del mare Egeo, ed inoltre nell'Asia minore e nell'Italia.

Strabone L. V. 221, riassumendo le testimonianze degli antichi, e raccogliendo le tradizionali notizie, dice: Quasi tutti concordano nel dire che i Pelasgi erano un'antica tribù sparsa su tutta l'Ellade, e specialmente nella parte degli Eoli in Tessaglia; parte che stendevasi dalla marina, tra la foce del Penèo e le Termopile, fino alla catena montuosa del Pindo. Tale regione appella vasi Agro Pelasgico

Omero, facendo quasi il catalogo o il novero di tutte le navi partite per la guerra di Troia, racconta che parecchie tribù tessaliche somministrarono il contingente di guerra sotto il comando di Achille; e nomina tra quelle coloro che abitavano nel Pelasgico Agro: ed altrove parla dell'Epiro come della sede principale dei Pelasgi. Un altro ricordo dei Pelasgi dell'Asia, lo troviamo nel X libro, v. 530 della stessa Iliade. Ivi Omero dichiara d'essere stati fra gli alleati di Troia anche dei Pelasgi accanto ai Lelegi, Cauconi e Ligi e di avere avuto il soprannome di divini (Dioi).

Erodoto afferma di aver trovato tracce dei Pelasgi nell'Epiro a Dodona, famosa per l'oracolo Dodoneo. Dice che quantunque visse contemporaneamente ai Pelasgi, tuttavia non sapeva determinare la natura della loro lingua e li riteneva come stranieri (barbari), perché in effetto essi non erano figli della greca penisola; conchiude per di più che anticamente l'Ellade chiama vasi Pelasgia.

Esiodo, pure autoctone, chiama Pelasgo e nomina Dodona e la in lei (fjale greke. (Dion. Alic. I 17.) Molti scrittori hanno considerato tutte le tribù epirotiche come pelasgiche. (Strabone. L. V., 220).

Fero ha conservato il nome Pelasgiotis. Del Peloponneso Eforo dice che gli Arcadi erano Pelasgi e tutto il Peloponneso si chiamava Pelasgia; Euripide in Arohiloco dice che Danao, venuto ad Argo, ordinò che tutti gli abitanti, chiamati sino allora Pelasgioti, si chiamasse invece Danai.

I Pelasgi pure nell'Attica abitarono. Gli scrittori della storia dell'Attica dicono che anche in Atene esisteva Pelasgi (11b). Riguardo alle isole, Erodoto scrive: l'isola di Samotracia era abitata prima dai Pelasgi, che un tempo trovavansi in Attica ed ora coabitano con gli Ateniesi. Da questi Pelasgi hanno preso i Samotraci i mestieri dei Cabiri. Esichio dice che questi Cabiri si onoravano molto a Lemno come se fossero dei. Pure gli abitanti di Lemno, secondo Erodoto, erano Pelasgi prima abitanti dell'Attica.

Tucidide scrive che ai suoi giorni gli abitanti di Acte vicino ad Ato (pen. di Calcidica) erano Pelasgi e specialmente Pelasgi Tirreni che altra volta abitavano a Lemno e ad Atene. Lo scrittore ateniese Anticlide, che ha scritto all'epoca dei primi Tolomei, afferma, secondo la testimonianza di Strabone, che questi Pelasgi Tirreni, i quali abitavano primariamente l'Attica, non solamente hanno edificato intorno a Lemno ed Imbro, ma una parte di essi cappeggiati da uno Lido - Tirreno emigrarono in Italia formando la nazione dei Tirreni e degli Etruschi.

Taluni storici dunque dell'Attica chiaramente dimostrano essere stata Atene residenza dei Pelasgi. Erodoto narra in termini chiari che in origine, tanto Sparta quanto Atene furono abitate da Pelasgi. E noi, sorretti dalle affermazioni di questo storico sovrano, nonché da altre ragioni, che più oltre riferiremo, diciamo essere state fondate dai Pelasgi.

In prosiegua, dice Erodoto, quei popoli, i Lacedemoni, furono chiamati Dori e quelli dell'Attica Ionici. I popoli di Atene giammai si mossero, i Dori invece molto lungamente andarono vagando, poiché, sotto Deucalione re di Tessaglia primariamente abitarono la regione Fiolide e poscia abitarono quel paese che giace tra il monte ossa e, l'Olimpo, nominato Iftieolide, donde discacciati dai Cadmei, andarono ad abitare nel Pindo, in quel tratto cioè che è detto Macedono. Poi si trasferirono in Driopide e di là vennero nel Peloponneso ed ivi furono appellati Dorici (o Dorici).

(continua nel prossimo numero)

Gjuha hitite rrjedh nga pellazgjishtja dhe vazhdon në gjuhën shqipe

nga PROF.DR.LUFTULLA PEZA & PROF.DR.LILJANA PEZA

Anadulli (Azia e Vogël, Turqia e sotme) përmendet në histori për qytetërimi mjaft të lashta, që kanë ndikuar së tepërmi në zhvillimin e qytetërimit evropian. Lufta e Trojës (rreth vitit 1250 p.e.s.), Iliada dhe Odisea të Homerit, veprat e para letrare evropiane, janë më kryesoret ndër to. Hititët janë popull, që ka banuar pjesën qendrore të Anadollit, i cili gjatë mijëvjeçarit të 2 p.e.s. dhe më pas themeloi perandorinë e madhe Hitite, që përfshinte pjesën më të madhe të Anadollit, pjesën veriore të Mesopotamisë (Iraku i sotëm) si dhe një pjesë të Levantit (Siria, Libani dhe Palestina). Hititët arritën suksesin e tyre të madh, duke përdorur mjete dhe metoda lufte nga më të mira të kohës. Ata përmenden edhe për përdorimin e parë të hekurit në histori, duke e emërtuar atë IRON (= i rëndë), fjalë për hekurin, që ka hyrë edhe në gjuhën angleze. Historia e hititëve arriti kulmin me themelimin e tri mbretërive, që pasuan njëra tjetër: Mbretëria Hitite e vjetër, rreth viteve 1650-1500 p.e.s., Mbretëria Hitite e mesme gjatë viteve 1500-1400 dhe Mbretëria Hitite e re gjatë viteve 1400-1200 p.e.s. I pari sundimtar i hititëve ka qenë mbreti Anitta.

Në Anadoll janë folur disa dialekte, që përbëjnë degën e gjuhëve të Anadollit. Më kryesoret prej tyre janë dialektet: Hitite, Palaik, Luwian, Lydian, Likian dhe Carian, që janë folur dhe shkruar gjatë kohës së bronzit dhe më pas. Gjatë kohës së hekurit në rajonet lindore të Anadollit zhvillohet dialekti jonian, një dialekt i gjuhës pellazge, në të cilin u shkruan Iliada dhe Odisea, nga gojëdhënat popullore (Peza & Peza 2012,2013, Boçi 2012).

ÇFARË GJUHE KANË FOLUR HITITËT?

Studimi i gjuhës hitite shtohet së tepërmi në kohën tonë për dy faktorë shumë të rëndësishëm:

1 - Gjuha hitite është gjuha më e vjetër e sprovuar me dokumente të shkruar ndër gjuhët e njohura të familjes Indo-Hitite (ose ndryshe Indo-Europiane) dhe

2- Gjuha hitite njihet sot nga shkenca si gjuha e parë dhe më e vjetër, që është ndarë nga gjuha

Para-Indo-Hitite (ose siç njihet ndryshe Para-Indo-Europiane) dhe njëkohësisht është pranuar si gjuhë motër me gjuhët e tjera të grupimit Indo-Europian, të cilat janë ndarë më vonë. Sot në gjuhësi emërtimi i familjes Indo-Europiane të gjuhëve është zëvendësuar me termin familja Indo-Hitite (E.Sturtevant (1926, 1931) për rëndësinë e madhe që ka gjuha hitite. Familja Indo-Hitite e gjuhëve ndahet më pas në: nënfamilja e gjuhëve të Anadollit, përfaqësuar kryesisht nga gjuha hitite dhe nënfamilja e gjuhëve të tjera Indo-Europiane, ku bëjnë pjesë të gjitha gjuhët e tjera të njohura Indo-Europiane. Mendohet se familja Indo-Hitite e gjuhës e ka prejardhjen nga një gjuhë ende e panjohur, e quajtur GJUHA PARA-INDO-HITITE (shih fig.). Hititë kanë përdorur sistemin kunjor të shkrimit në shtresa të njome balte. Sistemi kunjor i shkrimit lindi në Mesopotami pesëmijë vjet më parë, prej shumerëve dhe akadëve dhe u përhap gjerësisht në vendet fqinj, duke përfshirë edhe hititët. Në këtë lloj shkrimi, për të shkruar në vend të lapsit të sotëm, janë përdorur kunjat të vegjël prej kashte ose druri (prandaj nga fjala e lashtë e gjuhës pellazge “KUNJ”, ka marrë edhe emrin sistemi kunjor i shkrimit, ose anglisht cuneiform script). Më pas këto shtresa balte me shkronjat e shtypura mbi te, thaheshin në diell dhe shërbenin për komunikim midis njerëzve ashtu si letrat dhe dokumentet që bëjmë sot. Pllakat e thara në formë tjegulle janë ruajtur për një kohë të gjatë në pallatet mbretërore në Hattusha (kryeqytet i Perandorisë Hitite) si arkiva. Kur këto pllakat u dogjën nga zjarri gjatë luftimeve për pushtet, pllakat qerpiç, prej balte u kthyen fatmirësisht në tjegulla. Kështu u ruajtën tjegulloret, pllakat e famshme të pjekura prej balte me shkrimin kunjor hitit. Tjegulloret me shkrimin kunjor hitit janë zbuluar nga arkeologu dhe historiani gjerman Hugo Winckler (1863-1913). Vinkler ka qenë profesor i gjuhëve orientale në Universitetin e Berlinit dhe me mbështetjen e Shoqatës Orientaliste Gjermane, ndërmoi gërmimet arkeologjike në Bogazkale të Turqisë në vitet 1906-1912. Ai gjeti një depo të madhe plot me mijëra tjegullore me shkrimin kunjor të një gjuhe të panjohur në atë kohë, që më pas do të ishte gjuha hitite. Këto gjetje i dhanë mundësinë Viklerit të shkruante një histori të shkurtër mbi hititët, ku arriti në përfundimin e rëndësishëm, se vendi ku ai gjeti tjegulloret me kunjor hitit i përkiste kryeqytetit



Gli Ititii conoscevano le tecniche della lavorazione del ferro. Con il ferro costruivano armi ed strumenti di lavoro e di uso quotidiano.

të një perandorie të madhe, Hattusha. Kështu Vinkleri zbuloi jo vetëm pllakat (tjegulloret) me shkrimin kunjor hitit, që përbën një pasuri të madhe historike dhe gjuhësore, por zbuloi edhe kryeqytetin e Perandorisë Hitite, Hattushën.

Me zgjidhjen e problemit të deshifrimit të shkrimit kunjor të hititëve, u morën disa dijetarë gjatë shekullit të kaluar, por suksesin për ndriçimin e tyre e arriti shkencëtari i talentuar çek Bedřich Hrozný (1879-1952), i cili u muar për shumë kohë me tjegulloret me shkrimin kunjor hitit. Rezultatet e punës së tij Hrozný i botoi në dy studime në vitet 1915 dhe 1917, ku ai dha fjalët e para të gjuhës hitite me gjerat e alfabetit latin dhe përfundimin mjaft të rëndësishëm se gjuha hitite përkete në familjen Indo-Europiane të gjuhëve. Këto arritje janë sukses të madh shkencor, sepse u zgjidhën për herë të parë prej tij. Hrozni ka meritën e madhe se bëri tunel vetiak në shkencë, për të zbardhur gjuhën e pa njohur hitite, në sajë të nuhatjes, dëshirës, guximit, aftësisë dhe njohurive të tij të thella shkencore. Tylenei sot hapen lehtë, sepse janë në dispozicion të gjitha mjetet moderne teknike, përfshirë edhe paratë. Por në shkencë hapja e një tuneli është tepër e vështirë dhe e rrallë, atë mund ta bëjnë vetëm ata njerëz që i kanë të gjitha mjetet vetjake në vetvete. Dhe Hrozni i kishte të gjitha këto mjete në vetveten e tij, prandaj arriti suksesin e madh. Në sajë të punës kolosale të Hroznit gjuha e panjohur hitite u bë e njohur për rrethet shkencore dhe u rendit në familje Indo-Europiane të gjuhëve, me të cilat ajo ka lidhje gjenetike. Në fjalinë e parë në gjuhën hitite Hrozni e dinte që fjala e shkruar “NINDA” (që i kanë thënë një lloj buke tek shumerët dhe hititët), gjeti edhe fjalë të tjera të shkruara të kësaj gjuhe. Ndonëse Hrozni nuk arriti t’i zgjidhi të gjitha problemet që i përkasin gjuhës hitite, ai ka meritën se e renditi gjuhën hitite në familjen e gjuhëve Indo-Europiane, që përbëjnë sukses të madh të kohës. Hrozni njëkohësisht hapi rrugën për studimin më të plotë të gjuhës hitite dhe na dha metodën krahasuese për këtë qëllim. Gjuha hitite bënë pjesë në degën e gjuhëve të Anadollit dhe është gjuha më e sprovuar e familjes Indo-Hitite të gjuhëve (e njohur edhe si Indo-Europiane). Në këtë degë përfshihen edhe gjuhët e tjera të Anadollit: palaikë, luwiane, lidiane, likiane, cariane, sidetike, joniane dhe posidiane, të gjitha të afërta njëra me tjetrën. Dijetarët mendojnë se gjuha hitite është gjuhë e vdekur ashtu si dhe gjuhët e tjera të Anadollit dhe që nuk ka asnjë lidhje me asnjë gjuhë të sotme të gjallë, gjë që sot nuk qëndron. Shkencëtarët kanë arritur gjithashtu në përfundimin se gjuha hitite rrjedh nga gjuha Para-Indo-Hitite. Sipas tyre kur gjuhët Indo-Hitite, gjatë procesit të zhvillimit, u ndanë nga gjuha Para-Indo-Hitite, morën dy drejtime themelore: njëri drejtim ishte gjuha hitite dhe gjuhët e tjera të Anadollit dhe drejtimi i dytë përfshinë të gjitha gjuhët e tjera Indo-Europiane. Prandaj të gjitha gjuhët në të dy drejtimet konsiderohen si gjuhë motra, sepse rrjedhin nga e njëjta nënë. Po cila është kjo gjuhë nënë, Para-Indo-Hitite, nga e cila rrjedhin gjuha hitite dhe gjuhët e tjera indo-europiane? Ky është problemi i dytë themelor, që kemi studiuar dhe zgjidhur, që e paraqesim të shkurtuar në këtë kumtim. Vitet e fundit jemi marrë imtësisht me studimin e gjuhës hitite, duke e parë në aspektin si gjuhë me rëndësi të veçantë gjuhësore dhe historike. Kemi zbuluar se gjuha hitite, luwiane, lide, like etj., kanë afërsi të madhe me gjuhën shqipe, sepse e kanë origjinën të gjitha tek një gjuhë më e lashtë, tek gjuha Para-Indo-Hitite.

Autorët të ndryshëm kanë bërë zbrërthimin e fjalëve hitite nga shkrimi kunjor dhe i kanë shkruar ato sipas alfabetit latin. Por duke parë me vëmendje analizimet e tyre, vejmë re që shpesh nuk e kanë ditur kuptimin e vërtetë të fjalëve të gjuhës hitite, prandaj ato i kanë përkthyer në anglisht në fjalë të tjera, pa kuptimin e vërtetë. Kështu p.sh. emri “ANA” i është dhënë barazimi me fjalën angleze “NËNA” (MOTHER), dhe kështu me radhë fjalët e tjera, si më poshtë: fjala hitite “ANDA” është përkthyer në anglisht si “BETWEEN, NET” = “midis, tjetër”, në vend të fjalës “ANDA”,

që në të vërtetë është: fjala hitite “APA” është përkthyer si “AFTER, BACK, AGAIN” (pas, sërish), në vend të fjalës “APA” ose “HAPA”; fjala hitite “ARA” është përkthyer si “GOOD” mirë), në vend të fjalës “ARA”; fjala hitite “ASMA” është përkthyer si “first, at first” (në fillim, të paktën), në vend të fjalës “ASMA”; fjala hitite “Atta” është përkthyer si “ATI, BABAI”, e vetmja fjalë e përkthyer drejtë; fjala hitite “Hana” është përkthyer si: “GRAND MOTHER” (gjishe), në vend të fjalës “HANA”, “HËNA” etj.

Më poshtë po japim një listë fjalorth hitite-shqip-anglisht, për ta vërtetuar këtë:

HITITISHT	SHQIP	ANGLISHT
Anda	Anda, anda	Pleasure, fancy
Ap	Ap, hap	To open
Ara	Ara, toka e lënaar	Arable land
Arra	Arra	Walnut
Ark	Arka	Cash desk
Arma	Arma	Weapon
As, Asta	Ash, është	Is
At, ata	At, ati, baba	Father
Dusk	Dusk, li, qarr	Oak
Epp	Ep, jep	(he) give
Esha	Isha	Have been
Ezen	E zëmë	Occupied
Gura	Guri	Stone
Hana	Hana, hëna	The moon
Hap, Hapa	Hap, (U)re hapja	Open
Happaraizni (hapa m i zi)	Hapa m nji zi	Opened (the door), (because) we have mourning
Ila	Ylli	Star
Iss	Is, është	Is
Ishul	Ishull	Island
Ka	Ka, kau	(the) has, or the ox
Kan	Kanë	(they) have
Ki	Ky ose ki	This
Kush	Kush	Who
Lissi	Lisi	Oak
Man	Man, i	Mulberry
Marnit	Marnit	To amaze, to astonish
Mark	Mark, emër maskullor	Mark, name masculine
Mas	Mas ose mbas	To measure or after/before
Mat	Mat, mas	To measure
Maz	Maz, mēz	Colt, filly
Mes	Mes	Middle
Muri	Muri	Wall
Nana	Nana, nēna	Mother
Nata, Netta	Nata, nete	Night, nights
Pata	Pata	Goose
Piruna	Piruni	Fork
Pi	Pi, pij	To drink
Pul	Pula	Chicken
Si	Si	How
Sisa	Sisa	Udder, dug
Shalli	Shalli	Scarf
Sallata	Sallata	Salad
Shiu	Shiu	Rain
Taks	Taksa	Tax
Tati	Tata, babai	Father
Tavana	Tavani	Ceiling
Tesha	Tesha, troba	Cloth
Turp	Turp	Shame
Uda	Uda	Road, way, rout
Uja	Uji	Water
Uru (uin)	Uru	to water
Uk	Uk, ukj	Wolf
Ukila	Ukiona	She-wolf
Uma	Una	I
Ur	Ura	Bridge
Va	Vala	Wave
Valla	Valle	Dance
Vappia, wappa	Vapa	Heat
Wara, wari	wari	Grave, tomb

Gjatë studimit të gjuhës hitite kemi vënë re edhe dukuri të tjera mjaft interesante dhe me vlerë të madhe historike. Disa fjalë të gjuhës hitite tregojnë për mënyrën e jetesës së popullit, që e ka folur atë. Kështu p.sh. fjala hitite “piruna” (piruni), e shtypur në pllakat me shkrimin kunjor hitit, tregon se në familjet hitite përdorej gjatë ngjërës piruni, fjala “sallata” (sallata), tregon se nga hititët përdorshin sallatat me perime në ushqim, përdorimi i fjalës “taks”, tregon se në shoqërinë hitite paguheshin taksat, apo fjala “tavan”, që tregon se shtëpitë hitite, të paktën të parisë, kishin tavan etj. Po kështu disa fjalë të ndriçuara të gjuhës hitite përbëjnë emra të përveçëm njerzish, që përdoren edhe sot midis shqiptarëve dhe nga popuj të tjerë si p.sh.: Ana (Anna), Anita, Gima (Agim), Hana, Hasan, Ila (Il, Ylli), Irma, Is (Isa), Mark, Miti, Naki (Neki), Pask (Pashk), Salli (Sali), Sami, Sani (Sanie), Sara, Uk, Zina etj. Nga fjalorthi i mësipërm, te emrat personal ose fjalët e përdorimit të përditshëm, duket mjaft qartë afërsia e madhe e gjuhës hitite e mijëvjeçarit të dytë p.e.s. me gjuhën e sotme shqipe. Kjo përbën arritje të madhe në shkencën e gjuhësisë evropiane dhe hap rrugën për të gjetur gjuhën Para Indo-Hitite, nga e cila kanë rrjedhur më pas të gjitha gjuhët e familjes Indo-Europiane, që shtrihen deri në Indi. Këto fakte kanë rëndësi të madhe edhe për lashtësinë dhe pasurimin e gjuhës shqipe. Nga ana tjetër me studimin e gjuhës hitite dhe të fjalorthit të saj gjuha shqipe pasurohet me disa fjalë, që asaj i kanë humbur gjatë historisë së saj. Të tilla fjalë janë p.sh. fjalët e gjetura të shtypura në pllakat e baltës me shkrimin kunjor hitit: fjala “STAR”, ylli, fjala “IRON” (IRON = I RON=I RËNDË)= hekur, që kanë hyrë në gjuhën angleze apo fjala EISEN (EISEN=E I ZEN=EHTE I ZENË për hekurin, që ka hyrë në gjuhën gjermane. Fjalë të shumta të gjuhës hitite në gjuhën e sotme shqipe, hapin horizonte të reja për studiuesit e gjuhësisë dhe të historisë evropiane. Tashti gjuha hitite nuk përkete më ndër gjuhët e vdekur, siç trajtohet deri tani, por ka vazhdimësinë e saj në gjuhën e sotme shqipe. Kjo e vërtetë ka rëndësi të jashtëzakonshme për shkencën e gjuhësisë, sepse na çon tek burimi i të gjitha gjuhëve evropiane. Përmendëm më sipër se dijetarët sot pranojnë se gjuha hitite në një anë dhe gjuhët e tjera Indo-Europiane në krahu tjetër janë veçuar më vete nga gjuha mëmë Para-Indo-Hitite, gjatë mijëvjeçarëve 7-6 p.e.s. Po cila ka qenë kjo gjuhë më e lashtë Para-Indo-Hitite, nga e cila u ndanë gjuha hitite (bashkë me gjuhët e tjera të Anadollit)

dhe grupimi i gjuhëve të tjera Indo-Europiane (shih figurën)?

PREJARDHJA E GJUHËVE INDO-EUROPIANE DHE E EUROPIANËVE

Prejardhja e gjuhëve të familjes Indo-Hitite dhe e vetë evropianëve është një problem i madh, që rrihet gjatë në rrethet shkencore, por nuk ka gjetur ende zgjidhje. Ka disa teori për lindjen e gjuhëve Indo-Hitite (ose si e quajnë disa Indo-Europiane) dhe të vetë evropianëve.

Për këtë qëllim janë shprehur katër teori kryesore:

1-Teoria kurgan pranon që gjuha Indo-Europiane erdhi në Europë bashkë me kalorësit kurgan nga steпа Pontike në Azinë Qendrore (Gimbutas 1973),

2- Teoria e ardhjes së gjuhëve Indo-Europiane nga Anadoll bashkë me ardhjen e bujqësisë (Renfrew 2000),

3-Teoria e vazhdimësisë paleolitike, e mendon lindjen e gjuhëve I-H nga zhvillimi gradual i gjuhëve të popullatave paleolitike (Alinei etj. 2003) dhe

4-Teoria e re, e përpunuar prej nesh, e origjinës pellazgjike të gjuhëve Indo-Hitite, sipas së cilës të gjitha gjuhët e familjes Indo-Hitite rrjedhin nga gjuha më e lashtë e kontinentit të vjetër, Para-Indo-Hitite, e cila sipas studimit tonë vërtetohet të jetë Gjuha Pellazge, folësit e së cilës janë banorët më të vjetër të identifikuar në Ballkan, rajonin e Egeut, Itali dhe më gjerë (Peza & Peza 2012, 2013).

Teoria e parë për ne është e papranueshme, sepse rajoni i Ballkanit ka qenë më i zhvilluar gjatë gurvonit (neolitit) dhe kohës së bronzit, teoria e dytë dhe e tretë kanë disa të vërteta të mundshme, por nuk arrijnë të japin shpjegimin e duhur problemit, pasi vihet re mos përdorimi i të dhënave arkeologjike dhe historike. Teoria pellazgjike e prejardhjes së gjuhëve Indo-Hitite e shpjegon më drejtë të gjithë procesin. Teoria e Anadollit e lidh përhapjen e gjuhës Indo-Hitite me përhapjen e bujqësisë nga Anadollit në Europë gjatë mijëvjeçarit të 7 p.e.s. Por në Vashemi (Korçë) vitet e fundit është gjetur ferma (Farma) më e vjetër evropiane ose ndër më të vjetrat, themeluar gjatë kufirit gurmesëm-gurvonë, rreth 7500 vjet p.e.s., gjë që tregon se edhe bujqësia mund të ketë lindur në Europë dhe Azi e Vogël njëkohësisht, sepse ka qenë i njëjti popull me të njëjtën gjuhë. Nga ana tjetër edhe fjalët “Farma” dhe “Ara”, që lidhen me fillimet e bujqësinë, vijnë nga gjuha e lashtë pellazge/shqipe: fara = seed dhe ara = arable land, që tregon se lindja e bujqësisë është e lidhur ngushtësisht me pellazgët.

Teoria e Anadollit mbështetet edhe nga dy studiues rizelandezë (Gray & Atkinson 2003, 2011). Në bazë të studimit të tyre këta autorë kanë arritur në përfundimin se nga gjuha Hitite fillon degëzimi nga gjuha Indo-Hitite rreth vitit 8700 më parë në dy drejtime:

- njëri drejtim përfaqëson gjuhën hitite (bashkë me gjuhët e tjera të Anadollit) dhe

- drejtimi tjetër përfaqëson të gjitha gjuhët e tjera të grupuara si Indo-Europiane, që më pas degëzohen më tej.

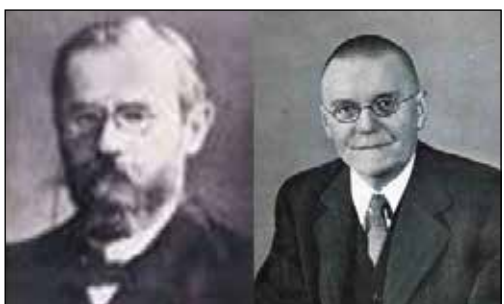
Sipas këtyre autorëve nga grupi i gjuhëve Indo-Europiane degëzohet sërish rreth vitit 7900 më parë në dy degë:

- gjuha tokariene (gjuhë e zhdukur në rajonin Pakistan-Kinë) dhe

- dega tjetër përfshin të gjitha gjuhët e grupit Indo-European.

Rreth vitit 7300 më parë ndodh një ndarje e dytë në grupimin e gjuhëve Indo-European dhe ndahet dega me gjuhët greke dhe armene. Gjuha shqipe bashkë me gjuhët indiane është degëzuar rreth vitit 6900 më parë nga grupimi Indo-European dhe mendohet e vjetër rreth vitit 600 p.e.s. Nga studimi ynë i viteve të fundit, që paraqitet edhe në këtë kumtim, del që gjuha hitite është mjaft e afërt me gjuhën e sotme shqipe. Ky është një përfundim mjaft i rëndësishëm për shkencën e gjuhësisë bashkëkohore. Por mjaft autorë në të shkruarën kanë shprehur mendimin se, gjuha shqipe rrjedh nga gjuha pellazge, të cilën edhe ne e kemi dokumentuar vitet e fundit (Krispi 1831, J. Hahn 1854, Majani 1973, Vlora-Falaski 2004, Peza & Peza 2009, 2013, 2014 etj.). Në këtë mënyrë, me qenë që gjuha hitite ka ngjashmëri me gjuhën shqipe, e cila nga ana e saj është vërtetuar, që rrjedh nga gjuha pellazge, ahëre edhe gjuha hitite duhet të rrjedhë po nga gjuha pellazge. Por sot është pranuar nga shkenca se gjuha hitite bashkë edhe me motrat e saj gjuhët e tjera Indo-Europiane rrjedhin nga gjuha Para Indo-Hitite. Sipas studimit tonë gjuha Para-Indo-Hitite është pikërisht gjuha pellazge, nga e cila rrjedhin si gjuha shqipe ashtu edhe gjuha hitite. Nga ky parashtrim faktesh vërtetohet plotësisht se, gjuha hitite rrjedh nga gjuha pellazge dhe gjuha Para-Indo-Hitite, ku e kanë origjinën si gjuha hitite ashtu edhe gjuhët e tjera Indo-Europiane. Është pikërisht gjuha e lashtë pellazge, gjuha që ka folur populli më i lashtë i identifikuar në Europë dhe rajonin e Egeut. Kjo gjuhë e lashtë fatmirësisht ka mbijetuar dhe e ka vazhdimësinë e vet jo vetëm në gjuhën shqipe, por tashmë vërtetohet edhe në gjuhën hitite.

(Vijon numrin e ardhshëm)



Hugo Winckler dhe Bedřich Hrozný

Nga NDUE LAZRI

- Shënime udhëtimi nga Stambolli -

Sado të gjallë ta kesh patur imagjinatën gjatë leximeve të ndryshme mbi Stambollin, arritja në ish-kryeqytetin e madh perandorak të befason gjithësesi. Të rrëmbyer nga pamjet në të dy anët e rrugës që të çon nga aeroporti "Qemal Atatürk" për në qendër të qytetit, gati nuk e dëgjojmë zërin e shoferit të taksisë që përpiqet të bëjë ciceronin në mënyrën e tij.

-Zotërinj, po kalojmë përgjatë bregut të detit Marmarë, - thotë ai.

Rruga kalon vërtet gjatë bregdetit, ku parçe e lulishte të shumta duket sikur rivalizojnë në bukuri me kaltërsinë e detit. Është koha e drekës. Ditë e bukuri me diell, jo tepër e nxehtë. Mijëra banorë të qytetit euro-aziatik kanë dalë parqeve, kanë ndezur barbekyete e përgatisin drekën në natyrë të hapur. Familje të tëra, veçmas apo të organizuara në grup, duket sikur janë mbledhur në një piknik gigand. Kjo pamje do na shoqëronte për kilometra të tëra, derisa hymë në rrugët karakteristike, të zhurmshme e kaotike të Stambollit. Koha për t'u stabilizuar në Klass-hotel që e kishim prenotuar me kohë e pastaj sërish në rrugë. Padurimi për të rrëmbyer imazhet e përshtypjet e para nga qyteti sikur na përzë nga hoteli. Marrim metronë e përfundojmë atje ku është zemra historike e qytetit. Sa për të bërë një rikonicion dhe një program të objekteve që do të vizitonim në ditët e mëpastajme. Ndalemi në sheshin që ndodhet midis dy objekteve më sugjestionuese e që kanë qenë në program që përpara njesjes për në Stamboll: Katedralja e Shën Sofisë dhe Xhamia Blu, ose xhamia e Sulltan Ahmetit. Ndodhesh midis të dyjave e nuk di ku t'i ndalësh sytë më parë. Gati nuk e beson që ndodhesh përpara dy kryeveprave të arkitekturës e dy monumenteve historike me famë botërore. E nesërmja na duket larg për t'i vizituar. Megjithatë bëjmë disa foto përpara tyre e zhytemi në rrugët karakteristike që zbresin gjer aty ku valët e Marmarasë lëprijnë brigjet. Rruga përgjatë bregut është e bukur dhe e zhurmshme. Trafiku jashtëzakonisht i dendur. Në guidat turistike kam lexuar që këto rrugë dikur ishin plot me skulptura, të cilat u zhdukën nga luftërat, nga kryqëzatat, nga zjarret e nga tërmetet. Tani në vend të tyre ka pemë e lule, që gjithësesi e zbusin egërsinë e trafikut të çmendur. Turistë të shumtë mbushin rrugët. Po afrohet ora e darkës dhe lokalet fillojnë të gjallërohen. Na tërheq vëmendjen njëri me muzikë live dhe zgjedhim të ulemi aty. Kamerierët, tepër të sjellshëm, na rrinë gati. Kërkojmë të provojmë pjata karakteristike të kuzhinës turke.

- Atëhere meze,-thotë kamerieri.

- Dakort,meze,-themi ne.

Por i hedhim një sy edhe menyse. Më tërheq vëmendjen diçka e shërbyer në enë prej dheu e që e sillnin duke valuar akoma në tavolinë. Ishte e ngjashme me mish-turlun tonë, mjaft e shijëshme. Ndërsa mezetë për të cilat foli kamerieri ishin vërtet pjata të vogla me një larmi të madhe mezeesh, që të nxisnin të pije raki. Dhe në fakt në mes të pijeve në meny ishte edhe rakia. I bindur që edhe bashkëshortja ime,Zhani dhe mikja jonë Violeta do parapëlqenin këtë pije, porosita tri raki. Këtu filloi edhe një episod i vogël komik. Sapo kamerieri më erdh pranë me gotat, ndjeva erën e uzos, ndaj i thashë që kishte bërë një ngatërresë të vogël.

-Asnjë ngatërresë, kjo është raki,-tha ai i vendosur.

E mora gotën në dorë dhe e nuhata nga afër.Të njëjtën gjë bënë edhe dy zonjat.

-Nuk është raki,-thamë me një gojë.-Është uzo greke.

Kamerieri u nxi sikur t'i kishim përmendur shejtanin.

-Kjo është raki dhe është turke, -guli këmbë ai.

-Më sill një gotë ujë,- thashë.

Ai e kuptoi dhe solli gotën me ujë,i bindur se më në fund po kuptoheshim. Hodha ujë në gotë dhe pija u zbardh.

- E shikon që është uzo?-thashë

- U binde tani që është raki?-tha ai.

U muar vesh. Turqit i thonin uzos raki. Ndaj u detyruam ta ndërromin pijen e të merrnin verë. Megjithatë darka ishte e shijëshme, veçanërisht mezetë dhe ëmbëlsirat turke, për të cilat Zhani do më thoshte se po i merrja më qafë, duke iu prishur dietën. Tek po dilnin nga lokali na ndalën dy agjentë turistikë, të cilët na këshilluan të programonim nëpërmjet agjencisë së tyre një shetitje 4 orëshe për të nesërmen me traget të vogël nëpër ngushticën e Bosforit. E pranuum me kënaqësi. Hoteli ynë ndodhej diku në afërsi të zonës universitare, në zemrën e një zone tregtare, ku kishte me qindra dyqane nga ato që sheshin me shumicë. Hymë për kuriozitet në njërin prej tyre. E ata na u drejtuan në disa gjuhë,ndërmjet të cilave edhe shqip. Aty mësuam se shumë tregtarë shqiptarë vinin dhe mbushnin furgonët e kamionat pikërisht në këto dyqane. Na bëri përshtypje një fakt. Në orën e mbylles, të tërë tregtarët i nxirrnin plehërat dhe ambalazhet në trotuare përpara dyqanit e qyteti duke në kulmin e pislëkut e të kaosit. Një orë më vonë, pasi kishin kaluar makinat e pastrimit, rrugët ishin sërish të pastra e të rregullta. Një organizim shembullor, por edhe domosdoshmëri për një qytet me 12 milionë banorë e me miliona turistë që e vizitojnë çdo ditë.



Keshjtella e Rumelise



Kisha e Shen Sofise

Qyteti i dy kontinenteve

LAGJA HISTORIKE SULLTANAHMET

Stambolli është i ngritur mbi 7 kodra në breg të Marmarasë, përreth Bririt të Artë dhe Ngushticës së Bosforit. Kodra e parë dhe më e rëndësishmja, përbën atë që dikur ishte zemra e kryeqytetit perandorak. Këtu ndodhet zona kryesore historike e qytetit me objektet më të rëndësishme e që u merr kohën më të madhe turistëve që vijnë të vizitojnë Stambollin. Zona mban emrin Sulltan Ahmet, në nderim të Sulltanit Ahmet i parë, që ka dhënë një kontribut të çmuar në ndërtimin e qytetit dhe që ishte ideator i ndërtimit të xhamisë më të madhe të Perandorisë, që njihet më shumë me emrin Xhamia Blu. Ndër objektet e parë që vendosim të vizitojmë këtu është pallati Top Kapi, ose pallati qeveritar, ku në shekuj kanë qëndruar sulltanët dhe autoritetet perandorake e qeveritare. Në fakt nuk është një pallat i vetëm, por një kompleks arkitekturor, ku ndërtesat, në bazë të një logjike të caktuar, të huazuar nga pallati Mongul në Indi, ndërthuren me kopshtet e shumta plot lule e gjelbërim. I gjithë kompleksi është i ndarë në oborre. Në oborrin e parë, në të cilin mund të futesh pa biletë, është sektori i shërbimit. Nuk paraqet ndonjë interes të veçantë për vizitorë, edhe për faktin që dy objektet më të rëndësishme, ato të thesarit të jashtëm dhe të prodhimit të monedhave, janë të mbyllura për vizitorët.

Pasi kalojmë nëpërmjet Bab-us Selam (Porta e Shëndetit), ndodhemi në oborrin e Divanit (Këshillit Perandorak), ku janë edhe ndërtesat më të rëndësishme. Këtu gjenden skuderitë private të Sulltan Mehmetit të dytë (të cilat janë të mbyllura për vizitorët), ndërtesa e Divanit dhe e thesarit të brendshëm, hyrja për në Harem dhe kuzhina e pallatit perandorak. Në ndërtesën e Divanit ndodhet një sallë më vete që quhet "Syri i Sulltanit". Në murin e saj që e ndante nga salla e mbledhjeve, ndodhet një e çarë e vogël, nga e cila sulltani ndiqte mbledhjet e Këshillit Perandorak. Në oborrin e dytë zhvilloheshin edhe spektaklet më të rëndësishme me rastin e ceremonive të mëdha perandorake, siç ishte momenti kur sulltani ngitej në fron. Kjo bëhej nën Bab-us Saadet (Porta e lumturisë). Në ndërtesën e thesarit janë të ekspozuara disa nga thesaret më përfaqësuese të potencës ekonomike të kohës së perandorisë. Përmendim vetëm njërin prej tyre, diamantin në formë luge, që është i pesti në botë për nga madhësia.

Vend i veçantë u është kushtuar armëve. Spikat shpata që përdorej nga ekzekutuesi për prerjen e kokave të atyre që u jepej ky ndëshkim mizor. Gjatësia e saj është mbi 2 m dhe përdorej me të dy duart. Bien në sy për pamjen tepër kërcënuese e mizore shpatat e përdorura nga sulltan Mehmeti, që njihet me emrin Pushtuesi i Madh e që kishte fituar shumë fushata luftarake. Ndërsa ajo e sulltan Sulejmanit (që njihet edhe me emrin Sulejmani i mrekullueshëm) ngjan më tepër me një objekt artistik, pasi është e zbukuruar me finesë nga mjeshtrat argjendarë të kohës.

Një vend të posaçëm zë ndërtesa e Haremit, e cila ndodhej midis apartamenteve private të Sulltanit dhe ndërtesës ku banonte komandanti i eunukëve të zinj. Në arabisht fjala "harem" do të thotë "e ndaluar", kurse në rastin e sulltanëve fitoi kuptimin e rezidencës private ku vendoseshin kryetari i familjes (sulltani),me gruan,fëmijët dhe skllavet e shumta që ndërromin në numër sipas preferencave të çdo sulltani.Më shumë nga të tërë ka patur sulltan Abdylhazizi, 809 skllave. Haremi kishte 400 dhoma. Në qendër të tij ishte apartamenti i sulltanit dhe i nënës së tij (Valide Sultana-Sulltaneshja e madhe),që kishte një rol të madh në jetën e vetë sulltanit,deri në përzgjedhjen e skllaveve e veçanërisht të asaj që mund të bëhej bashkëshortja e ardhshme e sulltanit.

Me emrin e haremit lidhet edhe një aspekt mizor i jetës perandorake turke e që mban emrin e kafazit. Për të mënjnuar vëllavrasjen midis trashëgimtarëve meshkuj që pretendonin fronin, sulltan Ahmeti i parë filloi të praktikojë mbylljen e trashëgimtarëve në një zonë më vete të haremit, që mori emrin kafaz. Këtu mbylleshin vëllezërit më të vegjël, të shoqëruar vetëm nga disa shurdhmecë e disa konkubina, ndërsa vëllai më i madh në moshë zinte fronin.Të tjerët duhej të prisnin vdekjen ose vrasjen e vëllait të madh që të

mund të ngjiteshin në fron. Në fakt kjo ishte edhe një nga shkaqet që çoi në rënien e perandorisë, sepse jeta në kafaz i kthente pretendentët e fronit në njerëz anormalë e të shkëputur nga realiteti. Për shembull sulltan Osmani i dytë, që mori fronin pasi doli nga kafazi, pëlqente të ushtronte stërvitjen me hark e shigjetë, por duke qëlluar vetëm mbi trupa njerëzore. Kështuqë mijëra vetë bëheshin pre e pasionit të tij të çmendur.

Si më i disekuilibruari përmendët sulltan Ibrahim, i cili në një moment intrigash të brendshme në pallat hodhi dhe mbyti në Bosfor 280 konkubina të haremit, duke falur vetëm njërin, të zgjedhurën e tij, me emrin Sheqerpare. (Ja nga e paskemi emrin e ëmbëlsirës së njohur me sherbet). Me ndërtimin e pallatit të ri qeveritar, Dollmabahçe, që ka një pamje të mrekullueshme mbi Bosfor, edhe haremi u transferua atje. Në një nga ambientet e tij ishte edhe dhoma e babait të Turqisë moderne, reformatorit të madh Mustafa Qemal Atatürk. Shtrati në të cilin vdiq është i mbuluar i tëri me flamurin kombëtar të Turqisë.

Pas pallatit perandorak vizitojmë Katedralen e Shën Sofisë. E njohur edhe me emrin "Kisha e diturisë hyjnore", ajo u ndërtua nga viti 532 sipas idesë së perandorit Justiniani. Për njëmijë vjet është konsideruar ndërtesa arkitektonike më e madhe në botë për të demonstruar potencialin dhe pasurinë e perandorëve bizantinë. Askush nuk guxonte të konkuronte madhësinë e bukurinë e saj deri në shekullin e 16-të kur xhamitë me minaretë e tyre (veçanërisht xhamia Blu) filluan të sfidonin shkëlqimin e saj. Ajo u bë edhe frymëzimi dhe fiksimi i arkitektit më të madh të perandorisë, Mimar Sinani, për të dalë profesionalisht mbi madhësinë e kësaj kishe.

Kisha u ndërtua brenda 5 vjetësh, por u shkaktërua thajse tërësisht disa herë nga tërmetet, djegiet e nga luftërat. Për ironi të fatit dëmet më të mëdha ajo i pësoi në vitin 1204 nga ushtarët katolikë gjatë kryqëzatatës së katërt. Përveç dëmtimeve të ndërtesës, ata u futën të rrëmbenin me qerre pasuritë e thesaret e saj të shumta. Thyen altarin dhe grabitën pjesë të tij, përdorën mushkat për të ngarkuar pasuritë prej ari. U tallën me objektin e kultit, duke ulur në fronin e patriarkut një prostitutë. Në këto kushte ndërhyri energjikisht sulltan Mehmeti (Pushtuesi i Madh),i cili i dha fund kësaj dhune e poshtërimi mbi kishën. Për ta shpëtuar e mbrojtur objektin, ai ngriti aty zyrën e tij dhe porositi të ndërtohej një minare prej druri (e cila më vonë u zëvendësua me minare të vërteta prej guri). Restaurimi i plotë i kishës iu besua pikërisht arkitekt Sinanit. Edhe pse tashmë në perandorinë ottomane sundonte feja myslimane, shpëtimi i kishës së Shën Sofisë, restaurimi i saj, kthimi në muze, mbetet një shembull i lartë qytetarie,kulture e tolerance. Ajo vizitohet sot nga mijëra e mijëra turistë nga tërë bota, të cilët ndjekin me simpati edhe « rivalitetin » arkitekturor midis kësaj kishe dhe Xhamisë Blu që ndodhet përballë saj.

Xhamia Blu të tërheq që nga larg me bukurinë, madhësinë dhe ngjyrën e plllakave të saj të ardhura që nga Izni. Plllakat me motive floreale e figura abstrakte kanë ngjyrë blu, prandaj edhe quhet me këtë emër.Kjo ngjyrë bëhet më e evidente në darkë,me ndezjen e dritave. Kjo xhami filloi të ndërtohej në vitin 1609. Pati shumë kundërshtime sidomos për faktin e 6 minareve, pasi me këtë i bënte konkurrencë xhamisë së Mekës, e vetmja në botë me 6 minare. Gjithashtu kundërshtime pati për numrin e madh të plllakave,mbi 20.000, që Izni në atë kohë gati nuk e përballonte prodhimin e tyre. Por kundërshtime pati edhe për shkak të hapësirës që do të zinte, gjë për të cilën do duhej të prisheshin shtëpitë e disa ministrave të sulltanit,që banonin në atë zonë. Megjithë këto kundërshtime, me këmbënguljen e sulltan Ahmetit, xhamia u ndërtua sipas projektit dhe përbën sot një thesar arkitekturor, përkrah objekteve të tjera që e rrethojnë.

Hyjmë ta vizitojmë. Në oborrin e jashtëm, një varg i gjatë çezmash, ku besimtarët që hyjnë për t'u falur lajnë duart dhe këmbët. Ndërsa turistët duhet të heqin këpucët, të mbulojnë krahët (gratë duhet të mbulojnë edhe kokën). Salla, jashtëzakonisht e

madhe, e mbuluar me një tapet të trashë të tërheq me bukurinë dhe përmasat e saj. Turistë të shumtë lëvizin, admirojnë pamjet, ndërsa besimtarët falen sipas riteve të tyre. Gratë falen veç, që prapa kafazeve, në ambient të ndarë e të padukshëm për burrat. Kupola e madhe dhe e zbukuruar mbështetet mbi 4 kolona madhështore që kanë formën e këmbës së elefantit.Secila prej tyre e ka diametrin 5 m. Në pjesën verilindore të ndërtesës ndodhet salla e veçantë që përdorej vetëm nga sulltani për ritet e faljes. Ndërsa në pjesën veriperëndimore të xhamisë,jashtë mureve të saj rrethuese, ndodhet tyrbja (varri) e sulltan Ahmetit. Ai është varrosur aty bashkë me të shoqen dhe tre djemtë. Dy prej tyre, Osmani i dytë dhe Murati i katërt kanë qenë sulltanë pas vdekjes së të atit.

Në rrethinat e Xhamisë Blu, në atë zonë që mbante emrin e Ipodromit, ka një sërë objekteve me interes për turistët. Ipodromi ka qenë qendra kulturore e perandorisë bizantine dhe stadiumi i garave me kuaj kishte 100.000 vende. Këtu mësojmë se kuajt e bronxtë që ndodhen në katedralen San Marco të Venecias janë marrë pikërisht nga ambientet e këtij Ipodromi. Natyrisht, edhe këtu gjejmë objekte të rrëmbyera gjatë fushatave pushtuese të ushtrisë perandorake e të vendosura në funksion të dekoracionit të kryeqytetit. Një nga ato është për shembull obelisku egiptian që dikur kishte lartësinë 60 m, por u thye gjatë transportit nga Egjipti në shek.IV. Tjetra është kolona gjarpërushe e marrë që nga tempulli i Apollonit në Delfi dhe që i kushtohej perëndisë së 319 qyteteve greke që fituan mbi persianët në vitin 479 para Krishtit. Ajo u sull në Kostandinopoli nga Kostandini i Madh. Tre gjarpërinjtë e bronxtë dikur kishin 3 koka që shpërndareshin në drejtime të ndryshme. Njërin prej tyre e këputi sulltan Mehmeti (pushtuesi i madh), që ishte kundër idhujve të tillë. Kokat e tjera u këputën nëpër shekuj dhe vetëm njëra gjendet në muzeun arkeologjik të qytetit.

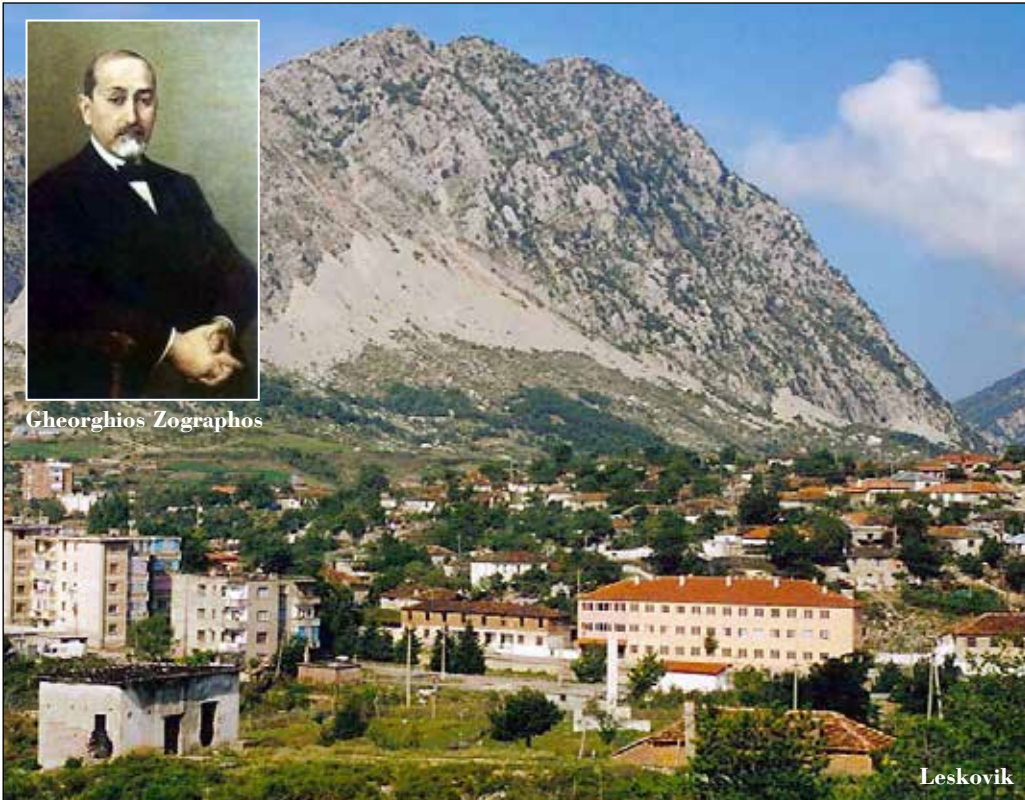
Me interes janë edhe vizitat në çisternën nëntokësore të njëmijënjë kolonave, e cila shërbente si depozitë uji për qytetin në kohë lufrash, vizita në xhaminë tjetër të famshme Sulejmanie, (e ngritur për nder të sulltan Sulejmanit), në muret e vjetra rrethuese të qytetit, në kolonën e djegur të Kostandinit etj. Por koha në dispozicion është e shkurtër dhe detyrohemi të nxitojmë. Sepse, një vizitë në Pazarin e Mbuluar (Kapali Çarshi) është e detyrueshme dhe kërkon minimumi një gjysmë dite, duke ecur me nxitim. Ky pazar është si një qytet më vete.Ka edhe hartën përkatëse, që duhet përdorur, se ndryshe humbet mes rrugëve të shumta e të ngjashme me njëra-tjetrën. Një kopje e këtij pazari ka qenë dikur në hyrje të Shkodrës dhe quhej Bexhisten.

Lëvizja këtu është kaotike. Mijëra dyqane tërheqin dhjetra mijëra blerës e turistë. Këtu është kënaqësi dhe në njëfarë mënyre gati e detyrueshme të bësh pazar kur do të blesh diçka. Shitësi në fillim të ofron një çmim të lartë, ti thua ofertën tënde e shpesh herë arrin ta marrësh me më pak se gjysmën e çmimit të fillimit. Shitësit janë të aftë e do të ta lënë një gjë në dorë se s'bën. Por edhe blerësi mbetet i kënaqur nga blerja e artikujve me çmim të ulët e sidomos e suvenirëve. Diku në afërsi të pazarit ishte një kafehane e madhe me bahçe përpara, ku pihej duhan me nargjile. Dhjetra e dhjetra burra, në tavolina të ndryshme thithnin nargjilënë e pinin çaj ose kafe. Një spektakël vërtet tërheqës. Unë nuk pi duhan, por dy shoqërueset e mia po. Ato nuk i rezistojnë tundimit e zëmë një tavolinë. Kamerieri mbetet disi i befapsur kur unë porosis kafe, kurse ato të dyja çaj dhe kërkojnë nargjilënë. Në fakt janë të vetmet gra në atë lokal. Por kamerieri e sjell nargjilënë e ato pijnë duhan me komente humori nga ana ime e me vështrime nën sy të shumë të pranishmëve.

SHETITJE MBI BOSFOR

Ja edhe momenti i shetitjes me traget nëpër ngushticën e Bosforit që ndan pjesën europiane nga ajo aziatike e qytetit të Stambollit. Organizatorët shquhen për një korektes të jashtëzakonshme në orar. Nisja bëhet fiks në orarin e caktuar e mund ta humbisje tragetin po të vonoheshë goftë edhe dy minuta. Mblidhemi diku pranë Urës së Gallatës, njërës nga më të vjetrat e më të bukurat e qytetit.

(Vijon numrin e ardhshëm)



Gheorghios Zographos

Leskovik

Un anno e venti lustri orsono, nell'Albania meridionale, la "civilissima" Ellade si copriva d'infamia!

Z o g r à p h o s

Un precursore dei famigerati Karadziç e Mladiç

Z o g è r à f i

Një pararendës të mizuëret Karaxhiç dhe Mëladhi

di TIBERIO OCCHIONERO

Noi non possiamo non ricordare la drammatica situazione degli **Albanesi** e la loro persecuzione per mano greca nel **1914**, quando i **Greci** occuparono l'**Albania** meridionale. L'occupazione si basò sul vecchio espediente di considerare come Greci tutti quelli professanti la religione **orodossa**, le autorità greche in quel tempo organizzarono un cosiddetto "Congresso panepirotico" nella città di **Delvinë** che proclamò la separazione della regione dall'Albania e la sua autonomia sotto la protezione delle autorità greche, dando vita, perfino, ad un "Governo" (28 febbraio 1914) con a capo un uomo politico greco di nome **Gheorghios Zographos** (1). Quel "Governo" organizzò bande composte di greci camuffati da soldati provenienti dall'isola di **Creta** e chiamati truppe "volontarie" il cui scopo era di difendere l'indipendenza dei "greci" dell'Albania meridionale! Queste bande erano note con il nome di "Eroi Lochos", in realtà erano una congrega di spregevoli religiosi! Tali compagnie religiose misero l'intera regione a ferro e fuoco, saccheggiando e uccidendo la popolazione. Bruciarono e rasero al suolo **314 villaggi**, massacrando spietatamente migliaia e migliaia di vecchi, donne e bambini. Le località di **Tepelenë, Dangelli, Leskovik** e **Kolonjë** furono completamente abbandonate dagli abitanti che si videro costretti a fuggire e riparare a **Valona** in condizioni drammatiche. Vi furono più di **100.000** sfortunati profughi. Affamati, quasi nudi, terrorizzati e decimati dalle epidemie, essi furono assaliti improvvisamente da quella masnada di **criminali religiosi ortodossi** seguiti dagli squadroni della morte. L'eco di quella inaudita persecuzione giunse in tutta **Europa** e il mondo civile rimase scioccato dalle notizie. A **Londra** il Marchese di **Lansdowne** (2) parlò alla Camera dei Lords e alzò la sua voce in favore degli **Albanesi** accusando le autorità greche di questi mostruosi crimini. Poco tempo dopo anche un altro parlamentare inglese, **Aubrey Herbert** (3), intervenne alla Camera dei Comuni, dove lesse una lettera speditagli da un amico **filo-greco**. Quest'ultimo affermava, nella missiva, di essere stato testimone oculare di questi terribili avvenimenti. La lettera diceva: «L'angoscia delle donne e il pianto e la sofferenza dei bambini piccoli nelle braccia delle loro madri è stata la scena più straziante che io abbia potuto vedere, benché sia stato (in passato) testimone di molte altre analoghe situazioni, nella mia vita». Ora, naturalmente, sorge la domanda su un quesito. Quei 314 villaggi che furono bruciati erano greci (come rivendicato dalle autorità elleniche)? Bene, e allora bisogna ammettere che i greci stessi bruciarono e massacrarono la popolazione civile se era ritenuta greca? Il fatto che questi villaggi

fossero bruciati ed i loro abitanti venissero sterminati dai greci rappresenta una prova incontestabile che essi erano **Albanesi** e non greci. Altrimenti si deve concludere che furono gli stessi greci a massacrare la loro gente ... !

Durante la Seconda Guerra Mondiale (1939-1945) i guerriglieri nazionalisti del generale elleno **Napoleon Zervas** (1891-1957) perseguitarono e massacrarono gli abitanti della provincia di **Çamurije** sotto dominio greco dal **1912**. Quelli che tentarono di fuggire in Albania, a quel tempo occupata dagli **Italiani**, furono inesorabilmente uccisi. Nonostante la spietata persecuzione che gli **Albanesi** patirono per mano ellenica, quando dopo la disfatta della Grecia ad opera delle forze armate dell'**ASSE** vi fu una terribile carestia, gli **Albanesi** si comportarono umanamente e nobilmente: dimenticarono ciò che avevano subito in passato e offrirono cibo e rifugio ai Greci affamati che avevano attraversato la frontiera albanese, ridotti a poveri mendicanti in cerca di qualcosa. L'ospitalità albanese fu generosa come sempre. La risposta degli **Albanesi** alle pallottole greche fu pane e formaggio per l'affamato popolo ellenico! E come risposero gli Elleni a quella generosità albanese? Per molti anni dopo la fine del Secondo Conflitto Mondiale il Governo greco, nondimeno, si considerò in stato di guerra con l'**Albania** sebbene fosse stata l'Italia a dichiarare guerra alla Grecia nello stesso tempo in cui la Patria di Giorgio Kastrioti Skanderbeg subiva l'occupazione da parte degli Italiani che la considerarono come una provincia del Regno Sabauda-Littorio (dal 16 aprile 1939 all'11 settembre 1943).

Cosa altro aggiungere? Ah, d'ora in avanti anche i boja serbo-bosniaci **Radovan Karadziç** (in carcere dal 21 luglio 2008) e **Ratko Mladiç** (arrestato il 26 maggio 2011), già luogotenenti del defunto stalinista criminal-psicolabile **Slòbodan Milòseviç**, sanno a quale santo indirizzare le preghiere al fine di evitare la pena dell'ergastolo duro: "**Santo Zographos**"!

ANNOTAZIONI /

- (1) - Nato a Qestorat nel 1863, muore di crisi cardiaca nel 1920. Indegno pronipote di **Costantino Zographos**, una nobilissima figura dell'alta borghesia ellenica e fine politico. Nel dicembre 1837, difatti, **Kostas** veniva nominato, dal Re **Ottone I**, Presidente del Consiglio dei Ministri. Il primo Sovrano della Grecia indipendente apparteneva alla Dinastia bavarese dei **Wittelsbach** ed era secondo cugino del bisnonno materno di **Maria Josè** (ultima Regina d'Italia in quanto consorte di **Umberto II**).
- (2) - Si tratta di Henry Petty-Fitzmaurice, quinto Marchese di **Lansdowne** (1845-1927).
- (3) - Aubrey Nigel Henry Molyneux **Herbert** (1880-1923), secondogenito del quarto Conte di **Carnarvon**.

Vojsava Triballi ishte Shqiptare

Gjon Muzakaj mik i familjes së Skënderbeut dhe bashkëkohës i tij në "Memorada" shkruan: "Gjon Kastrioti, i ati i zotit Skënderbeg, pati për grua zonjën Vojsava Tribalda.

Nga **BRUNILDA TERNOVA**

Hasemi shpesh kohët e fundit me propagandën mjerane të individëve të paskrupullt ose të islamikëve te cakuar (agjent të UDB e më gjerë) që duan të na e nxjerrin Vojsava Triballin – nënën e heroit tonë kombëtar Gjergj Kastriot Skënderbeu – etnikisht jo shqiptare por sllave. Po sjellim një sërë të dhënash historike, që nga lashtësia deri në ditët e sotme, që dëshmojnë qartë që Vojsava Triballi ishte shqiptare. I pari që flet për Vojsava Kastriotin është Marin Barleti (1508) i cili shkruan se ajo ishte bashkëshortja e Gjon Kastriotit dhe bija e princit fisnik të Triballëve, por nuk përcakton përkatësinë etnike të saj. Familja aristokrate e Muzakajve kishte lidhje miqësore të ndersjelltë me atë të Kastrioteve. Gjon Muzakaj mik i familjes së Skënderbeut dhe bashkëkohës i tij në "Memorada" shkruan: "Gjon Kastrioti, i ati i zotit Skënderbeg, pati për grua zonjën Vojsava Tribalda, me të cilën lindën katër fëmijë meshkuj dhe pesë fëmijë femra". Sipas Fan S. Nolit, është Gjon Muzakaj i pari që përmend mbiemrin Tribalda të Vojsava Kastriotit. Gjon Muzakaj shkruan: "E ëma e të thenit zotit Skënderbeg, gruaja e të thenit zotit Gjon, pati emrin Vojsava Tribalda dhe vinte nga një derë e fisme". Lind pyetja; Pse Gjon Muzakaj nuk u shpreh mbi perkatësinë etnike të Vojsava Kastriotit? Ai ishte mik i kësaj familje dhe kushëri i parë i Donika Kastriotit sipas prof. dr. Kristo Frashërit. Përkatësia etnike e Vojsavës ka qënë e ditur jo vetëm prej tij, por edhe nga të tjerë bashkëkohës të Muzakës, të trashgimtarëve të tyre, rrethit miqësor e të tjerë. Kjo është një arsye më shumë për t'u bashkuar me mendimin e disa studiuesve serioze rreth kësaj çështje, të cilët thonë se, meqënëse dihet përkatësia etnike shqiptare e saj nga Muzakaj e të tjerët në kohën e tij, nuk ka qënë e nevojshme të trajtohej më tej përkatësia e saj etnike.

Në ndihmë të përkatësive etnike të Vojsava Kastriotit na vijnë dokumente të bashkëkohësve të saj, që shprehin se ajo mbante të njëjtin mbiemër (Tribalda) bashkë me Vrana Kontin. Gjon Muzaka për Vrana Kontin shkruan: "Një princ shqiptar me titullin "Markez" i Tribalda, i cili jetonte në Itali pas vdekjes së Skënderbeut dhe kishte gjak prej të Muzakajve". Pra ky komandant i shquar në ushtrinë e Skenderbeut, që shkëlqeu edhe në ushtrinë e mbretit të Napolit, që mbante titujt aristokrat Dukë i Ferrandinos dhe Markez i Triballëve, ishte gjak i pastër arbëror dhe mbante të njëjtin mbiemër me Vojsavën, mbiemrin Tribalda. Kjo do të thotë se ata ishin të një gjaku arbër, kishin të njëjtën përkatësi etnike dhe që të dy vinin nga një degëzim i familjes fisnike të Muzakajve. Nga disa studiues si zotëruesi i krahinës së Pollogut na jepet i ati i Vojsava Kastriotit dhe këtë e dëshmojnë autorët: Anonimi në veprën "Punët e ndritëshme të zotit Gjergj Kastriotit Skenderbeu" (1539), Francesco Sansovani (1568), Lavardini (1577) e të tjerë, të cilët shprehin se Vojsava ishte e bija e princit të Pollogut.

CILËS ETNI I PËRKISTE PRINCI I POLLOGUT, I ATI I VOJSAVËS?

Pas vdekjes së Stefan Dushanit dhe shëmbjes së perandorisë së tij serbe, sipas disa burimeve historike, fisnikët e Arbëris u ngritën dhe rimorën territoret e tyre të humbura. Prof. Pëllumb Xhufi në studimin e tij "Zotërimi i Gropave të Dibrës në shek. XIII-XIV" na sjell një fakt interesant. Pas vdekjes së S. Dushanit zotëruesi i trevës së Dibrës përmendet zhupani i madh Andrea Gropa. "Ky arriti të presë monedhën e tij, gjë që tregon se ai kishte mundur të ngrej një principatë mjaft të fuqishme". Me tej autori shpjegon se A. Gropa i shkoi në ndihmë despotit të Beratit, vjehërit të tij, Andrea Muzaka për marrjen e Kosturit, i cili sundohej nga princi serb Marko Krajlevic. Me rënien e tij, Kosturi u kaloi Muzakajve, kurse Andrea Gropa u bë sundimtar edhe i Ohrit. Të njëjtin fat me atë të M. Krajlevicit patën edhe princër të tjerë serb, që sunduan në territoret shqiptare të ardhur në pushtet gjatë sundimit të S. Dushanit. Studiues e historianë të kësaj periudhe, ndër këta Fan S. Noli, argumentojnë se gjatë shekujve XIII-XIV fisnikët arbër sundonin deri në rrjedhën e sipërme të Vardarit, si Balshajt, Gropajt, Muzakët, Kastriotët e të tjerë. Brenda këtij territori përfshihej edhe Pollogu, zotëruesi i të cilit ishte i ati i Vojsavës. Sipas tyre princi i Pollogut duhet të ishte arbër, pasi një princ serb nuk mund të ushtronte pushtetin e tij në një territor të rrethuar nga fisnik arbër. Rreth popullimit të këtij rajoni me shqiptar, shkrimtari ype Ismail Kadare është shprehur: "Është absurde, që shqiptarët nga majat e larta të Shqipërisë të mos e kishin vërejtur një fushë aq pjellore para hundës së tyre, e serbët gjoja e paskan parë këtë fushë të begatshme, që përtej Danubit, nga Rusia e largët".

Mbi përkatësinë etnike të princit të Pollogut na sjell një informacion me shumë interes studiuesi dibran Hilmi Sadiku. Në studimin e tij ai pohon se Andrea Engjëll Flav Komneni e nxjerr Vojsava



Kastriotin nga familja e Muzakajve. Po në këtë punim të tij rreth përkatësive etnike të Vojsavës thuhet se Kostandini, djali i Gjon Muzakës, mbështetur në gjenealogjinë që i dërgoi Andrea Engjëll Flav Komneni i bëri një shtesë kronikës së të atit (Gjonit), për t'ua lënë pasardhësve në të cilën thuhet: "Vojsava jepet e bija e Momcinit, që u bë shoqja e Gjonit, të cilëve u lindi Gjergj Kastrioti". Kostandin Muzaka princin e Pollogut na e paraqet të kombësisë arbërore e për pasojë e të njëjtës etni rezulton edhe e bija e tij Vojsava. Aleksandër Kutolo (Alessandro Cutolo) në veprën e tij "Skënderbeu" fq. 20 botuar në Milano në 1940 shkruan: "Gjoni mori për grua princeshën Vojsava, të bijen e një kreu tjetër shqiptarë të shkëlqyer, zotit të Pollogut". Ky autor zotin e Pollogut, të atin e Vojsavës e paraqet arbëror të shkëlqyer. Fan S. Noli, në punimin e dytë "Historia e Skënderbeut" 1947, duke i'u referuar K. Hoph në "Croniques" fq. 308 shton: "Muzaka thotë se Vojsava ishte shqiptare nga gjaku i Muzakajve". Mbështetur në dëshmitë e Muzakajve rreth Vojsava Kastriotit (Tribalda), në burimet që flasin për sundimin e fisnikëve arbëror në lindje deri në rrjedhën e sipërme të Vardarit përfshirë këtu edhe Pollogun, në atë që na sjellin Andrea E. F. Komneni, Fan S. Noli, A. Cutolo e të tjerë, si dhe në mungesë të ndonjë dokumenti argumentues e bindës të kundërt me autorët e lartpërmendur, hidhet mjaftueshëm dritë për të pranuar se Vojsava Kastrioti, e ëma e Skënderbeut, i përkiste etnis arbërore dhe jo asaj sllave.

PAK HISTORI NGA LASHTËSIA MBI FISIN E TRIBALLËVE.

Fisin e Triballëve disa autorë e shtrijnë deri në Fushë-Dardani dhe e quajnë si fis thrakas, por Apiani i quan Tribalët fis ilir. Apiani, historian grek, lindur në Aleksandri të Egjiptit nga fundi i shekullit I, që jetoi deri në vitin 70 të shekullit II shkroi veprën e tij HISTORIA ROMANA. Në pjesën e katërt, të quajtur "Illyrike", Apiani tregon edhe legjendën gjenealogjike sipas të cilës, Iliri ishte i biri i Polifemit dhe Galateas. Vëllezër të Ilirit ishin Kelti dhe Cali. Bijtë e Ilirit ishin Enkeleu, Autari, Dardani, Medi, Taulanti dhe Perrebi, vajzat e tij qënë Partha, Daorta, Dasara. Autari pati për bir Paionin dhe ky i fundit pati për bij Tribalin dhe Skordiskun. Apiani e lidh fisin e Triballëve me Tribalin, si vijimësi etnike ilire, prandaj trungra familjar që jep Apiani duhet të jetë pikënisje për interpretimin e fiseve që banonin ballkanin dhe më gjere. Kjo pikëpamje e Apianit është në shekullin II por që na pasqyron diçka shumë më të hershme në kohë. Stefan Bizantini, leksikograf i madh me prejardhje nga Konstandinopoli, jetoi në shekullin VI dhe vepra e tij "De uribus et populis" u shkrua gjatë viteve 528-545. Ai shfrytëzoi veprat e Hekateut, Herodotit, Tukididit, Efarit, Strabonit, Pausanias, Herodotit, Orosit dhe shumë autorëve të tjerë emrat e të cilëve kanë humbur. Kjo veper është ruajtur jo tërësisht, por nga epitomet e saj të grumbulluara nga leksikografi i Justinianit të Madh, i quajtur Ermolahu. Edhe Stefan Bizantini, katër shekuj më pas, Tribalët i quan "ilire".

Në shekullin V para e.s. fisi i Triballëve banonte në krahinën që shtrihej midis Moravës dhe Iskras. Burimet që flasin për trevën e Triballëve në kohën perandorake romake janë Straboni, Plini, Ptolemeu dhe Dion Kassi. Të katër na thonë se Tribalët banonin midis Moravës dhe Iskras. Sipas Strabonit "pas vendit të Skordiskëve gjatë Istrit, është vendi i Triballëve dhe i Misëve". I njëjti autor thotë: "Scordiskët e vegjël ngjitur me Tribalët

(Vijon në faqen 7)

Kush ishte AKILI? Vetëm gjuha jonë Shqipe, di të zgjidhë enigma të tilla!

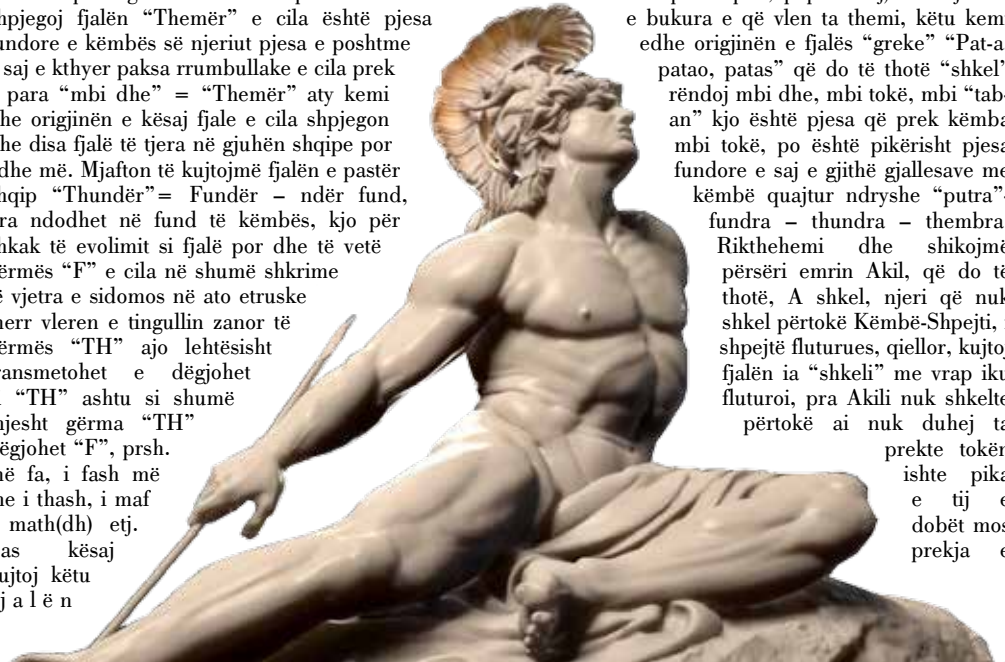
Nga ALEKSANDËR HASANAS (MILI BUTKA)

Kush ishte AKILI dhe pse quhej ashtu? Vetëm gjuha jonë Shqipe, di të zgjidhë enigma të tilla! Krenohu Shqiptar që flet gjuhën e Shqipësisë, Zogut* simbol i të madhit "ZOT". Je ti populli i zgjedhuri i AT-tit A-më në kopshin "Edhen" Gjuha shqipe është gjuha e pellazgut të "bardhë" lindur ashtu së bashku si Njeriu e Gjuha e parë pjellë mbi këtë Dhe e mbi këtë Tokë. Në veprën e të madhit Giuseppe Catapano "THOT PARLAVA ALBANESE" thuhet, se kultura e parë e qytetërimit ai Pellazgo - Iliro - Shqiptar, shtrihet në lindje nga Irani, deri në Atlantik në perëndim, nga Alpet në veri dhe deri në jug të Afrikës veriore. - AKILI Biri i Peleut mbreti i Pellazgëve të Fthias dhe e i perëndeshës se Tetit Akili vjen si "Mirmidon" racë e bardhë kjo sigurisht edhe për arsyen e veshjes me të bardha si bora vetë, që në shqipen e sotme "Mirmidon" do të thotë: Dimër - Dimërim, Dimëror (Mirditor), por për këtë emër do të shkruaj njëherë tjetër. AKILI ndryshe thirrej dhe "Aspet" kjo sipas shumë studiuesve të mirënjohur si Elena Kocaqi apo miku im Orhan Rexhepi nga Presheva, etj. shkruajnë se "Aspet" do të thotë, "Ashtë i Shpejtë" Shumë e saktë. Po vetë emri Akil çdo të thotë, e une them se ky emër është një sinonim i vetë fjalës A'shpejtë - Akili, vërtet që i tillë, i shpejtë, i shkathët, luftarak gati fluturonte "Shqiponjë". Qiellor A'kile = A'qel - qiellor dhe kjo për një arsye të thjeshtë sa bukur ardhur deri në ditët tona gojëdhënat apo shkrimet e vjetra të shkruara nga shkrimtarë të mëdhenj thurur për mitin tonë AKIL. Mëma e vetë

në momentin e pagëzimit për ta kthyer atë në të pavdekshëm e mban prej "fundit* të këmbës Akilin e kështu pa dashje krijon pikën e tij të dobët pjesën e tij të vdekshme fundin e këmbës pjesa e pa lagur "Themra e Akilit" Për të vazhduar në shpjegimin e emrit të pellazgut tonë Akil së pari më duhet të shpjegoj fjalën "Themër" e cila është pjesa fundore e këmbës së njeriut pjesa e poshtme e saj e kthyer paksa rrumbullake e cila prek e para "mbi dhe" = "Themër" aty kemi dhe origjinën e kësaj fjale e cila shpjegon dhe disa fjalë të tjera në gjuhën shqipe por edhe më. Mjafton të kujtojmë fjalën e pastër shqip "Thundër" = Fundër - ndër fund, pra ndodhet në fund të këmbës, kjo për shkak të evolimit si fjalë por dhe të vetë gjermës "F" e cila në shumë shkrime të vjetra e sidomos në ato etruske merr vlerën e tingullin zanor të gjermës "TH" ajo lehtësisht transmetohet e dëgjohet si "TH" ashtu si shumë thjesht gjërma "TH" dëgjohet "F", prsh. më fa, i fash më the i thash, i maf i math(dh) etj. Pas kësaj kujtoj këtu fjalën

tjetër shqipe "Putër" pra putra e këmbës (p-udh' ë) tek kjo fjalë mjafton të ndryshojmë apo të lexojmë gjërmen "P" = F e cila është lehtësisht e zvendësueshme dhe e pranuar në gjuhësi. Atëhere kemi, Puter = futter (ang "fut" = këmbë), (put/er, ku t=s,(c) e atehere kemi puc-kepac, papuce etj) Por ajo më e bukura e që vlen ta themi, këtu kemi edhe origjinën e fjalës "greke" "Pat-a, patao, patas" që do të thotë "shkel" rëndoj mbi dhe, mbi tokë, mbi "taban" kjo është pjesa që prek këmba mbi tokë, po është pikërisht pjesa fundore e saj e gjithë gjallesave me këmbë quajtur ndryshe "putra"- fundra - thundra - thembra. Rikthehemi dhe shikojmë përsëri emrin Akil, që do të thotë, A shkel, njeri që nuk shkel përtokë Këmbë-Shpejtë, i shpejtë fluturues, qiellor, kujtoj fjalën ia "shkeli" me vrap iku fluturoi, pra Akili nuk shkelte përtokë ai nuk duhej ta prekte tokën ishte pika e tij e dobët mos prejka e

themrës. Jo rastësisht në gjuhën "greke" ose më mirë të themi në dialektin "Geg" kali quhet A'logo (a'lek) Ashtë "lek", ashtë i shpejtë (kal'), ashtu si dhe qeni (qel)* quhet kështu sepse ashtë i shpejte, i shkathët vrapon ia shkel "skili", o (skilos) pa haruar ketu emrin "Elik'opter" quhet kështu sepse vetë fjala "elika" do të thotë Akile {elikopter = a'kile+ pi+ terr}-> fluturues mbi tokë "QIELLOR". Kujtoj këtu fjalët skel, skelat në ndërtim, pra quhen ashtu sepse shkelim mbi ato e ndërsa Akile nuk shkelte Askel, pa shkelur përtokë Në ang. "këmbës" i thonë "leg" (i dridheshin "legjet" e këmbvë) nuk është gjë tjetër për veçse fjalë shqipe "kel <-> leg", A'kel - A'kil, por jo vetem kaq nëse përqëndrohemi pak mbi këtë fjalë shohim qartë se aty kemi dhe fjalën tjetër (eagle)- I'gel <-> leg/i - lek/a që do të thotë shqiponjë ashtu si vet emri i Akilit A'cel = A'qiell/or = Shqiponjë. Sjell këtu se në gjitha gjuhët e tjera të vjetra emri shqiponjë është produkt i gjuhës shqipe dhe merr kuptim të plotë vetëm nëpërmjet saj, madje dhe ajo në gjuhën greke ku shqiponja quhet "aetos" është vetë fjala Shqipe e pikërisht ajo në dialektin e "artë" Geg të cilët Shqiponjën e quajnë "Huta" ndërsa ajo në Latine sapo e kemi kuptuar e shkruar shumë herë Acula = Shqiponjë. Me këtë emër u thirrën heronjtë tanë, LEKA i Madh, Piro i Shqipërisë se Jugut, Gjergj Kastriot Skënderbeu, etj. Të gjithë Pritsat e të gjithave fiseve mbanin një emër "Shqiponjë" sepse vijnë nga e njëjta racë e i njëjti fis Pellazgo - Ilir e ne jemi bijtë e saj ndaj krenohemi me Dykrenaren tonë në një Trup të vetëm njëra Geg e tjetra Tosk!



Vojsava Triballi ishte Shqiptare

(Vijon nga faja 6)

dhe Misët". Është e vërtetë se Straboni na informon se Bastarnët, Skitët dhe Sarmatët i kishin nënshtuar shpesh Triballët, kështu që do të mund të mendohej se banonin në afërsi të Scitisë, ku inkursionet e këtyre popujve kanë qenë të shpeshta. Plini nuk është më pak kategorik në përcaktimin e trevës së Triballëve në zonën e Moravës dhe Iskrës. Lexojmë tek ai se Triballët kufizoheshin nga Dardanët. Pra nuk ka dyshim se si pas autorit të "Historisë së Natyrës" ky fis gjendej afër Moravës. Një herë tjetër Plini i vendos Triballët në perëndim të Timokut. Edhe Ptolemeu flet me të njëjtën gjuhë. Për të treva e Triballëve gjendet në pjesën perëndimore të Mezisë së Poshtme. Është e vërtetë se ai nuk njihet Triballë në Mezinë e Sipërme, por u jep atyre një pjesë të madhe të zonës Moravë-Iskër. Më në fund Dion Kassi i cili shprehet se Triballët janë fqinj të Dardanëve dhe këta jetojnë në krahinën e atyre. Dëshmia e Dionit është e qartë. Nuk mund të mendohet për zonën në lindje të Iskrës kur është fjala për Dardanët. Në goftë se Dardanët banojnë në truallin e Triballëve dhe në goftë se Dardanët dhe Triballët janë fqinjë, vendi i Triballëve duhet të kërkohet midis Moravës dhe Iskrës. Në Fushë-Dardani të gjithë autorët antikë kanë treguar qartë se fisi ilir i Dardanëve ka banuar historikisht, ashtu si dhe sot, kështu nëse ka thrakas në Fushë-Dardani, ata nuk janë gjë tjetër veçse dardan ilir. Dardanët shpesh nga autorët antikë dhe modernë janë quajtur si fisi thrako-ilir, çka tregon që nuk ka asnjë ndryshim etnik midis ilirëve dhe thrakasve, përdërisa fise të njohura si ilire janë edhe thrake njëkohësisht. Mbretëria Thrake e Odriseve shekulli V-III para erës së re: Rez Eanidi është mbreti i parë i thrakasve, që njohim nga burimet e shkruara historike, por pa diskutim që mund të ketë pasur dhe mbretër të tjerë para tij. Ai qeverisi në fund të shekullit XIII dhe ndoshta në fillim të shekullit të XII para erës së re dhe mori pjesë në luftën e Trojës si aleat me trojanët. Rezi kishte lidhur një numër të madh krushqish me dardanët e Trojës dhe ishte aleat i fortë i tyre. Mbretëria thrake ka vazhduar të ekzistojë dhe pas luftës së Trojës, por ajo e arriti kulmin me mbretërinë e Odriseve. Kjo mbretëri u krijua nga bashkimi i të gjitha fiseve thrake nga Egjeu deri në Danub nën mbretin e fuqishëm Tere 450-431 para erës së re. Nën sundimin e të birit të Tereut, Sitalkut 431-424 para erës së re mbretëria arriti kulmin e shtrirjes territoriale dhe fuqisë ushtarake. Ai ndërtoi rrugët që lidhnin Egjeun me Danubin dhe ngriti një ushtri prej 150 mijë ushtarësh. Sitalku ndërmori një sërë fushatash ushtarake kundër maqedonasve dhe vdiq në fushatën ushtarake kundër fisit ilir të Triballëve, të cilin donte ta bashkonte me mbretërinë e tij. Gjatë qeverisjes së Seuthe I 424-415 mbretëria njohu paqe dhe zhvillim, por një numër fimesh u larguan nga mbretëria e përbashkët thrake. Pas këtij mbreti, mbretëria erdhi duke u dobësuar.

Zbulohet një skulpturë në malin e Tomorrit

nga Mr.sc. Besim DERVISHI

Për Malin e Tomorit në Shqipëri është folur shpesh si vendi ku kishte selinë Dodona Pellazgjike. Ky mendim është kundërshtuar nga shumë studiues të huaj por dhe të vendit të cilët janë të mendimit se Dodonën e zbulojë greku i pasur nga Arta, Konstandin Karapano në vitin 1887, dhe ajo ndodhet pranë fshatit Dramesi në Janinë afër Malit Olicka. Ai sic dihet aty nxori në dritë nje amfiteater si dhe disa ndërtesa. Me ndihmën e disa Akademikve Franceze të kohës, ai arriti që të botojë dhe një liber me gravura të gjetur sipas tij në Orakullin e Dodonës. Por pas zbulimit të rrenojave të Janinës pati një perqindje të konsiderueshme shkencetare të cilët ju kundërvënë tezës se tije, disa ishin dhe greke si Emmanuelis Rikakis e të tjere. Sa për Rilindasit tane ata ishin gati të gjithë në një mendje se Dodona Pellazgjike ekzistonte që para koherave Homerike dhe se ajo ndodhej në Malin e Tomorrit. Zona rreth Malit të Tomorrit është quajtur nga arkeologët, si një zone jo e rëndësishme arkeologjike. Disa arkeolog të degjuar pas viteve 1970 kanë qenë në keto ane duke bërë klasifikimin dhe datimin e shume rrenojave, por ata kanë mjaftuar vetem me kqyrjen e tyre me sy të lire dhe pa ndermare germime sistematike. Ata janë shtruar "kembekryqë" në kete zone duke përdorur raki ose duke ngritur dhe doli neper shtepite e banorve te zones dhe vetem me arkeologji nuk janë marre. Në kete zone sipa pershkrimeve te Polibyt si dhe Titus Livy ndodhen disa qytete ilire, si Antipatreia i cili mendohet se është Berati i sotem, Codrioni afër Suloves, Chriondio (Dio ose qyteti i zotit) në faqe te malit të Tomorrit mbi qytetin Antipatreia dhe në luginen e lumit Apsus(Osumi), Ilion ose Ilium (qyteti i Diellit) edhe ky mbi qytetin Antipatreia(Berati) në luginen e lumit Apsus(Osumi) dhe në faqen e Malit të Tomorrit, Bantia, Orgessus, Cerax apo Corragum, Bargullum (Bargullasi i sotem) e të tjera. Shume nga keto qytete nuk janë identifikuar nga arkeologjia jone. Nga te gjithë keta terheqin vemendjen dy prej tyre Ilion apo Ilium i cili quhet qyteti i "Diellit" kur dihet se "Tempulli I Dodonës" është ngritur për shkakë te adhurimit te kultit te "Diellit" dhe se nuk është rastesi që para disa muajesh në fshatin Selan te Skraparit afër Tomorrit u zbulua nje artefakte spektakolare me simbolet e "Diellit" dhe "Lisit". Qyteti tjetër që terheq vemendje është qyteti i Zotit apo Zeusit, Chriondio (Dio = Zot = Zeus) askush nuk e di vendendodhjen e tije në kete zone. Zbulimi i te dy qyteteve do te ndihmonte në gjetjen e tempullit mitik te Dodonës Pellazgjike. Nje qytet tjetër i cili ka qenë në kete zone pikerishte afër lumit "Apsus" është qyteti i Pelliumi ose Pellasi. Sipas autorit William Woodbridge ne librin e tije "Ancient atlas : to accompany the Universal geography", afër lumit Apsus ndodhej dhe qyteti Pellas. Dihet se nje qytet me kete emer ka qenë dhe ne Maqedoni. Por nuk përjashtohet që ka qenë dhe afër malit të Tomorrit. Sipas shume autorve te lashtesisë përfishi ketu dhe Eustathin (shih librin VII, 16, 17) si dhe Hesiodin

(shih librin VII, 18) të cilët thonë se: "Orakulli i Dodonës ishte afër qytetit Hella ose Pella dhe afër tije ishte qyteti Dodona..." (Shih Perikli Ikonomin faja 13). Ka supozime të shumta se keto qytete mundet të jenë mbi qytetin aktual të Beratit ose egzaktesisht në fshatin Peshtan (Fushe- Peshtan ose lagjen Gradishte) si dhe mbi fshatin Tomorri(Shih librin Zeus : A study in ancient religion vëllimi III,te autorit britanike Arthur Bernard Cook , fq. 1117, Londer 1940). Por kohet e fundit kanë dale në dritë disa fakte që na ofrojnë shume tek e vërteta. Disa banor te zones ne menyre te rastesishme kane gjetur gjate punimit te tokes mbetje varresh te vjetra te cilat sipas studiuesve jane pjese skulpture te cilat perdoreshin per

ishte si puna e carcafit, pra mbeshjtjelle me carcaf, pa mence. Por ajo që vihet re është materiali me të cilin është bërë ky bust. Ai është gdhendur në gurë dhe me sy të lire dallohet dhe nga një banore i zakonshëm që kemi të bejme me gurin e zones se Tomorrit. Është gurë i zi apo ngjyre hiri e erret, edhe sot në kete zone nxiret nga toka ky lloje guri si në fshatrat e Beratit (Karkanjoz, Drenove, Rabiak e të tjere). I te njëjtit mendim është dhe studiuesi Luam Shmili i cili thote se : Ky është guri tipik i zones se "Nahijes se Tomorrit". Nga kqyrja e bustit mendohet se ai duhet te jete nje "Personalitet". Ndonse ka mendime te tjera se mundet që imazhi i tije te jete ai i nje perendie dhe duhet te kete qene vendosur afër ndonje Orakulli ose Faltoreje Pagane. Megjithate jane specialistet që do përcaktohen për vjetësin e tije si dhe te dhenat e tjera. Terheq vemendje se pikerishte ne kete vende sipas Perikli Ikonomit ne vitin 1921 është gjetur nje statuqe e nje ushtari ilire i cili mbante nje shigjete ne dore. Kjo statuqe ka qene pandehur ne fillim si ikone kishtarë dhe është mbajtur ne kishen e fshatit Vertop i cili gjendet afër Beratit. Ky buste është mbajtur ketu për nje fare kohe kurse me vone është derguar ne Muzeun Kombetarë ne Tirane. Po sipas Ikonomit ne Fushe- Peshtan ne vitet '30 është gjetur nje pllake varri nga banoret që punonin toke dhe është mbuluar perseri me dhe. Ai tregon se edhe në fshatin Peshtan është gjetur nje pllake ierogjifike d.m.th me figura kafshesh te ndryshme te cilet populli i quante "Malukate" (PERIKLI IKONOMI, LIBRI: "HISTORIA E TOMORRIT" VLORE 1936, fq.22 dhe 23). Keto te dhena teje informuese, plotesohet me tregimet e banorve te zones se ne vitet '80 ne kete fshate jane gjetur ne menyre te rastesishme koka statujash me dege ulliri ne koke por jane demtuar. Si dhe është gjetur nje pllake guri me imazhin e nje njeriu por që ne koke kishte te dukshme brirët e dashit. Nga pershkrimi duhet te kemi te bejme me imazhin e Jupiterit. Përveç gjetjes se ketij busti nga banoret e zones raportohet se nga nje "Firem Ndertimi" (e cila po punon për ndertimin e nje Hidrocentrali afër fshatit Drenove te Beratit) tek vendi i quajtur "Stallat" afër lumit te "Lybeshes", gjate punes me mjete te renda kane dale ne drite rrenojat gjigande ndoshta te nje ure, por ato me vone jane mbuluar me shpejtesi nga administratorët e kesaj firme. Ka supozime te forta te cilat na i sjelle dhe Perikli Ikonomi se ky lume dikur është quajtur Lumi i Dodonës. Zbulimi i ketij busti por edhe i relikeve te tjera është "shuplaka" e dyte e radhes (pas asaj te zbulimit te artefaktit te Selanit me simbolet Dodonease te Diellit dhe Lisit) që i jepet "Akademikve" te "Mejhanëve" te Tiranes te cilet e identifikojne zonen e Tomorrit si nje zone jo te rëndësishme arkeologjike. Ne i bejme edhe njehere thirrje Akademikve te ndershem te Shqiperise dhe Kosoves (nese ka mbetur te tille) si dhe Instituteve Arkeologjike dhe Albanologjike te te dy vendeve respektive që te nisin sa me shpejte hulumtimet dhe studimet ne kete zone për nxjerrjen ne drite te se vërtetes se madhe. Te vërteten e DODONËS PELLAZGJIKE NE MALIN E TOMORRIT.



zbulimin e tyre. Pëveç tyre raportohet shpesh se në kete zone gjenden here pas here maja shigjetash hekuri por dhe bronzi, ne majen e te cilave kane te stampuar shenja dhe germa te cudicme si germa "F" apo numrin "8" i cili mendohet se është numeri që identifikohet me infinitin. Prova me e rëndësishme që është gjetur nga nje banor në lagjen Gradishte te fshatit Fushe- Peshtan (i cili ishte duke punuar token e tije), është nje skulpture njeriu. Skulptura është e permasave 30 X 40 (30cm e larte dhe 40 cm e gjere), te dy duart jane te bashkuara dhe vihet re se mungon nje pjese e krahut te majte. Si veshje është perdorur nje mantel me krahe te shkurter. Por ajo që e veshiturson identifikimin është se skulptures i mungon koka. Ndosha ajo është aty rrotull ose ndoshta është thyer nga pushtues te ndryshem te cilet kane shkelur ne keto ane. Sipas studiuesit Gjergj Zogaj : Ky bust duhet te kete qene bere për nje njeri te njohur i cili ka vdekur, është veshje tipike ilire pavarësisht se është pa koke,kjo veshje ndryshe quhet TUNK. Nderkohe që ka dhe mendime te tjera si ajo e studiuesit Frederik Stamati i cili thote se : Kjo është nje stole varri. Veshja nuk është tunike. Me ben pershtypje që është me mence te shkurtera. Tunika

Një vizitë në Berat dhe kujtesa e gjallë e gurëve

nga LUAN RAMA

Para pak ditësh isha në Berat bashkë me krushkun dhe dhëndrin tim francez e tek u tregoja ngjarje nga historia e vjetër e kalasë dhe vendet ku janë pikëtuat nëpër histori shqiptarët e francezët, veçanërisht kur Charles I Anjou ishte mbret i Napolit dhe i Albaniae, (1272) ata habiteshin për historinë e madhe që mbarte toka shqiptare, pasi pikërisht në këto vende, në Bylis apo Devoll u nënshkrua ajo që do të quhej nga kronikanët e vjetër “Paqja e Devollit”, paqja midis dy fuqive më të mëdha të botës në atë kohë: Konstantinopojës së bazileusit Aleks i I-re dhe normandit Robert Giscard, luftëtarit më të tmerrshëm të muzullit që vinte nga brigjet e jugut të Italisë...

(fragment nga libri “Kaloresit e Stuhisë”)

LUFTA E BERATIT

Më 1279, sipas kronikave të kohës, në krye të një ushtrie të madhe, Charles d’Anjou dërgoi në Shqipëri besnikun e tij, Hugues de Sully, ku me ndihmën e trupave shqiptare, të cilët do të bashkoheshin me të, të çlironin sërish Beratin e pushtuar nga trupat e Bizancit. Hugues de Sully, i quajtur nganjëherë dhe Hugues le Roux de Sully (i Kuqi), zbarkoi së pari në Spinaricë, në Zvërnecin e sotëm, diku në derdhjen e Vjosës, port që prej kohësh përdorej nga bizantinët. «Marja e Beratit, - shkruhet në tekstin Historia shqiptare, - do të çlironte nga presioni bizantin bazat bregdetare të anzhuinëve (Vlorën, Durrësin) dhe do të krijonte kushtet për përpërimin e ushtrive të Karlit Anzhu në brendësi të vendit. Është për këto arsye që Karli I i shkruante komandantit të ushtrisë anzhuinë në Shqipëri se “nuk mund ta shprehte me fjalë rëndësinë që i jepte pushtimit të kështjellës së Beratit” (ad captionem castris Bellgradi, que ultra quamdici valeat cordi nostro residet). Në prag të mësymjes, Karli I Anzhu konfirmoi aleancat me Serbinë e me Despotatin e Epërit. Despot Niqifori I i Epërit, u shpall vasal i mbretit anzhuin dhe i dorëzoi këtij kështjellat e Butrintit, të Sopotit e të Porto-Palermos. Por para së gjithash Karli I bëri një përpjekje të re për t’i rregulluar marrëdhëniet me shqiptarët e për t’ishkëputur këta nga bizantinët. Në këtë kuadër Karli I liroi nga burgjet italiane një numër krerësh shqiptarë kryengritës, mes të cilëve Gjijn Muzakën, i cili mbahej në burgun e kështjellës së Brindizit së bashku me Dhimitër Zogun, Kasnecin Guljelm Blinishtin. Karli I Anzhu i erdhën kërkesa të përsëritura nga fisnikët shqiptarë për të liruar Muzakën, pasi me



sa duket, Gjijn Muzaka gëzonte pozitë e autoritet të veçantë dhe nëpërmjet tij mbreti anzhuin u përpoq të ndikonte mbi krerët shqiptarë. Ndërkohë që ushtria e Hugo de Sully, e përforcuar nga kontingjentet e ardhura nga Durrësi, Vlora e Butrinti, kishte mbyllur rrethimin e Beratit, shqiptarët anti-anzhuin sulmonin kështjellat e anzhuinëve në bregdet, duke detyruar vetë komandantin anzhuin t’i shpërqëndronte forcat e të niste përfocime në drejtim të atyre kështjellave.

Kasnecë të shumtë u nisën nga Berati në Konstantinopojë të informonin perandorin Mihail Pelologu VIII për gjëndjen e vështirë. Garnizoni i Beratit, i komanduar nga Mihail Engjëlli (Ange), dhëndri i perandorit, ishte i vogël e i mbrojtur mirë, me ushtarë të sprovuar. Megjithatë, perandori e dinte se nëse binte Berati, për pak javë anzhuinët mund të mbërrinin në Selanik dhe që andej do të mësynin drejt Konstantinopojës. Kështu, ai nisi me urgjencë një ushtri



të kryesuar nga nipi i tij Mihail Tarkaniotes, i cili do të mbërrinte në malet shqiptare në mars të vitit 1281. Prej disa muajsh, pas një lufte të vazhdueshme dhe duke përparuar gjithnjë, anzhuinët kishin arritur të afroreshin deri në lagjet e jashtme të qytetit, pra që në dhjetor të vitit 1280. Madje ata kishin dhe makineri luftarake që t’i përdornin për sulmin, meqë kështjella e Beratit ngrihej mbi një faqe shkëmbore, çka ishte vështirë të pushtohej. Por beteja e vërtetë mes anzhuinëve dhe bizantinëve do të zhvillohej në pranverë të vitit 1281.

Hugues de Sully, shtatlathtë dhe me flokët e tij të kuqe, të lëshuara mbi supet, ishte në anën tjetër të lumit Osum, ndërkohë që përballë tyre, u vendosën në anën tjetër trupat e ardhura nga Konstantinopojë. Komandanti bizantin Tarkaniotes, bëri gjoja se do të tërhiqej dhe një çast pararoja anzhuinëve, bashkë me prijësin e tyre, u sulën përpara. Por gjatë përlshjeve të para, Hugues ra nga kali dhe bizantinët e kapën

rob. Kur morën vesh këtë, ushtria anzhuinë u sul drejt bregut tjetër që të shpëtonte prijësin e tyre, por atje u gjetën në pritë dhe të hutuar nga goditja u shpërndanë. Rreth kësaj beteje, historianët e mëvonshëm i janë referuar përgjithsisht shkrimeve të Georges Pachymères, i cili thotë se pas kësaj beteje, Charles d’Anjou-së i mbeti vetëm Durrësi, Butrinti dhe Himara. “Robi gjigand i lidhur me hekura Hugues de Sully, u nxorr në rrugët e Konstantinopojës, por më pas në sajë të një shumë e madhe, ai mundi të kthehej në Pulje. Por ndërkohë, forcat e tjera ia kishin mbathur drejt brigjeve shqiptare, Durrësit, Kaninës dhe Vlorës. “Kaloresit latinë, - shkruan John Julius Norwich, në librin e tij Historia e Bizancit, - kishin mburoja të rënda dhe ishin të mbrojtur nga shigjetarët bizantinë, por ata u vranë kuajt me shigjeta, duke sjellë që pjesa më e madhe e ushtrisë anzhuinë të vritej dhe të kapej rob”. Nga ana e tij, historiani Marin Sanudo Torsella, shkruan se bizantinët i ndoqën anzhuinët gjer në Vlorë, ku ishte kapiteni anzhuin Drivon de Vallibus, pikërisht ai që kishte mbajtur pak kohë më parë si peng djalin e Andrea Muzakës, por që ishte liruar me urdhër të Charles d’Anjou-së.

Duke iu referuar këtij momenti historik, në librin e tij Rënia dhe vdekja e Konstantinopojës, historiani Jean Heers shkruan: “Më 1281, ushtria e Charles d’Anjou, me 200 kalorës dhe 6.000 ushtarë këmbësorë nën komandën e Hugues de Sully ndërmorrën sulmin në drejtim të territoreve që ishin në duart e grekëve të Bizancit, por ata u thyen nga bizantinët e Mihail Tarkaniotes para fortesës së Beratit. Për të festuar këtë fitore strategjike, Mihail Paleologu porositi mozaikun e hyrjes së pallatit Blanchernes, ku t’i bëhej jehonë kësaj ngjarje të madhe...”

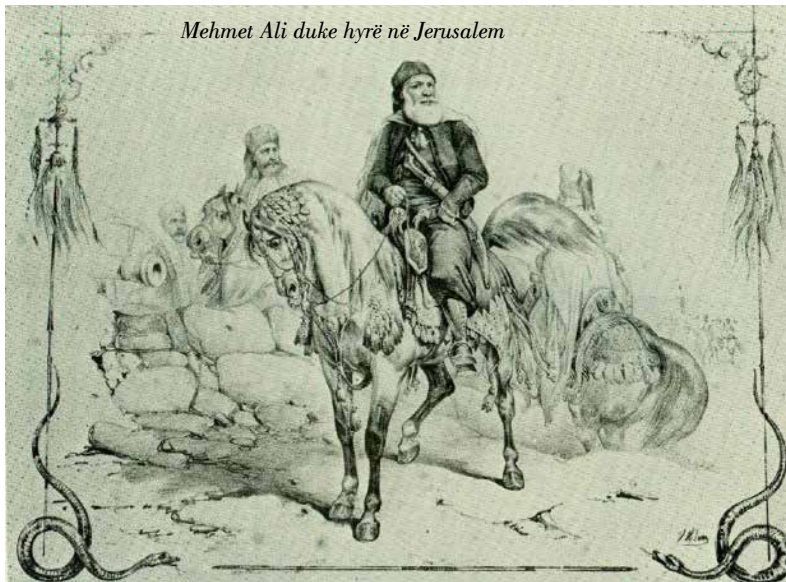
Në vitet e mbretërimit të tij dhe në Arbëri, Charles d’Anjou filloi të favorizonte më shumë elementin e huaj sesa vëndas në drejtimin e pushtetit, edhe pse ai kishte ndarë jo pak ofiqe. Në qytetet e Arbërisë drejtonin më shumë fisnikë frankë e italianë, sesa shqiptarë. Kishte gjenovezë, qytetarë nga Piza, nga Firenze, Katalonja, etj. Ndoshta sepse ai kishte më shumë besim tek ata, sesa prijësit vendas, të cilët ndoshta një ditë mund t’i kthenin krahet. Me thyerjen në beneden e kështjellës së Beratit dhe sulmin e furishëm e të papritur bizantin, mori fund dhe ëndrra e Charles d’Anjou për të sulmuar e pushtuar Konstantinopojën. Atij imbetej veçse të konsolidonte mbretërinë e tij nga Sicilia e Napoli, në brigjet shqiptare e Morë, si dhe në tokat e shenjta latine të Orientit...

Shqiptarët, për dhjetë vjet ishin zotër të Jerusalemit

Jerusalemi dhe shqiptarët, ç’lidhje mund të kenë mes tyre? Asnjë! Janë jo pak, por 1736 kilometra larg njëri-tjetrit. Por...mos u nxiton! Sulltani i perandorisë që shtrihej në tre kontinente, asaj Otomane, Mahmudi II, ndonëse me masakrën e 10 qershorit të vitit 1826 mendoi se do t’i jepte fund pushtetit të jeniçerëve, ku shqiptarët kishin pozitë sunduese, nuk mund ta parashikonte dot se një ditë, tetë vjet më pas, shqiptarët do të ishin përsëri kërcënimi më serioz i fronit dhe po të mos i kish ndalur Europa, ushtria e Mehmet Aliut, këtij ushtari shqiptar, do të ishte futur triumfuese në Stamboll.

Kur vjen puna te Jerusalemi dhe tokat e tjera “të shenjta”, nuk ngelet për ne shqiptarët që të përmendim si protagonistë. Mëtimet për sundimin e këtij qyteti kanë përfshirë gjithë perandoritë euro-aziatike, gjithë kombet më të mëdha, ata të cilët më pas edhe do ta shkruanin historinë. Interesat politike dhe fetare kanë bërë që për këtë qytet, kryeqytet i dy popujve, epiqendër e tre besimeve, të flitet e të shkruhet më tepër se për çdo qytet tjetër. Për praninë e shqiptarëve në këto territore, ka qenë i njohur vetëm një episod i rëndësishëm historike, të cilën ia vlen ta përmendim paraprakisht.

Kush ka lexuar libra biografiko-historikë mbi Napoleon Bonapartin e ndesh atë pothuaj në shumicën e tyre, të shpjeguar në pak faqe dhe lidhet me ngjarjen në kështjellën e Xhafas (Jaffa), shumë afër Jerusalemit. Ishte periudha e fushatës në Egjipt, kohë kur, ngadhënjyese, ushtria prej 35 mijë luftëtarësh e Napoleonit, doli nga Kajro e Aleksandria dhe mori rrugën për pushtimin e “Tokave të shenjta”. Kapërceu lehtësisht e theu rezistencat e dobëta që hasi rrugës në Gaza, deri sa ngeci para murit të një kështjelle, Xhafas, që as thyhej dhe as dorëzohesh. Ishin nizamë shqiptarë ata që e mbronin. U premtoi jetën, por ata pas katër ditë luftimesh të përgjakshme në rrethim, kërkuan të merrnin dhe armët. Kështu u ra dakord, por, siç thonë historianët, pas një nate të tërë pa vënë gjumë në sy, Napoleon Bonaparti urdhëroi pushkatimin e të dorëzuarve, pothuaj të gjithë me origjinë shqiptare. Sipas autorit të biografisë “Napoleoni”, shkrihtarit rus Evgeny Viktoroviç Tarle, të therur e vranë mizorisht më 6 dhe 7 mars 1799 ishin 10 mijë. Burime të tjera përmendin herë 2440 ushtarë, si Simon S. Montefiore, dhe herë 4100 ushtarë. Vetëm “Enciklopedia e Historisë Botërore” e William L. Langar jep shifrën më të ulët, 1200 ushtarë shqiptarë të vranë. Më vonë, në ishullin



e internimit Shën Helenë, Napoleoni shkroi: “...për të mbajtur në ruajtje një numër të konsiderueshëm të burgosurish, do të ishte e nevojshme që të shkëputeshin roje të mjaftueshme për ta, të cilat do të zvogëlonin rëndë rreshtat e ushtrisë së tij dhe në qoftë se ai do t’i kishte lejuar ata që të largohen si njerëz të lirë, ishte e arsyeshme që të besonte e të kish frikë se ata mund të rrisin radhët e trupave të Ahmed al- Jazzar”.

Po ja ku, 30 vjet më vonë, shqiptarët shfaqen përsëri në këtë rajon si protagonistë. Përsëri si ushtarë, por tashmë me pushtetin e sunduesit të Egjiptit. Me këta nizamë shqiptarë, jeniçerë të tmerrshëm, Perandoria Otomane ia kish mundur ta shtrinte pushtetin e saj në tre kontinente. Një prej këtyre ushtarëve “otomanë”, sipas burimeve enciklopedike, shqiptar nga Kavalla, por me shumë gjasa nga Zëmbllaku i Maliqit të Korçës, dy vjet pas ngjarjes së Xhafas, duke shfrytëzuar me trupat e tij shqiptare boshllëkun ushtarak e politik që ish krijuar me largimin e Napoleonit, kish filluar të shtrinte autoritetin e tij ushtarak. Në një natë të 1 marsit 1811 ia kish mbërritur t’i shfaroste gjithë krerët dhe elitën e luftëtarëve Mamlukë të ftuar në kështjellën e Kajros “për krenntimin e ditëlindjes së djalit” dhe

kish vendosur regjimin ushtarak, të cilin, pasi sulltani e caktoi si valiun e Egjiptit, ai e shndërroi në sundim absolut të tij. Sundimi që zgjati më se 150 vjet, në historinë e Egjiptit njihet si periudha e “pushtimit shqiptar”.

Mehmet Aliu kishte kohë që u ishte larguar frikshëm ekspeditave ushtarake në Arabi e Greqi dhe arrijtes së fitoreve për llogari të sulltan Selimit e Mahmudit II. Ekspeditën në Palestinë e Siri e filloi për llogari të tij. Kjo luftë në tekstet e historisë e ka marrë emrin “Lufta turko-egjiptiane”, por në të vërtetë trupat ushtarake të Mehmet Aliut përbëheshin nga shqiptarë. Pashai në kohërat e para të sundimit pati 6000 trupa shqiptare, të cilat me kalimin e viteve i disafishoi. Justifikim për ekspeditën ishte një grindje me veliun Abdullah, pashën e Akrës, për strehimin e 6000 fshatarëve egjiptianë, të larguar për t’u shpëtuar taksave. Mehmeti e pushtoi Palestinën dhe Sirinë me lehtësi. Rezistenca e vetme u bë në qytetin port të Akrës, që përfundimisht u dorëzua më 27 maj të vitit 1832. Jerusalemi ishte pushtuar që në dhjetor të vitit 1831. Pas rënies së Akrës, ushtria e Mehmet Aliut marshoi drejt Anadollit. Në betejën e Konya, më 21 dhjetor 1832, i biri, Ibrahim pasha, shkatërroi ushtrinë osmane dhe para tyre nuk kishte tani asnjë

pengesë ushtarake që të pengonin forcat e Ibrahimit për të marshuar përpara. Kur Mehmet Aliu shpalli qëllimin për largimin nga fronti të sulltanit, Mahmud II, i alarmuar, pranoi ofertën e Rusisë për ndihmë ushtarake, gjë që nuk u pranua nga qeveritë britanike e franceze. Ata ndërhyjnë drejtpërdrejtë me trupa dhe diplomaci. Ndërmjetësuan një zgjidhje në maj 1833 e njohur si Konventa e Kutahia. Mehmet Aliu do të tërhiqte forcat e tij nga Anadoll në këmbim të Kretës, do të merrte të drejtën e sundimit të trashëguar në Egjipt e Arabi dhe Ibrahim Pasha do të emërohej vali i Sirisë. Ndërkohë, i biri i pashait prej kohësh ishte sistemuar me trupat e tij dhe jetonte në Jerusalemi. Zot i ri i Jerusalemit ishte Ibrahim Kuqi.

“Zaptimi shqiptar 1830 - ‘40” quhet kreu 36 i pjesës së tetë, “Perandoria”, e jetëshkrimit “Jerusalemi”, ku historiani Simon Sebag Montefiore përshkruan hyrjen e shqiptarëve në qytetin e shenjta. “...ushtria marshoi përmes qytetit si jerusalemas ‘të lumtur dhe të kënaqur”, duke festuar plot drita, kërcim dhe muzikë në rrugë. Për pesë ditë, myslimanët, grekët, françeskanët, armenët e, madje, edhe hebrejtë qenë në qejf”. Po pse u gëzuan kaq shumë banorët e qytetit nga ardhja e shqiptarëve?

(Vijon numrin e ardhshëm)



Questo libro è intriso di sangue e di lacrime...

Sono lieto di salutare la nuova edizione del libro "VIVI SOLO PER TESTIMONIARE", del frate francescano albanese Zef Pllumi di cui ho convintamente scritto la prefazione perché trattasi di un reale dossier di verità. Questo è il libro sulle atrocità del comunismo albanese scritto dall'ultimo dei Grandi Francescani d'Albania curato dalla dott. ssa Keda Kaceli direttore di Buongiorno Italia. Il libro è presente da oggi in tutte le edicole italiane, e viene a noi tutti, nella sua versione originale, in un'edizione limitata e preziosa che non può mancare nelle nostre biblioteche. "Sapere aude" dicevano i nostri antenati latini che non hanno conosciuto i crimini del comunismo ma che ci hanno lasciato in eredità un'instimabile patrimonio culturale con le loro infinite opere da cui trarre insegnamento. Ma come sempre non si finisce mai di imparare e grazie soprattutto al grande impegno di Keda, che ha conosciuto da vicino le atrocità dei comunisti descritte dal frate, e se non fosse stato per il mio desiderio di sapere, di osare, di scoprire, non avrei mai potuto trovare questo libro che mi ha aperto un mondo sconosciuto. Vi offro un frammento della mia prefazione scritta appositamente per questo libro che continua ad urlare dentro di te anche quando hai finito di leggerlo. Occorre leggere per sapere e conoscere per riflettere. Anche la cultura è servizio quindi politica, Eccovi amici, alcune frasi della mia prefazione per questa testimonianza straordinaria.

"Padre Zef rompe anni di silenzio e di morte sul gulag albanese con il coraggio di chi ama la libertà e si batte in suo nome. Egli apre il nostro cuore, lo svuota del già saputo, lo riempie di commozione e di indignazione [...] Questo libro è intriso di sangue e di lacrime, e si vede come l'odio sia capace del peggio oltre ogni immaginazione. Ma alla fine è impotente: non riesce a impedire l'amore vissuto fino all'eroismo e non riesce a spegnere il desiderio di libertà che si respira in queste pagine [...] Per arrivare a costruire questo Stato - lager, oltre alle complicità internazionali è stata necessaria una miscela di violenza e astuzia ingannevole e bugiarda. [...] Così i comunisti in pochi anni credono di aver annientato ogni credo. L'Albania infatti con maggior coerenza rispetto al marxismo-leninismo ha chiuso tutte le chiese, ha sancito l'ateismo di Stato. Questo libro, andrebbe diffuso in tutte le biblioteche e trasformato in una fiction televisiva, e andrebbe soprattutto letto nelle scuole italiane, per fare capire anche ai più giovani alcune tragiche verità amare della storia recente: che cos'è il comunismo visto all'opera; come conquista e prende il potere e come poi lo gestisce criminalmente; quali pene e patimenti ha sofferto il popolo albanese e in quali abissi di menzogna e di violenza è stato immerso; ma anche di quale tempra siano stati donne e uomini albanesi che non hanno mai chinato la testa, nonostante i supplizi a loro inflitti, e ci hanno dimostrato che sì, si può resistere e...vivere per testimoniare..."

At Nikollë Marku- një burrë trim dhe atdhetar

nga BARDHYL SELIMI

Kisha dëgjuar për At Nikollën vetëm nga shtypi, por e takova për herë të parë në avion, gjatë një udhëtimi për Prishtinë, shumë vite më parë. Ishte vërtet një burrë tërheqës, i thjeshtë dhe i lirshëm si bashkëbisedues. M'u bë qejfi, atëhere, që ai po vizitonte Kosovën ku ortodoksia shihet si sinonim i sllavofilisë. Prania e tij do dëshmonte se ekzistojnë ortodoksët shqiptarë dhe jo "ortodoksët e Shqipërisë" sikurse shprehet hirësia e tij, Janullatosi. Isha i lumtur që e takova atë sërish në Tiranë dhe Elbasan vitin e kaluar, në shoqërinë e bacës Adem Demaçi, biseduam me orë të tëra, madje edhe drekuam. Ai na tregoi jetën e tij, sidomos periudhën pas 1990, kur vendosi të shugurohej prift. Në seminarin, ku ai studioi në Athinë, u ndesh me qendrimet shoviniste të drejtuesve grekë, të cilat e bënë të ngjinte krye dhe të shkëputje përfundimisht nga Kisha jo autoqefale që u vendos në Shqipëri nën kryesimin e hirësisë së tij Janullatos. 20 vjet më parë ai mundi të shugurohej prift në Maqedoni dhe të marrë nën kujdestari një nga kishat ortodokse më të vjetra të vendit, atë të Shën Mërisë në Elbasan ku mesha dhe gjithçka kryehet në gjuhën shqipe. Që atëhere, përkundër pengesave të panumërta, sulmeve, kërcënimeve dhe po-shitërimëve që i bëhen nga drejtuesit e Sinodhit Ortodoks Shqiptar, por edhe të emisarëve të dërguar nga Greqia, At Nikollë Marku ka mundur ta mbajë gjallë idealin e Kishës Autoqefale Shqiptare të the-

meluar nga Imzot Theofan Stilian Noli. Më pak se një vit më parë, busti i themeluesit të kësaj Kisha nuk u qas në Kishën Ortodokse të Durrësit, por u pranua bujarisht dhe me gjithë zemër nga Kisha e Shën Mërisë në Elbasan, që ndodhet pranë ish Normales dhe varrit të rilindasit Kostandin Kristoforidhi.

Jo shumë kohë më parë, një djalosh shqiptar, që hyri në një kishë në Tiranë duke mbajtur me vete një bust të vogël të Nolit, u nxuar përdhunisht jashtë nga katër priftërinj të asaj kisha. Përse? Sepse Hirësia e tij Janullatos nuk mund ta honesë themeluesin e Autoqefalisë ortodokse shqiptare. E takova sërish At Nikollën disa ditë më parë në Elbasan, në kishën që ai drejton dhe biseduam bashkë për shumë probleme kishëtare, sociale dhe kulturore. Ai vuan, që disa vjet, nga sëmundja e Parkinsonit që ja vështirëson shumë lëvizjen, por ka ende një vullnet të paepur për punë. Meraku i tij i madh është e ardhmja e Kishës sonë Ortodokse, mezi pret që atë ta drejtojnë shqiptarët, sikurse e kërkonte Statuti i saj themeltar dhe jo sikur thonë amendamentet që po i fusin tani përdhunisht, ku thuhet se atë mund ta drejtojnë edhe të huajt. Kisha, sipas At Nikollës, ka qenë kurdoherë një mbështetëse e kulturës dhe e traditës shqiptare, e atdhetarizmit dhe e përparimit kombëtar të shqiptarëve. E tillë ajo duhet të mbetet edhe në të ardhmen. Për këtë ai ka nevojë për përkrahje sa më të gjerë, jo vetëm nga shteti, por edhe nga Shoqëria Civile, nga mbarë ortodoksët dhe populli shqiptar.



Me Bacë Adem Demaçin në kala

Flamuri shqiptar valëvitet krenar në Venecia!

nga KOZETA ZAVALANI

Dy antare të Fondacionit Nermin Vlora – unë bashkë me përfaqësuesen e diaspores për fondacionin Nermin vlora Falaschi, Vitore Stefa Leka, ishim të ftuara nga Presidentja e shoqatës "Donna in Rose" në Sile të Trevisos dhe Canoe Club Tirana, Albania, Anita Beqiri, që është njëkohësisht antare e Fondacionit Nermin Vlora Falaschi per degen Itali. Ajo me bashkëshortin Paolo Scarpa, kanë ngritur para 10 vitesh në Cavalino e tani 3 vite në Sile, një palestër moderne për mirëmbajtjen e shëndetit në përgjithësi dhe në veçanti në ndihmë të grave, që kanë kaluar tumorin në gji, e rehabilitohen jo vetëm në palester por edhe me Canoa, nëpërmjet Canoe Club Sile, që është Shoqata Amatore Sportive, me seli në Treviso. Duke ecur mes ajrit të pastër në atë hapësirë të gjelbëruar, larg nga qyteti kaotik, midis të tjerash e pyes Anitën. Zonja Anita, je një nga të mbijetuarat e tragjedisë së kanalit të Otrantos, si e morët guximin, që shkuat atëherë me skaf? Eh, atëherë të thuash që doli moda është fjalë e rëndë, por ishte si një sëmundje epidemike ajo ikja e shqiptarëve nëpër botë, për një jetë më të mirë. Nuk ishte e lehtë të merrje një vendim të tillë, veçanërisht kur ishe femër, sepse nëse nuk do të arrije të kaloje jashtë atdheut, nuk do të mundje të ktheheshe më në shtëpi, sepse, e kemi vetë parasysh mentalitetin e shoqërisë sonë atëhere... Pasi më flet për pengun që ka për veten Anita më thotë: Pengu im ka qene realizimi i një betimi që i kam bërë vetes dhe shpresoj ta realizoj shume shpejt. Aty në Otranto që eshte bere varri i shume shqiptareve, ndoshta do të ishte edhe i imi, ta kaloj me kanoe e me grate e Shoqatës Donna in rosse". Vitin e kaluar pas një tubimi me shoqaten Iliria ne Treviso, erdhi ne shtepine time Nana Lokja si i thone, pra zonja Vitore Stefa Leka, e ne bisede e siper duke i treguar per deshiren dhe enderren time ne lidhje me eventin e kalimit te adriatikut me canoe deri ne Vlorezonja Vitore me tha me qe keni garat e canoeve ne Venecia nga e gjithë bota, me tha – Pse nuk fut ne gare dhe nje canoe me flamurin tone shqiptar? Kjo ide e saj u perqafua nga gjithë familjaret e mi qe ishin aty. U lajmerua menjehere dhe presidente e fondacionit Nermin Vlora Falaschi gazetarja Zenepe Luka dhe se bashku me poeten dhe kryetaren e shoqates "Ecim se bashku" Mardena Kelmendi ju futem punes. Ne kohe rekord perfundoj me sukses cdo gje dhe ne datën 24 maj te vitit kaluar, per here te pare bashke me mbi 2000 flamuj pjesmares nga gjithë bota, ne kete gare, u rendit dhe canoa jone me flamurin shqiptar, qe u prit me shume emocione nga shqiptaret emigrantë qe ishin anes bregut, si dhe u shoqerua nga anija pirate bere posaçerisht per kete dite. Anija Pirate shoqeroi garen gjatë detit Adriatik, ku midis udhëtarëve ishin edhe personalitete shqiptare, që nderuan me ardhjen e tyre si ambasadori shqiptar me bashkëshorten dhe nga kryesija e Fondacionit Nermin Vlora Falaschi- presidentja zonja Zenepe Luka, Nderi Kombit Margarita Xhepa, Mjeshtri Madh Irimi Qirjako, Nderi Kombit Tinka Kurti, perfaqesuese diapores zonja Vitore Stefa Leka, Mjeshtri Madh Vitore Sallaku, Zonja e pare Teuta Topi etj. Duke pasur parasysh entuziazmin e treguar vitin e kaluar, ne vendosem ta përsërisim këtë përvojë të mrekullueshme... Në një mjedis të mrekullueshëm e befasues natyror buzë lumit, Anita ka ngritur edhe kampet verore me fëmijët të cilët, nëpërmjet Canoe Club Sile do të organizojnë turne, duke përshkuar lumin Sile me canoe ose anije dragon, një lundër e gjatë me një kapacitet prej 20 persona. Kështu ata do të zhvillojnë aftësitë e tyre nëpërmjet lëvizjes harmonike të vozitjes, që nuk është vetëm sport, por është fjala për shfrytëzimin e trashëgimisë natyrore rreth nesh, shpesh pak e njohur dhe e nënvlerësuar. Shoqata ofron të gjitha objektet, personelin dhe pajisjet e nevojshme dhe është e gatshme për t'u angazhuar në këtë aktivitet emocionues. Gjithashtu Canoe Club Sile ka ndërmarrë projektin "Gratë në rozë" për të ndihmuar gratë e operuara nga kanceri i gjirit për rimëkëmbjen pas-operative, pasi lëvizja e vozitjes është ushtrim që ndihmon në kullimin limfatik natyror dhe është në gjendje për të absorbuar këto akumulime limfatike që, krijojnë vështirësi në vasculature me rritje të krahut, me pasoja të mëdha negative dhe kufizime të dukshme në përdorimin e gjymtyrëve, duke shkaktuar trauma. Pra Canoe, nuk është vetëm shërim, por në veçanti parandalim, pasi nga ky aktivitet përfitohet balancim në zonën e shpatullës dhe gjoksit, duke lejuar një përqendrim të lartë dhe përmirësim hemolymphtic e vascular sëbashku, si burim i mirëqenies jetësore.

Kampet verore "Natyra e sporti" për verën 2015, është me numur më të madh, pas një kërkesë masive nga prindërit që kthehen në Liqenet e Gjellbër. Aktivitetet që do të kryhen janë canoes, pingpong, gjuajtje me hark si dhe lojra popullore tradicionale. Kampi veror është në Silea në piceri Lago Verde, e cila do të sigurojë një shërbim restorant dhe me cilësi të kontrolluar. Natyrisht çdo gjë do të jetë nën mbikëqyrjen e një stafi të kualifikuar dhe të aftë. Ne vizituampalestërën bashkëkohore, me mjetet më moderne dhe unë zhvillova një intervistë të gjatë me Anitën, si një ndër të mbijetuarat e tragjedisë së Otrantos, të cilën mund ta lexoni të plotë në numurin

e ri të Revistes Stina për Ndryshim. Të nesërmen që në mëngjes herët Anita na mori me makinën e vet, së bashku me italianen Mara, që e do shumë Shqipërinë dhe në Cavalino hypëm në anijen e piratëve. Pasi u akomoduar midis shoqatave të tjera italiane, udhëtuam drejt Venecias. Nese dy ditë përpara kishte rënë shi, atë ditë të diele qielli ishte i paster e dielli shndriste gezueshëm mbi kokat tona, sikur të na uronte mirëse ardhjen...

Me Anijen e Pirateve, udhëtuam neper ishujt e Venecias, ne edicionin e 41te te "Vogalunga di Venecia 2015" mundësuar nga Paolo Scarpa e Anita Beqiri Presidente e Shoqates Canoa Club Tirana, Albania. . Ndërkohë që grupi prej pesë vetësh hypi në canoa për të garuar midis 8000 veteve te ardhur nga shtete te ndryshme te botes. Shihnim sa bukur valonte krenar flamuri yne, ne duart e pese antareve te Canoas,qe pershkuan 34 km, te kryesuar nga Presidente e Shoqates Canoa Club Tirana, Albania-Anita Beqiri, qe Canoten se bashku me Bruno Kucin, Mira Gegen, Gjergji Caushi dhe Mara Venturi Italiane, qe eshte aq e dashuruar me Shqiperine tone dhe te gjithë kane veshur bluzat e kuqe me shqiponjen dykrenore te flamurit tone kombetar... Nje dite e pa harruar per gjithë emigrantet shqiptare ne Itali, te ardhur nga te gjitha viset ne qytetin e bukur te Venecias, që duartoksin e brohorisim, ne vitin e 41te te "Vogalunga di Venecia"... ku per te dytin vit, u ngrit flamuri shqiptar që u shoqërua me fitoren e Medialies. Ndërkohë ne shtetit në Komunën e Venedikut, ishullit që është artikulluar në dy qendra të ndryshme të Venedikut (në qendër të lagunës) dhe Mestre (në kontinent).Qyteti i Venecias ka qenë kryeqyteti i Republikës së Venedikut dhe në këtë drejtim njihet si Mbretëresha e Adriatikut. Për karakteristikat urbane dhe trashëgiminë artistike, Venecia është konsideruar universalisht një nga



Foto nga Vogalunga 2015 ne Venecia ku znj.Anita Beqiri, Presidente e Shoqates Kanoa Club Tirana, Albania dhe Canoa Club Sile, per te dytin vit, beri te mundur ngritjen e flamurit shqiptar dhe fitoren e Medialies...

qytetet më të bukura në botë, së bashku me lagunën e saj, në mes të vendeve të trashëgimisë italiane nga UNESCO. Ky faktor ka ndihmuar ta bëjë atë qytetin e tretë italian (pas Romës dhe Milanos) me rrjedhën më të lartë turistike që vjen nga jashtë Italisë.

Znj.Anita Beqiri, Presidente e Shoqates Kanoa Club Tirana, Albania dhe Canoa Club Sile, i dhuron Medalien përfaqësueses së Fondacionit Nermin Vlora Falaschi per Diaspore Znj.Vitore Stefa Leka duke thene se kjo Medalie i takon Shqiperise, kryeministrit e Fondacionit Nermin Vlora antare te se ciles jemi edhe ne... Nje kenaqesi e vecante, qe se bashku me Perfaqesuesen e Diaspores, Nene Loken,(keshtu e therresin shumica e emigranteve Kosovarë) perfaqesuese e Fondacionit Nermin Vlora ishim mes nxenesve ne Shkolla Shqipe e Trevizos, qe drejtohet nga nenkryetari i Shoqates Iliria, Prof.Beqir Cikaqi e Malsore Shaqiri, te cilet i pergezoj per punen e bukur ne ruajtjen e gjuhes sone shqipe...Zoti Cikaqi pasi na prezantoi para nxenesve e mesuesve, mua kryesisht, sepse Vitorja kishte qenë edhe njëherë tjetër mes tyre, foli për punën e përkushtimit e tyre me fëmijët në mësimin e gjuhës sonë të bukur shqipe, gjatë vitit shkollor 2014-2015 që po përfundon me sukses . Ai tha se për librat e abetares i kishte ndihmuar Ministria e Arsimit e Kosovës dhe ajo e Shqipërisë, në bashkëpunim me Ministrinë e Diasporës. Nxënësit recituan poezi, midis së cilave edhe poezinë e Vitores,"Pranvera" e cila është përfshirë në Antologjinë poetike të diasporës. Pastaj folëm unë e Vitorja, duke u ndalur në momentet më të rëndësishme të krijimtarisë letrare. Unë premtova se kur të vij herën tjetër do të sjell shumë libra nga krijimtaria ime dhe e miqve të mi të shqiptarë. Foli edhe mësuese Malësorja, që ashtu sikurse Prof. Beqiri, punojnë vullnetarisht me fëmijët, në mjediset e komunitetit katolik. Na bëri përshtypje në hyrje, në një cep të korridorit, që një grua muslimane po falej, kur pranë tij gjendej portreti i Don Boskos...Asgjë për tu çuditur, sepse Zoti është një, pavarësisht ndasive fetare...Një takim i paharruar multietnik ishte edhe ai me grate emigrante, artiste e krijuese të ardhura nga vende të ndryshme, midis të cilave edhe Elodie Gola nga republika Domenikane, Qëllimi është që të rrisë ndërgjegjësimin dhe kulturën femërore, me gra të huaja emigrante, nxitjen reciproke me qëllim integrimin e mirëqenien, nëpërmjet kulturës dhe historisë së grave nga vende të ndryshme të botës...

Dallga...

nga PERPARIM KABO

Dallga...
Veç deti dallgën e ngre...
E Ju dallga ishit njeriu i diturisë...
Nga zhgulma e saj gjithçka përmbysset.....
Gjenia jote përmbysjen lypi e bota e vjeter...
detit donte ti merte madheshtine
Por Ju jeni deti e dallga Fan Noli yne.
leshteriku i historise mplekset rrjedhave!

Parakaloi urrejta

nga ALEKSANDER CIPA

Parakaloi urrejta me fytyre estetike
Eci neper rrugen e Tiranes me diell.
Une me betimin e largimit prej saj,
Ritakimin e desha si nje stacion ne qiell.
Stacionet ne qiej, jane vec imagjinare
Te pangjare e te paqene, gjithesesi.
Betimi per urrejte per ty s'eshte i pare,
Sepse burimi gjithmone e ka nje thellesi.
Parakaloi urrejta, e plote silueta,
Piktori nuk duhet, nuk vlen aspak art.
Nese do te duhet te te ndesh me rishtas,
Vec sa t'ia shoh fytyren, qofte edhe pak.

Obelisku i diturisë në Gjirokastrë

nga NASE JANI

Ky obelisk
si fletë libri...
Ky obelisk ...
si pende shkrimi...
Eshte i imi - thot mali i gjere
Dhe Lunxheria thote- Eshte imi!



Nje brengje

nga THODHORI BABE

Me thuaj, o mjelme, e liqenit te virgjer
Qe rrathet e valeve mesazh mi dergon,
E mori letren e atij moti te eger,...
Mikja, qe nuk di, ne rron apo nuk rron?
Valeza te behet karte e me penden tende,
Le te shkruaj, e me reze dielli te ma nis,
E ne u dashte ndonje koredele, ylberit rembeja,
Paçka se mjafton zemra e saj ta qendise.

Puthmë

nga VASO PAPAJ

Për ne sonte nata e fundit
Sontë zgjat gjer në mëngjes.
Sekondi i ngjaka minutit,
Ora me një ditë, për besë.



Sontë puthmë që të ngopesh,
Nesër iki, s'do t' më kesh
Nuk të le që të dremitesh,
S'di ç' do mbetet midis nesh.

Syt' e tu do t' marr me vete.
Kush e di në ç' breg do t' dal.
Nuk harroj që vetëm mbete,
Porositë i kam një mal.

Puthmë sonte të më ngopësh,
Mos më ler që të dremitem!
Në mëngjes më s'do të më shohësh,
Kushedi ku do të çapitem.

Dita e ndarjes, ja, do të gdhijë.
Dashuria jonë pa fat.
Do të derdhësh lot të zi,
Do të mbetesh fillikat.

Atje

nga FAHREDIN SHEHU

Kur shikimin e ngre kah format e bardha t'reve
atje e gjen ftyren teme t'ndriçume prej rrezeve
t'diellit

nanë apo nuk jam... me petka filur e veshun
si në natën e nusnisë,
me livante floke t'lyme
me ftyrën si hana e plotë
e shikueme n'paqyre t'Venedikut
si atëhere kur krisnin pushkat
e krushqit kahre u bojshin
kush ma i pari e kalon udhkryqin
mes dy varrezash
njona e murtajes e tjetra e fëmijeve
t'vdekun prej fruthi
sot kur unë ul shikimin dhe shoh barkun
toka tek ma ngreh
diqysh si po du me e knue kangën e mesditës
kur dielli edhe hijen ta humb
e beqarve i bjen t'fiktë
tue pa ikjen dath t'Zanës me krifën kaçurrele
t'përflakun

erandje mirre dhe vjollce tuj shpërnda gjithandej
si atëhere kur hana si Zot adhurohej
e paganët u lutshinshiu me ra
me kambana dhe leshterik,
me fletë shtogu dhe degza t'lakueshme
të shelgut vajtues mbështjellun
nesër do t'shikohemi drejt n'sy
tue e pa rrenën e shoqi- shoit,
qysh ec si zhiva n'damarr t'plakun
me selmen t'helmuem qysh n'çikni
dhe ftyrat nuk do t'na skyqen prej marrës
sepse terrin e mbështollem n'rule
e lidhëm n'bohqe t'punueme
n'vekun e diellit
atje ku vena pihet e nuk t'i merr ment
ku dashninë e bojnë si frymëmarrjen
e nuk e emnojnë si na
atje ku fjalën e bojnë e nuk e thojnë...



Perëndim në Vlorë

nga DALAN LUZAJ

Mes grillave te ullirit ndahet deti.
M'e mori me vehte disku I perflakur.
Prane valeve buzembremja m'e gjeti.
Shkembijnjeve, qe dallga ka rrudhur dhe plakur.
I skuqur po ulej, renduar nga zjarri.
(Pa prituri u gris, thepave, ne Sazan)
Qielli kalter mori flak I pari.

E gjerben te eturit syte tane.
Mes detit llava duke u derdhur
Nje krah pulebardhe m'a qas prane.
Perndim I kaltert paska zgjedhur,
Te bardhat klithma mbi zjarre rane.
I madherisem,i prere, gjysem ndare.
Rri perball ketij casti te perndritur.
Duke zbritur me vehte do ti marre,
Syte tane, qe pas tij, tej jane mbytur.
U derdh mbi det, gjer ne Vlore.
Qielli e det njeheresh I shkriu.
Si nje lulekuq te pergjakur e mbaj ne dore.
Tis I holle nga duart m'a perpiu.
Mes paqes shtrohen per te fjetur.
dy dete larg, ne shpirtin tim.
Pashaji zgjuar rri ne sqetulle.
E bardha Vlore cel cdo perndim.

Nëse ti ke një Poet...

nga AGIM BACELLI

Nëse ti ke në xhep një poet
S'ngesh kurrë në vetëmi.
Ke me vete tokë, qiell, det,
Mbi të gjitha ke dashuri.

Ai të shtron shpirtin kudo shkel,
Ëndërrat e fjetura t'i zgjon,
Shpirtëra për ty lëron e mbjell,
Të prekësh e puthësh ç'far shikon.
Nga të tjerët ai krejt ndryshon,
Fle veshur e zgjohet lakuriq.
Harron trupin dhe fluturon,
Për të dhënë ty një sihariq!
Nëse me vete ke një poet
Ti bën kontratën e "marrëzis";
Ngjitesh qiellit e zbret në det
Dhe plaç i thua mërztis'!

Merrem o heshtje

nga LUMTURI PLAKU

Merrëm o heshtje dhe largomë
prej këmbanave mashtruese në goditje
në një vënd, ku ç'thuhet - bëhet, lëshomë
shëromë lodhjen e zgjatjes në pa ndreqje

Largomë prej fjalëve,që s'dua ti ndëgjoj
brënda gjithësisë,që pëllitet në gënjeshtëri
të fortë më bëj o heshtje,ngushëllomë
për dhimbjen e humbjes,së të vërtetës.

Treni i fundit i mbrëmjes

nga THEODHORI PROKO

Treni i fundit i mbrëmjes u nis
Duke trokuar si kalë çeliku
Në udhën e shtruar mbi binarë
Me hingëllima të forta sirenash
Errësirën e natës duke çarë.

Nesër kur të zbardhë agimi
Nata në rrezet e dritës të tretet
Në stacionin e largët të "ekspresit"
Për njerëzit që e presin do të jetë
Treni i parë i mëngjesit.

Dielli që dua

nga TOMORR CELIBASHI
-meditim për krizën e kohës-

Ptu ! Të pështyj me neveri
O botë, ku erdha rastësisht !
Ku ujku thotë : unë jam njeri
E dhëmbët ngërdhesh si miqësisht !
Në dorë e kam të iki kur të dua,
Por, jo, mor jo ! Unë do luftoj,
Një botë plot diell, një gaz për mua,
Me miq e shokë do ta gëzoj !
Do zbres në tokë unë gjithë rrufetë,
Se glob i tërë është me mua !
Me zjarr të tyre do çaj retë !
Dhe do të çelë dielli që dua !
Se ujç ka pak e njerëz shumë,
Se bota është e gjithë flori,
Ndaj ngrihu, mik, e mos fli gjumë,
Me sy nga qielli mos më rri!

Nuk e di gjuhën

nga SYRJA KURTI

O Zot! Sa janë shtuar qentë
tani dëgjohe me shumë nëpër natë
por s'i dalloj dot dhe për këtë më vjen keq
se kur leh nje qen, po qesh apo qan.
I pamesuar jam me kohen e qeneve
veshtire e kam per tu kuptuar gjuhen
dhe per te dalluar lehjet e tyre...

Iliria

Nga NDRIÇIM ISENI

Në çdo vend ka i thon Shqipëri
Eshtrat e mija i kam shkri.
Mos me pyetni ku e kam varrin
Me gjak timin kam la Vardarin.

Nderi i kombit, nderi i ILIRIDËS
është përkund në fole të shqipës.
Kan lind një trim si kurr më parë
edhe trim shumë i rrallë.

Bacë Sulë Hotla e Oso Kuka
Në krah hije ju kishte pushka.
Ngjeshur rrethatore e xhamadana
Nuk njohën bajloz e as kapedana.

Ku i kam kufijt pyet Sulë Hotla,
I ka njoftë perendia dhe e mbarë bota.
Kush bënë roje në at kështjellë,
A qëndronë shkaba me dy krerë?.

Xhemë Gostivari pat lanë një fjalë,
zot kësaj toke për me i dalë.
Është tokë e jona e të parëve tonë
Nga Molla e kuqe, Shkupi e deri në Vlorë.

Vendin tim e kam ba Shqipëri
qe mos të jetoni ne robëri.
Gjith shqipëtarët kan dhanë betimin
se një ditë do të bëjnë ribashkimin.

Procesi i metaforizimit në poezinë e Dritëro Agollit

"Procesi i metaforizimit në poezinë e Dritëro Agollit në përfaqshjen shqip anglisht nën një analizë të krahasuar me ato interpretime e përkthime të Robert Elsie".

nga SHPRESA GJERGJI

Dritëroi si një thesar i figuracionit është burim i studimeve shkencore linguistike. Dhe si i tillë përbën për mua një bazë teorike e praktike shumë të çmuar për ta sjellë këtu në këtë studim. Së pari le ta shohim figurën e metaforës si përkufizim, ku jo pak studjues janë ndalur, për të dhënë mendimin e tyre të vyer drejt analizave të kuptimit dhe strukturës gjuhësore, e janë të shumtë ata që e kanë stolitur veprën e tyre me bukuritë e shumëllojshmëritë e metaforës. Metafora në vetvete i përmbahet mendimit, kuptimit që ajo merr sipas përdorimeve, dhe jo fjalë për fjalë literalisht. Pra, në përdorim frazën metaforike, ku kuptimi është i brendshëm dhe i figurshëm, kujtoj këtu mesuesit, koleget të cilët ua mësojnë fëmijëve në shkollë, se metafora është krahasim me lidhëz të rënë. Në këtë studim do ta shikoj metaforën në tre këndvështrime, në konceptin lingvistik, në konceptin semantik, të kuptimit dhe atë komunikues, se si e sa shpejtë e përcjell ajo mesazhin që mbart në vetvete, duke i vendosur ato përballë atyre të sjella në gjuhën Angleze nga Robert Elsie.

Në shpesh flasim me metaforë, pra metafora nuk është vetëm gjuha e poezive por edhe e së përditëshmes, kur themi: mu bë gjaku ujë, mu bë ferrë, me ra bomba, djalë flori, rrugë qorre, vras mendjen, vrapon dashuria, etj. Por deri sa ka ardhur këtu, si formë e ngurësuar, ajo ka bërë goxha rrugë të gjatë, si frazë e lirë, si frazë me krahasim, si frazeologji deri sa na vjen si metaforë e mirëfilltë. Kur themi më ra bomba=më ra si bombë, i ktheva krahun=i ktheva krahët, mu bë si ferrë= mu bë ferrë, shes domate= shes mend, e t.j.

Lidhëzat krahasore, "si, sikur" që në Anglisht i gjejmë me

"as, like, as if," bien, kur shprehja merr trajtën e ngurtësuar të metaforës, ashtu si tek shqipja.

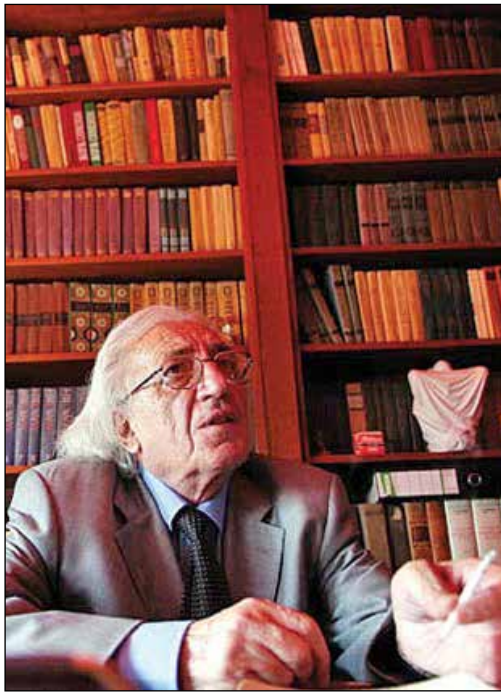
Këndvështrimi lingvistik, si trajta gjuhësore, funksione këto, që unë i kam parë lidhur me metaforën të përdorur nga Agolli dhe Elsie, i cili i sjell në përkthimin e tij në gjuhën Angleze. Ato mund të jenë me strukturë emër+emër, me parafrazë apo jo, emër+ folje, me përcaktor emër apo mbiemër, etj. Nga ana konceptuale, i shoh ato në kuptimin semantik të tyre duke mos i kuptuar literalisht, jo fjalë për fjalë, jo drejtëpërdrejtë. Ato brenda tyre kanë pjesën gri e cila është kuajtur pjesa e abstraksionit, ajo që gjithkush do ta kuptonte me domethënie e saj. Ato tashmë janë formuar në një periudhë kohë përdorimi relativisht të gjatë dhe kuptimi i tyre, vjen i rëndësishëm.

Funksionin komunikues, mesazhin pra që metafora percjell, e shoh më të shpejtë e më domethënëse, por a vjen ky mesazh i ngjajshëm edhe në gjuhë të tjera, si p.sh. të Anglishtja? Por a vjen më shpejtë nëpërmjet metaforës apo mënyrës literale? Shpesh metaforat i shohim të klasifikuara edhe sipas konceptimit të tyre, metafora të gjalla, të dobta, të vdekura, të zgjeruara, të nënkuptuara, apo edhe abstrakte.

Në poezinë e Agollit ato vijnë të gjalla e plot jete, dhe shprehëse, por edhe të nënkuptuara dhe përdorimi i tyre është mjaft i gjerë.

Tek poezia Dëborë, metafora që e shoqëron poezinë, vjen shumë e goditur, unë po e prezantoj atë me të gjithë "shprehjen- shtrat", ku ajo është vendosur, "Dëborë hesht kur ashta e gjalla, dabora flet atahera kur vdes", kontrasti hesht- flet, parligj ekzistencan dhe mosekzistencan e saj. Vijnë si metafora foljore, (emër + folje), e në kuptimin semantik na jep një tablo dimërore, me elemente të natyrës, me nënkuptimin e ftohtësisë= kur hesht, dhe të shkrijës= kur flet. Por si vijnë këto dy koncepte të kundërta, të stolitura kaq bukur nga Agolli?, Por, si autori interpretues e sjell në gjuhën Angleze? Elsie thotë: "The snow stays so quiet ehle icy and living"... do të thosha që vjen si metaforë foljore me përcaktor mbiemër, natyrisht edhe mesazhi vjen i qartë e po kështu komunikimi, megjithëse ka edhe diferenca të cilat i kam parë me në detaje në punimin e plotë.

Nëse ndalem tek poezia, " Mikroborgjezi", qysh në vargun e parë Dritëroi i famshëm, e sjell me metaforë: " C'të vrasim mendjen", dhe aq domethënëse e kuptimplote për karakterin e mikroborgjezit, tipike kjo për të, sikur të thoshte e pse të mendohej, ndërsa tek Elsie në fakt vargu nuk vjen me metaforë, mendimi, kuptimi, mesazhi percillet thjeshtë literalisht: "Ehat's all the uproar? Por ajo që me ka intriguar më shumë është poezia "HËNA MBI LIVADH", të cilën Agolli që në titull e sjell me metaforë, është mjeshtër i figurës letrare, sikurse edhe ju e kuptoni kjo metaforë e sjellë me një shprehje eliptike ku njëra gjymtyrë i ka rënë dhe fraza përsëri është kuptimplote, "Hëna që qëndron mbi livadh" ka një simbolike të dukshme, hëna është vashëza e bukur që i jep dritë livadhit të bleruar, simbol i tempullit të dashurisë. Dhe e lidh me titujt e vjershave të tij me një metaforë tjetër, madje me gjymtyrë homogjene, emër + fole + folje, "sa hërë është shkruar e fshirë ky titull" dhe aludon vazhdimësinë, që asnjëherë s'është ndalur në



punën e tij krijuese. Titull+shkruar+fshirë. Metaforë foljore. Në anglisht vjen: "this title panned and erased". metaforë foljore me gjymtyrë homogjene. Title + panned + erased, (emër + folje + folje)

Gjithmonë gjen dy karaktere që i vendos përballë, për ti dhënë frymë metaforës.

Po Elsie, si e sjell titullin në këtë poezi? Ndalem pikërisht tek parafrasa "over" e përdorur në titullin me metaforë, "The moon over the meadow". Prof. Martin Hilpert i bën një analizë shumë domethënëse kësaj parafrase e cila ka brenda saj ngjyrimet e dinamikë për të dhënë atë vazhdimësi që e gjejmë tek Agolli. Frazja metaforike ka jetë, ka lëvizje e vjen unike, si metaforë e gjallë e tepër shprehëse. Metaforat janë të shumta dhe sdo të na mjaftonte koha për ti përmendur, por theksoj se ato përbushin më së miri atë kontekst ku janë përdorur dhe vijnë me shumë ngjashmëri, ka edhe ndryshime p.sh. tek Agolli: "vrapon diku dashuria..." Elsie nuk e sjell vargun e fundit me metaforë por me kuptim të drejtëpërdrejtë. Tek Agolli është metaforë foljore tek Elsie nuk ka.

Do të thosha se metaforat e përdorur si në letërsi edhe në jetën e përditëshme, në çdo gjuhë kanë domethënie e tyre, kuptimet dhe diferencat e tyre i bëjnë këto gjuhë të flasin, të komunikojnë e aq më tepër të kenë të përbashkëta e ngjashmëri midis tyre. Do të ndalesha pak edhe tek pjesa gri e metaforës që e bënë metaforën të thellë e abstrakte, e që në të vërtetë e zgjeron mendimin nuk e zvogëlon atë.

Kështu do të thosha se

1).- metafora komunikon nëpërmjet simboizimit, hiperbolës, krahasimit, etj.

2)- Metafora është proces i mendimit e jo i literales.

3)- në kontekste të ndryshme ajo bënë interpretime të ndryshme.

4)- Pjesa gri e abstraksionit është subjekti i nënkuptuar.

5)- Metafora e transformon abstrakten drejt konkretës.

6)- Metafora nuk është vetëm gjuhë, ajo është e shoqëruar me mendimin.

7)- Metafora duke qënë njëkohësisht gjuhë, mendim, komunikim tregon edhe njëherë për relativizim gjumësior ndërmjet gjuhëve.

Dhe se fundmi një moment i poezisë gri e sjell në kontekst dhe në koncept metaforik, dhe sa bukur e konceptuar nga Agolli, si pjesa gri e abstraksionit, si pjesa e ndërmjetem në komunikim. Metafora si urë kalimi mes komunikimit jo verbal dhe komunikimit të realizuar e dakortësuar nëpërmjet simboleve gjuhësore, pra si pjesa gri e komunikimit.

GRI

Shumë ujë gri, shumë qiej gri.

Gri në dritare, gri në vetmi,

Ikin lejkët larg në arrati,

Shumë ujë gri, shumë qiej gri.

Pikojnë strehët melankoli,

Shumë strehë gri, shumë pika,

Postjer përtaci vjen në shtëpi,

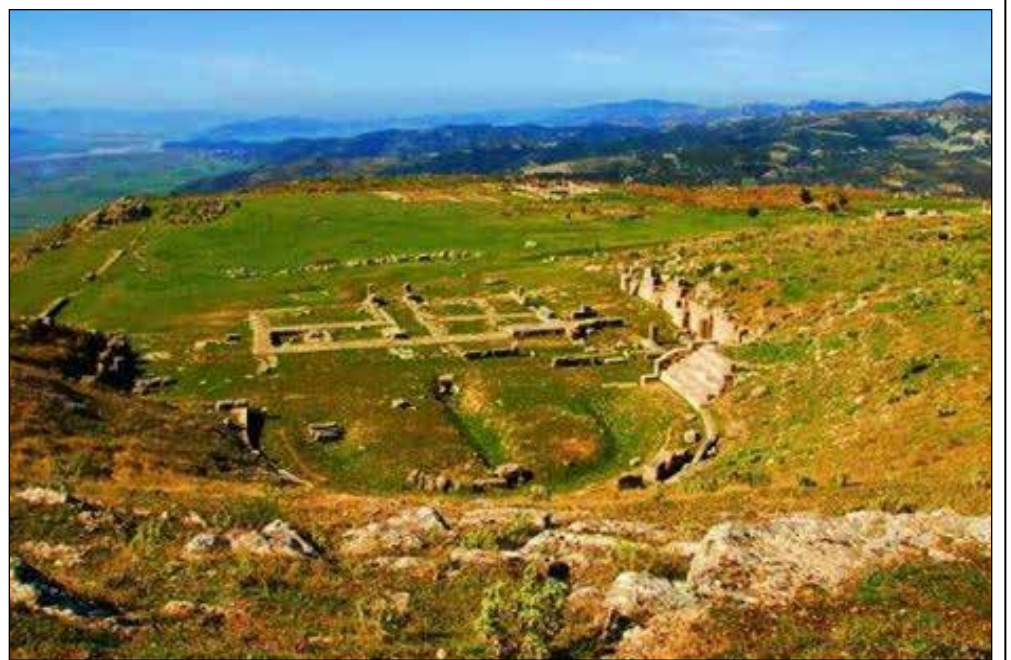
Me pallo gri, me letra gri,

Hesht pa dritares maçoku i zi,

Gazeta hapet me tituj gri,

Gri në dritare, gri në vetmi,

Ikin lejkët larg në arrati...



Peshkopata në qytetin Ilir të Byllysit

nga GËZIM LLOJDISIA

Bylysi është një qytet ilir me kohë shtrirje Ndërmjet shekujve shtrihet: Qytet antik shek IV para. Krishtit - VI pas Krishtit.

"Ulur në majë të një kodre në Shqipëri në jug-qendror, Bylysi ishte një peshkopat i pavarur shekullit V dhe një nga qytetet kryesore të Epirit në shekullin e gjashtë shkruajnë në një material në academi.edu, për këtë qytet Nicolas Beaudry i Arteve humane (Universiteti i Quebec në Rimouski) dhe P. Chevalier Francë. Autorët hedhin dritë mbi misioin arkeologjik arkeologjik franko-shqiptarë. Në vitin 2003 u shfaqën në këtë revistë rezultatet e para të vlerësimit të misionit arkeologjik franko-shqiptar në Bylysi. Krijuar nën kujdesin e Shkollës Franceze të Athinës dhe Institutit Arkeologjik të Tiranës, misioni ishte atëherë objekti kryesor i sigurimit studimit dhe publikimit e strukturave të Antikitit të Vonë nga të cilët kërkimi mund të konsiderohet i plotë për: fortifikimet, kishat dhe grupi katedraleve. Nga të dhënat që sjellin ekspertët e huaj për këtë qytet thonë se qyteti i ri i krishterë kishte të përfshirë pesë kisha, Përfshirja e një katedrale dhe komplekse Episkopale, atë vit u zgjerua gradualisht në strukturën urbane. Ky zgjerim çoi në ndërtimin e një rruge Lindje-Perëndim, Jug e katedrales, që u bë rrugëkalim kryesor i kompleksit dhe boshti i zhvillimit.

Përshkrimi që kryejnë studiuesit e huaj për Bylysin është ky: Mbetjet e Byllysit zënë majën e kodrës të Hekalit (524 m) në rajonin e Mallakastërës, në jug të Shqipërisë. Kodra është fundi lindor i zinxhirit të Mallakastrës, e cila fillon në Apolloni. Ky është një rajon kodrinor, por terracet dhe luginat e të cilat janë të përshtatshme për bujqësi dhe blegtori. Perëndim i ulët, kodrat e tjera të qarta dhe luginën e Vjose, ish-Aoos. Bylysi zë një pozitë të rëndësishme mbrojtëse me pamje nga rrethina e Apollonisë dhe kontrollin e rrugës që lidhte bregdetin e Epirit dhe Maqedonisë me luginën e Vjosës. E themeluar në shek e katërt kryeqyteti i fisit ilir të bylynevë, ka përjetuar zhvillim të shpejtë, të rëndësishëm gjatë periudhës helenistike.

Nicolas Beaudry, i Arteve humane (Universiteti i Quebec në Rimouski), dhe P. Chevalier Francë vijnë me tej mbi historinë e këtij qyteti ilir. Pas një fushate të shkurtër të Camillo Prasch-Niker në 1917-1918, shkruajnë ata, me ndihmën e një shkëputjeje të ushtrisë austro-hungarese, gërmimet sistematike kanë filluar në Bylysi në vitin 1978 i pari i një serie të fushatave vjetore nga ana e Qendrës për Hulumtime Arkeologjike Tiranë u bë nga Institutit Arkeologjik i Tiranës. Kur punimet janë ndërprerë para kohe në fillim të viteve 1991, pjesa e zbuluar mbetet deri rreth 15% të qytetit të brendshëm. Favorizuar nga mbetet klasike, puna e Neritan Cekës ka fokusuar, monumente të mëdha qytetare, ndërtesa të tjera publike dhe private dhe varreza, duke i dhënë pjesën jugore të paraqitjes aktuale të shkëmb në jug me pamje nga lugina e Vjosës. Në veri të teatrit, dy përcaktohet një shesh të hapur në perëndim në të stadiumit mbulojnë një Agora të madhe.

Në jug të pllajë duket se kurrë nuk kanë qenë e zënë; ekskavatorët kanë interpretuar atë si një rezervë për të akomoduar banorët e zonave rurale dhe pronat e tyre në kohë lufte, por studim i fundit i gurores gëlqerore në këtë sektor tregon se aty të paktën ka pasur një aktivitet industrial . Pjesa tjetër e qytetit brenda mureve ishte menduar dhe urdhëruar të pasohej nga një rrjet urban ortogonalë. Kryer paralelisht me ato të N. Ceka, puna e Skënder Muçaj është fokusuar në rrënojat e antikitetit të vonë, duke përfshirë pesë kishave të hershme të krishtera, mur u VI e Një inventar i qyteteve të Perandorisë është një nga qytetet më të rëndësishme të provincës së Epirit të Ri, pas Dyrrahut (Durrësit) Scampi (Elbasan) dhe Apollonia dhe në gjashtë qytete të tjera.

Pavarësisht një përpjekje përfundimtare mbrojtëse në kohën e Justinian, Bylysi është braktisur për shkak të të presionit nga migrimet sllave, nëse shkurtimisht nga trupat serbe në mesjetë dhe gjatë Luftës së Parë Botërore nga austro-hungarezët. Site është përdorur kryesisht për bagëti të fshatarëve të Hekal, themeluar në shpatin perëndimor të kodrës; Materialet shërim dhe lërohet, kohëve të fundit do të ketë shkaktuar vetëm relativisht të vogla të eshtrave të demit bizantine e hershme të qytetit. Bylysi këtë arsye përbën një përmbysjeve observatori privileguara në qytetet e V e Ballkanit Perëndimor.

PESHKOPATA NË BYLIS

Bylysi ka një sipërfaqe prej 8.000 metrash katrorë. Nga ky kompleks peshkopat, Institutit i Arkeologjisë ka zbuluar rreth 4.000 metra katrorë, që do të thotë se është edhe gjysma pa u zbuluar nga ky kompleks tepër i madh. Është një lagje e tërë. Këto gërmime kanë filluar që herët. Si pjesë e katedrales së qytetit, gërmimet aty kanë filluar që në vitin 1984. Katedralja në Bylysi është e përbërë nga kisha, pagëzimorja dhe kompleksi peshkopat (pallati i peshkopit). Kisha ose peshkopi, në shekullin e VI-të u bë pronare e madhe në qytet dhe luante një rol të rëndësishëm në administratë dhe në ekonomi. Deri në vitin 1991, kishte përfunduar gërmimi i plotë i Kishës dhe pagëzimores. Në atë vit, arkeologët e Institutit të Arkeologjisë kishin gërmuar punishten e zdrukthëtarisë dhe punishten e përpunimit të gurit. Në këto punime janë gjetur veglat e zdrukthëtarit dhe veglat e gurdhendësit. Arkeologu Skënder Muçaj shpreson në të ardhmen të zbulohen edhe punishte të bulmetrave dhe të qeramikës. Vite më parë janë gjetur edhe mbishkrime të vendosura mbi enë, që flasin për vetë kompleksin e peshkopit. Kjo peshkopatë ka qenë e rëndësishme jo vetëm për prodhimin e produkteve blegtorale dhe bujqësore, por duket edhe në prodhimin e qeramikës. Është ndër pjesët më të rëndësishme të bazilikës B dhe është i vendosur në anën jugore të saj. Ai është i pajisur nga dhoma e pagëzimit dhe dy dhoma të tjera të shtruara me pllaka guri.

BAZILIKATAT

Bazilika A

-Bazilika A është e periudhës së antikitetit të vonë dhe pikërisht e gjysmës së parë të shek.V m.kr, ajo ka qënë një bazilike trenefshe me nje abdisë gjysëm rrethore dhe transept tre pjesësh kurse hyrjen e ka nga perëndimi. Nefet e saj ndaheshin nga njëri – tjetri me anë të harkadave mbi shtyllat e murëzuzra. Disa pjesë të saj janë të shtruara me mozaikë me motive floreale, gjeometrike dhe zoomorfe siç janë sanktuari, nefi qëndror e verior, krahu verior i transeptit dhe narteksi. Bazilika A u dogj nga dyndjet barbare sllave në gjysmën e shek. VI m.kr, kurse zbulimi i saj nga arkeologët u bë në 1980.

Bazilika B

-Kjo bazilikë është e shek.IV m.kr - fillimi i shek. V. Ajo ka një gjatësi prej 67 m, është e përbërë nga atumi, narteksi, nefet, transepti, abdisa gjysëm-rrethore. Dyshemetë e nefeve anësore dhe atij qëndror janë të shtruar me mozaik me figura floreale, gjeometrike dhe zoomorfe e njerzore si interpretim i dogmës kristiane por nuk mungojnë edhe skena me pamje nga jeta e përditëshme.

Bazilika C

-Bazilika C ndodhet në pjesën veriperëndimore të agorasë dhe është një kishë me permasa mesatare me tre nef, narteksin, abdisën gjysëm rrethore dhe altarin. Ajo është e shek.VI m.kr dhe përmasat e saj janë 33 x 22.8 m. Sanktuari dhe njëri prej anekseve të saj janë të shtruar me mozaik me motive të larmishme ndërsa pjesa me e madhe e dyshemeve sidomos të nefeve janë shtruar me pllaka guri. Zbulimi i saj është bërë në1989.

(Vijon në faqen 14)



Busti me lule!

Nga VITORE STEFA LEKA

Vitet e fundit, shume studente shqiptar, jane diplomuar neper fakultete te ndryshme te Universitetit te Triestes. Eshte vertete, nje kenaqesi e vegante e cila te mbush me krenari, kur shikon ata me "lauren" dhe titullin e "Dottorit". Une, kam pasur rast te asistoj ne disa raste te tilla, edhe per faktin se, se bashku me, mikun e popullit ton Maestro Masrur Imanin, kemi dhene kontributin ton modest ne menyre qe disa prej tyre, t'u mundesohet studimi neper keto fakultete dhe per ne shperblimi me i mire, kane qene rezultatet e tyre, e fakti qe ata po shkollohen neper universitetet e Europes e qe, me dijet e tyre pa dyshim do te jene e ardhmja e Atdheut. Para dy ditesh, asistua me mbrojtjen e diplomes se studentes Eljana Gac. Eli doli me rezultate teper te larta, e cilana gezoi jo vtem ne, por dhe gjithë pedagoget e saj te cilet shprehen unanimitisht kenaqesin qe kishin nje studente te tille si Eljana. Me punen e saj te shkëlqyer, ajo nderoi jo vetem veltin e saj, por mbi te gjitha vendin nga vjen Shqiperine (per te cilen dihet se opinionet nuk jane per t'u laverduar).

- Eshte per t'u habitur ... Shume studente shqiptare brenda ketij viti, kane mbrojtur diplomat shkëlqyeshem! me tha: ne castet e lumturise sime nje miku im, gazetar ne "Il piccolo". Ai kishte asistuar edhe ne mbrojtjen e diplomes se dy "Shqiptareve" te tjera Lindes dhe Dorit, te dyja Tiranase, por studente qe dolen me rezultate te shkëlqyer...

-Domosdo! - i'u pergjegja, pa fshehur krenarin dhe me nje ze te qete e me syt qe me ndrisnin nga gezimi i thashe: Ju, jeni mesuar te shkruani gjithmonë per njerin faqe te medaljes. Per ate te zezen ... per prostitutat ... per arrestimin e ndonje "shqiptari" per kete apo per ate... "Albanesi qui e Albanesi la..." E nderpreva dialogun me gazetarin mistrec sepse Eljana sapo doli jashte. Renda drejte saje ta perqafoje me mall per c'ka na dhuroje gazetari e kuptoje qe ishte i neper ne kete ambient gezimi e krenarie u largua pa e kryer mire detyren. Ajo, me faqet flake te kuqe e me nje lumturi qe i rrezatonte ne gjithë fytyren ishte bere me e bukur. E rrethua me mall e dashuri urimeve tona te pashtereshme jo vetem krijuan nje pershtypje tek te gjithë te pranshimit sa njeri prej tyre u shpreh: Jeni te çuditeshem ju shqiptaret kemi cilesi te rralla. ata na shikonin me vemendje e krenari ndersa ne ne grup largoheshim diku ne nje post te pavendosur per te festuar kete eveniment.

-Ku do shkojme per t'a festuar ?-u hodh Blendi, nje student i qeshur dhe me pas filluan propozime nga me te ndryshmet ... Ne qytet, ne bregdet ...

-Une do te doja ne nje fshat, ketu afer - tha: Eljana Une jam dakord ... Larg zhurmes e rremetimit... Per qefin tone, alla shqiptarçe! u shpreh i vendosur Blendi qe njihet mes studenteve per humorin dhe shakat e tij te kendeshme. Te ftuar me ne ishin dhe dy profesor

te fakultetit, Z Masrur Imani, nje tjetër profesoresh si dhe une. Ishte "Dita e Eljanes", prandaj u be sic u tha. Pas kesaj, tre vetura u bene bashke e muarren rrugen jashte qytetit. Pershkuam rrugët e mbushura me njerëz e zhurme e shepjt dolem jashte qytetit, mes qetesise, dites se bukur qe cuditerishte dhe dielli shkëlqente. Kudo gjelberim dhe peme ne lulezim e me lule te ndryshme ngjyra ngjyra! Kalonim permes jeshillekut, fushave e kodrinave, per te perfunduar pastaj, ne nje fshat i cili nuk figuron, ndofta, ne

asnje nga hartat me te detajuara te Italise ... Mua, ky vend, me magjepsi qysh ne shikimin e pare .. Qysh? - thash me vehte -u be kaq vjet qe jetoj ne kete zone e, nje bukuri te tille, te cilen e kisha aq afer (treçerek ore nga qyteti), nuk e njihja?... Gjelberimi i cili mbulonte shtepite, rrugët qe kryqezoheshin si perinat te vizitoreve, vilat qe "teshtinin" prej lageshtires se ajrit te ngopur "Syte" e dritareve te qelqeta, heshjtja poetike, interesimi i ftohte i pritjes se ngrohete, me nje fjale "Val-Rosandra" m'u duk nje parajsje e enderruar ...E perfytyroja ndryshe parajsjen. Krejt ndryshe, por njeriu, qofte dhe me pak enderrim e krijon ate. Edhe une, ashtu e kisha krijuar ... Nje shesh i gjere me lule (aty, lule kishte me teprice sa mendoja se njerëzit aty, jetokan vetem per t'ju gezuar atyre dhe vetem atyre. Peme te renda qe sapo kane filluar gjelberimin duken sikur jane bere per te prehur shpirtat (thone qe shpirtat jetojne neper pemet e dendura e te renda), shtepi te pikturuara me ngjyret e nje ylberi te enderruar. Befas perpara na del nje shesh pakez i futur. Mbushur me tavolina e, prane tij restoranti! Nje vile e punuar ne derrase. U ulem diku mes pemeve, aty nga ku vinte gurgullima e ujit te njerri. Pastaj te qeshurat, gazi rinor, shakat i dhane gjalleri salles ku far festojte e shtuan gadishmerine e tyre, s'vonuan te jene me te afruar, duke dashur te marrin pjese edhe ata ne gezimin tone, pra te "DOTTORESA ALBANESE". Sa mire, kur njerëzit te duan dhe te mirekuptojne e, sa keq kur ata, per hire te paragjykimave apo te injorances te urrejne, thjesht sepse i perket nje etnije tjetër - po mendoja me vehte. Sepse... Nuk eshte e lehte te kapërshesh detin ashtu si ne... Te fillosh jeten nga e para ... te dalesh nga Tuneli i Zi e te ndjesh vrrarjen e syve nga Drita e Larise... te udhetosh drejt alpeve ...Te ngopesh me ajrin e jetes se kuptimte ...te praplesh me enderra, iluzione e zhenjime e, pastaj, te zbresesh ne kete fshat parajsje, per te provuar diçka, nje ndjenje te mahnitshme!

-Do ti ngrejme nje bust me lule ketij fshati ..
-Fola si pa lidhje, duke u shkeputur nga meditimimi - Lule? ...Bust?- u hodh si perhere Blendi.

-Lule ketu ka plot ... s'ka nevoj per lule..! Jo Blendi!

-Bust lulesh, per te kujtuar kete dite ku, lulja Eljane e shume lule te tjera, perfshire edhe ty, do te sjellin Pranveren e Vertete ne Shqiperine tone...

Moikom Zeqo, ose sublimimi i poezisë

Për librin më të ri poetik të Moikom Zeqos "MISCELLANEA 10"

Nga SULEJMAN MATO

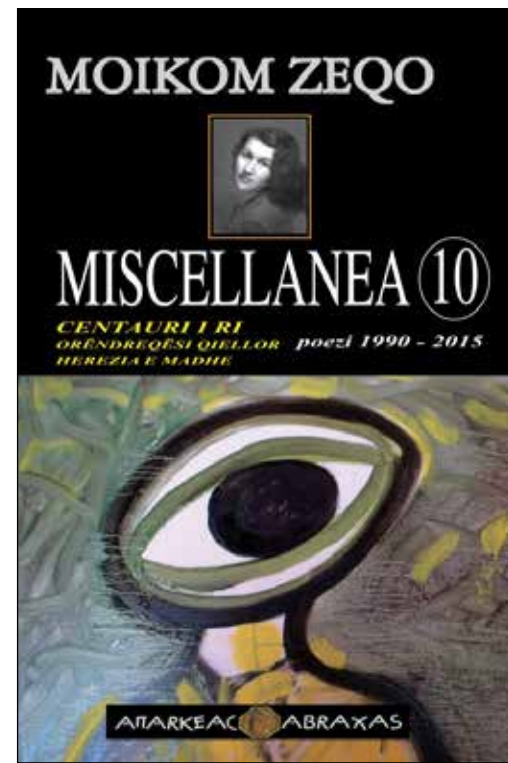
Në mungesë të një kritike letrare strukturale, e cila hesht ndaj vlerave mirëfillta letrare që botohen sot ne Shqipëri e ndjej si një obligim të vë në dukje një fenomen të ri, i shfaqur me kohën e krijimtarinë e njërit prej krijuesve më të rëndësishëm të brezit tim, i mirënjohuri Moikom Zeqo, i cili befason nga viti në vit, me çdo krijim që nxjerr në dritë, një krijues me një frymëzim të pashtershëm dhe shumëdimensionale.

Kjo shtysë nuk ka arsye miqësore, as për të përmendur vlerat e padiskutueshme te krijimtarisë letrare të mikut tim, arsyeja vjen nga dëshira për të sensibilizuar një dukuri poetike të këtij autori, e rritur dhe e shumëfishuar në vite, e cila e ka zanafillën qysh në fillimet e viteve shtatëdhjetë, kur Moikom Zeqo, djalosht 21 vjeçar, nis punën në Lidhjen e Shkrimtarëve. Revizionimi optik i një poezie metaforike u vërejt qysh atëherë, nga të gjithë. Nga sa kam vërejtur unë, ndër shkrimtarët e viteve shtatëdhjetë, edhe pse ka pasur prurje të dukshme, pakkush e ka rritur cilësisht dhe kulturalisht krijimtarinë e vet, duke e ushqyer vazhdimisht me dije dhe imagjinatë, si dhe duke i qëndruar konsekuent stilit dhe bërthamës tematike, e cila ndërthen në vetvete, ndjenjë e mendim, filozofi, dije dhe estetike, si dhe një kulturë universale. Në poezinë e Zeqos ka një vizion metaforik të jetës, ku brenda vetëdijes së saj ndërthuren intuitivisht ndjenja dhe mendimi, intimitja dhe universalja. Libri i fundit "MISCELLANEA 10", e nxjerr më në pah këtë tipar, ndonëse, mund të them se nuk është më i rëndësishmi në të gjithë krijimtarinë e bollshme të këtij autori, por, as nuk është në të njëjtën rrafsh me librat e tij të tjerë, "MISCELLANEA 10" është një piketë e ndritshme në rrugëtimin e tij të gjatë poetik. Gjatë krijimtarisë sime kam konstatuar se ka dy lloj poetësh, poetë që pasurojnë krijimtarinë e vet, në mënyrë horizontale, dhe poetë të cilët, në rrugëtimin e vet thejnë klishe, duke u ngjitur dhe zhvilluar përmes spirales së rritjes dhe ndryshimeve të vazhdueshme. Moikom Zeqo bën pjesë në kategorinë e atyre poetëve që synojnë të ecin në rrugë të pashkelura e ngjiten në ca zona të virgjëra. Këtë gjë ai e ka arritur me një vërsim të madh sasior dhe cilësor. Librin "MISCELLANEA 10" do ta përfundojmë me fjalët e kritikut Gjergj Zheji, si një "interpretim i shpenguar i vlerave ritmike dhe instrumentuese të vargut" Me "MISCELLANEA 10" Zeqo ka synuar atë që poeti i madh Majakovski, do ta quante: "Përtëritje e çdo dukurie që unë hetoj tek tingulli".

Në vitet shtatëdhjetë një ndër të admiruarit e mëdhenj të poezive botërore ishte poeti Majakovski; disa syresh janë rrekur t'ia imitojnë stilin, jo shpirtin as figuracionin futurist, mirëpo, përta përket guximit eksperimentues figurativ, vetë Moikom Zeqo i afrohet këtij moderniteti futurist, gjë që pak kush e ka vënë re. Te libri "MISCELLANEA 10" ky neofuturizëm është i organizuar rigorozisht, në rima kapriçioze. Modeli i ri i kësaj poezie ka lindur te Moikom Zeqo së bashku me ritmin, si një nevojë e brendshme, për ta transmetuar mendimin poetik, kësaj radhe, edhe përmes një konstanteje poetike, që është muzikaliteti i brendshëm. Sa i përket figuracionit letrar, ndryshe nga Kadareja që përdor kryesisht krahasimin, ose Agolli që operon me detajin jetësor, apo Rreshpjën, që kalon në vegime mistike, Moikom Zeqo ia beson emocionet metaforave. Aristoteli e quante metaforën "mbretëresha e tropeve letrare". Në një nga poezitë e tij të hershme vetë Zeqo thotë: Të flasësh me dialektin e metaforave që vetëm zogjtë e dinë." Libri i tij më i ri, "MISCELLANEA 10", e çon gjer në kult të "mbretëreshë të tropeve". Një studim i mirëfillt i poetit Petrit Nika mbi poezinë moikomiane, të befason me gjuhën profesionale, të cilës do t'ia kishte zili çdo "kritik titullar" që merret me këtë zhanër të vështirë. Nika e përcakton poezinë e Moikomit: "një dije e thelluar në lëmi të historisë, filologjisë, filozofisë dhe ekzistencës." Poetika e Zeqos është, poetika e qenies dhe poetika e historisë, thotë autori. Kjo dominante është një vijmësi e librit "MISCELLANEA 10", por dhe në një spirale rritjeje përta i përket modernitetit të shprehjes figurative të cilën do ta quajmë plot të drejtë "një neo-futurizëm modern" i cili ka lindur dhe rritur në poezinë tonë me Moikom. Libri hapet me poezinë:

Ku është e bukura? Ku është Arkadia?
Pse Korbi i Poe-s thotë kudo "Never More"?
Veç trafiku i pandalshëm me drita,
Është ëndrra e një orëndreqësi qiellor.

Do të mjaftonte vetëm kjo strofë për të kuptuar çfarë të veçantë sjell autori me këtë libër të ri, një prurje të re, jo thjesht si tematikë, por dhe në organizimin e vargut dhe në metaforat futuriste, që mbajnë vullën e patjetërueshme të origjinalitetit të këtij autori. Kjo veti vihet re po të shikosh edhe titujt e disa poezive: "Kirurgu kozmik", "Vajtocat lulëkuqe", "Princërit e zjarrit", "Thellësitë janë kuaj", "Kishat e gjumit", "Bujtina e braktisur e Purgatorit", "Qiejt e rinj", "Epose pluhuri", "Vagina e kitarës", "Pagjumësia e Zotave", "Thoi i ëngjëllit", "Bota e poshtme e përrallës", "Pasaporta qiellore", "Pesë oqeane



misteri", "Hyu i erërave", "Engjëjt e internetit", "Rrufe në akull", "Penda e Gabrielit", "Ofelia me mjekër", "Letra e pasvdekjes", "Kujat e fluturues", "Tërmeti i trëndafilte", "Poema e universit", "Kujat e erës", "Dialekt metaforash" etj. Në fakt, e gjithë poezia e Moikom Zeqos është një dialekt metaforash, është një gjuhë poetike e cila do përkthyer nga zogjtë për ta kuptuar njerëzit, ose, duhet të kesh kulturën e duhur dhe të jesh i prirur për ta njohur këtë gjuhë, pasi ajo aq sa gjendet brenda këtij realiteti, aq dhe gjendet brenda irealitetit ndjenjë- mendim, një ngjizje intuitive e cila krijon një materie të veçantë poetike.

Në vazhden e këtij figuracioni që unë do ta quajmë pa frikë "neo-futurizëm", unik në poezinë shqipe, Zeqo modelon një materie të thurur me imazhe dhe tinguj, ndjenjë dhe mendim, filozofi, dije dhe shkencë. Të gjitha këto, të organizuara në rima dhe ritme, sikur të kishte pasur parasysh shqetësimin e kritikut të shquar izraelito-amerikan, Harold Bloom, i cili pyeste miqtë e tij kritikë: "Përse disa poezi të ndërtuara me rimë na mbeten në mend?" Moikom Zeqo shkruan pambarimisht; poezi, prozë, studime, ese filozofike, pa i dhënë rëndësi nëse do të kuptohet nga bashkëkohësit e vet. Kjo gjë pak rëndësi ka për autorin, pasi ajo nënkupton formimin e lexuesit dhe nuk është shqetësuese për një autor, i cili nuk synon të zbresë tek lexuesi, por pret me një heshtje modeste që lexuesi ta ndjekë atë, pra lexuesi të ngjitet në hapësirat e imazheve ku jeton autori. Moikom Zeqo s'mund ta ulë kuotën e zionit poetik, përkundrazi, ai në rrugëtimin e tij të gjatë poetik, gati pesëdhjetë vjeçar, në kurbën e krijimtarisë së tij ka synuar ngjitje të pandërprerë. Atij do të mjaftonte për t'ia kuptuar poezinë e tij qoftë dhe "një autor", një ide që e përmendte shpesh nobelisti Ezra Pound. Poeti Petrit Nika i bën një përcaktim të saktë poezive të Zeqos, kur thotë: "Për nga stili i veçantë, midis klasikes dhe modernes, dhe një lloj lakonizmi apo "senticizmi" në numrin e limituar të strofave, ligjëratat poetike e Moikomit sjell një gjeografi dhe kohë pa kufij, sjell aspekte historike dhe sociologjike, të qenësishme njerëzore, të moralit, të filozofisë, të etikës, të religjionit dhe mitologjisë, duke krijuar një kuotë enciklopedike brenda tekstit poetik.

"Për nga idetë që trajton poezinë e Zeqos, mund ta klasifikojmë globaliste, jo vetëm si referim, por si vetëdije e një kanosjeje globale. Në këto poezi ndeshim dramën e njeriut pa përkatësi, e pa kufij shtetesh, ndeshim dramën e kërcënimit global, por dhe dramën e njeriut të thjeshtë, i cili shkëputet për ditë e më tepër nga natyra dhe nga natyra e vetë njerëzore. "Homo sapiensis", sipas Zeqos, sot po zëvendësohet me "Homo kibernetikus". Në një nga poezitë e këtij libri ai e çon dhe më tej këtë ide kur thotë: "Kibernetika po e klonon vetë shekullin" (Valkira).

Në fund, për të shuar kureshtjen e lexuesit, do të vija në dukje disa vargje, por dhe për të ilustruar mendimin e mësipërm, që poezia e Moikom Zeqos përshkohet nga një figuracion neo-futurist. "Në brendësi të qenies ideja s'ka flatër". "Çfarë argëndari prej muzgut bën kurorën e mbretit?" "Skifterët mitikë të pikëllimit të madh", "Dita e porsalindur thinjet si stres". "Kujtesa ka tatuazhe në lëkurë të planetit", "Bluja e detit ndryshket nga vjeshta", "Si ta vesh parzmoren prej muzgu të shiut?" "Ulërin në shi luani i Shën Markut", "Kujtova se më erdhën tre të Bukurat, por qenë: Brenga, Ankthi dhe Vdekja", "Email-et më rrethojnë gjithandej si një kor", "Buajt mitikë të Butrintit tërheqin plugun e mijëvjeçarëve të fjalës", "E dashur, ku je? E largon mungesën, me flokë rontgeni në gjithësi".

HERMES Lines VLORE - ITALI - VLORE

Kompania Hermes Lines garanton shërbime cilësore për pasagjerë e grupe turistësh, çdo ditë të javës duke përfshiruar ditën e diel.

Ja disa prej qyteteve kryesore në Itali dhe stacionet ku autobusi jonë qëndron.

BRINDISI	BRINDISI
BARI (AUTOGRILE)	BARI (AUTOGRILE)
BENEVENTO (AUTOGRILE)	PESKARA (AUTOGRILE)
ROME (ANANJINA)	ANCONA (AUTOGRILE)
FROSINONE (AUTOGRILE)	RIMINI (AUTOGRILE)
AREZZO (AUTOGRILE)	BOLOGNA (STACIONI TRENI)
PRATO (AUTOGRILE)	MILANO (CHASHINAGOBBA)
PERUGIA (PIAZZA PARTIZANI)	TORINO (PALLATI I DREJTËSISE)
FIRENZE (SITA STACIONI TR)	BERGAMO (DALMINE)

Numrat e shoferëve të ndarë sipas linjave, të cilët në çdo kohë dhe moment do t'ju përgjigjen me përgjegjësi. Ata janë në shërbimin tuaj:

TANI: 3272833785	ILIR: 3981715651
ALBANO: 3293092492	VANGJEL: 3498396384
ZYRA: 003553323300	EDI: 3207921904

Kompania Hermes Line ju uron udhëtim të këndshëm!

“Gruaja ilire, çfarë pozitash gëzonte në Iliri”

nga RAJNA KOVACI

Një nga studiuesit që i ka kushtuar studime të veçanta botës ilire ishte studiuesi francez, Pierre Cabane. Nga dëshmitë epigrafike të Dodonës së Butrintit, që i përkasin shekujve VI-I para erës sonë në Iliri, gruaja kishte të drejta të barabarta me burrin, e në disa raste gëzonte më shumë të drejta se ai. Kështu ato kishin status të lartë, shpesh bëheshin udhëheqëse të grupeve fisnore. Për sa u përket bindjeve fetare, kuptohet që ilirët ishin paganë dhe i besonin jetës së përtejme. Nga zbulimet arkeologjike që janë bërë nëpër varreza të ndryshme, rezultoi se ilirët varroseshin bashkë me armët dhe sendet personale më të përdorshme. Me zbulimin e shkrimit ngjarjet hyjnë në një fazë të re nga rrëfimet në histori. Në shkrimet e ndryshme që janë gjetur në Butrint, ato japin informacion të drejtpërdrejtë për jetën shoqërore, institucionale, juridike, kulturore, ekonomike të asaj kohe. Studiuesi francez, Pierre Cabane, shkruante në studimet e tij: “Është veçanërisht interesante të vihet re vendi që zë gruaja në renditjen e grupit familjar! Roli i saj i vërtetë kuptohet qartë nga vendimmarrja që ajo ushtronte, si p.sh. në lirinë e skllëverve, si dhe në drejtimin e tyre. Në shumë raste gruaja ishte në krye të grupit familjar”. Por studiuesi Cabane vazhdoi me zbulimet e tij në murin perëndimor të teatrit të Butrintit. Mbishkrimet e zbuluara japin 18 raste dhënie lirie skllëverve nga një grua fisnike. Bëhej fjalë për lirinë e 40 skllëverve nga një zonjë. Nga rastet e zbuluara dhe nga fjalët e studiuesit jemi në

gjendje të përcaktimë pozitën e lartë të gruas ilire në lirinë e lashtë.

Arkeologu italian, Ugolini, jep 2 akte të plota të lirimeve të kryera nga një grua. “Në Dodonë një grua liroi dy skllëvër. Kjo zonjë i mbajti ata në shërbim pranë familjes deri në fund të jetës”.

Një rast tjetër, një grua liroi 4 skllëvër, ku 3 ishin gra dhe 1 burrë. Nga mbishkrimet e zbuluara që i përkasin shekullit të II-I p.e.s. aktet e liritë, shumica të kryera nga një grua fisnike. Të gjitha këto mbishkrime dhe të tjera dëshmojnë një unitet të gjerë kulturor dhe të drejtash. Madje ma forcojnë më shumë idenë se niveli i përparimit të një shoqërie varret nga niveli i përparimit të gruas. Pra ato nuk ishin vetëm “vegla me shpirt”, por qytetare të denja me autoritetin, të drejtat, me pushtetin e vendimmarrjes dhe shumë më përpara nga fqinjët kufitarë. Pra më të përparuar dhe më të emancipuara për kohën që jetonin. Me lirinë në barazi duke pasur parasysh nivelin kulturor, ekonomik, tregtar, politik të Ilirisë. Përcaktimi është fare i qartë dhe konkret, për sa i përket nivelit të lartë kulturor dhe social të ilirëve dhe ilireve, ajo kishte personalitetin e vet juridik, gëzonte liri të plotë në vendimmarrje, pa pasur nevojën e “tutorit”, burrit të saj. Ato kishin të drejtë të frekuentonin edhe shkollat e përsosura me famë të Ilirisë, në të cilat kanë kryer studimet edhe Jul Cezari, Perandori Augusti etj. Gjithashtu edhe të luanin nëpër vegla të ndryshme muzikore të asaj kohe si lirën, të këndonin, të vallëzonin dhe të luanin nëpër dramata teatrale.

(shkëputur nga artikulli “Fuqia e femrës në shekujt e errët” i autores Rajna Kovaci, G. Standart)



“Feminizmi shqiptar”, a ekziston!?

nga ILIRIANA SHABANI

Feminizmi është një nocion i gjërë por ka vetëm një aspekt: e kjo është të drejta të njejtë të gjinive. Pa marrë parasysh cilës gjini i takon, të drejtat për jetesë duhen të jenë të barabarta. Te shqiptarët, ky nocion për momentin duket se mungon krejtësisht. Një numër i madh i shqiptarëve termin “feminist” e përdorin në kuptimin “kodosh”, pra si etiketë e meshkujve që s’kanë tjetër objektiv jetësor veçse t’i ndjekin fustanet.

Nga ajo pakicë që e honops domethënien politike të fjalës, shumica prapë të keqë kuptojnë, meqë mendojnë se lufton vetëm për të drejtat e femrës. Shumica mendojnë se meshkujt nuk bënë të jenë feministë, mendojnë se ky pikëvështrim u takon vetëm femrave. Kjo është gabim. Kushdo që mendon se njeriu s’guxon të diskriminohet për shkak të seksit, quhet feminist. Dhe feminizmi s’është veçse luftë për çlirim të femrës, por edhe për çlirim të mashkullit nga një mision i shpifur, absurd e idiot.

Shkrimtarja, filozofja e feministja e njohur franceze Simonë de Buvua (Simone de Beauvoir, 1908-1986) në librin e saj të famshëm “Le Deuxième Sexe” (shqip: “Gjinia tjetër”) thotë se “njeriu nuk lind femër, por bëhet femër”. Me këtë, Simonë de Buvua mendon se kur njeriu lind s’është asgjë tjetër veçse njeri. Si çuni, si goca e posalindur s’kanë ide se kush vlen më tepër për shkak të seksit. Janë prindërit ata të cilët, përmes socializimit, i mësojnë fëmijët se cila gjini vлека më tepër, e cila më pak. Që në ciklin e hershëm të jetesës, prindërit i mësojnë fëmijët – bukalisht e përmes gjuhës simbolike – se femra s’vlen njësoj si mashkulli.

Qysh nga fëmëria jemi të mësuar ta shohim çupën më ultë, e çunin më lartë. Si të vogla i mësojmë vajzat tona, të mos flasin shumë, të mos lazdohen, të mos vendosin se si dhe me kënd të shoqërohen. Ne si prindër vendosim se me cila lodra të luajn p.sh kukulla është një lodër për vajza, kurse makina është për djem; ngjyra e kuqe për vajza, e kaltra për djem. Kjo vlen posaçërisht për kulturat primitive si shqiptarët, por vërehet edhe te të tjerët: një studim i anglez nga shkollat fillore në vitet 1990 tregonte se nëse vajzat komandohen të folin 30 përqind të kohës gjatë një ore të mësimit, atëherë jo vetëm nxënësit djem e mësuesit, por edhe vet vajzat vlerësojnë se kanë folur 70 përqind të kohës.

Këto janë shembuj se si në ciklin e hershëm të fëmërisë ne bëjmë dallime në gjini. E për më vonë të mos flasim. Kur vie koha e pubertetit acarohen me shumë rregullat, dhe dallimet në mes të vajzës dhe të djalit janë shumë më të rrepta. Pse djali shkollohet si të dojë, pse ai shoqërohet me femra, pa marrë parasysh racën e religjionin, pse shkon në disko e kthehet në shtëpi kur të do vet, e martohet me kë të dojë - i ka hije se “mashkull” është e “s’na merr fytyrën”. Po vajza s’bën as të shkollohet si të dojë, as të shoqërohet me kë të dojë, as të hyjë e të dalë në shtëpi si të dojë. Kur të martohet le të bëjë ç’të dojë, atëherë burri i saj le të vendos (!) se mua nuk ma merr fytyrën më.

E femra e giorë, kur martohet e merr djalli! Sepse edhe ai mashkull me të cilin është martuar është i edukuar në të njejtën mënyrë. Femra shqiptare këtij diskriminimi nuk i shpëton as kur e lëshon vendin e vet. Unë e një kolege imja pranë universitetit të Lundit në Suedi kemi anketuar gjatë vitit 2002 saktësisht 230 vajza shqiptare moshës 15-39 vjeç, për të marrur vesh se pse janë martuar në moshë shumë të re.

213 prej tyre dhanë të njejtën përgjigje: “Se martesë që e vetmja rrugëdalje që ta shijojmë lirinë” – jo prej shkaqve, pra, po prej prindërve! Mjerisht, kjo rrugëdalje, si thamë më lartë, të çon në qorrrokak. Prej 213 atyre vajzave, vetëm 8 mendojnë se kanë arritur të jenë të lira për të zgjedhur vet. Disa kanë cekur se ne “Feministët flasim në përgjithësi për të gjitha femrat, por femrat nuk janë të njëjta, të gjithë janë individë”!

Kjo është plotësisht e drejtë, dth se ne jemi individë, pra jemi unikë. Por mos ta harrojmë se pa marr parasysh se sa jemi unike, në strukturë na përfshin i njejtë problem. Të gjitha vuajmë pakashmë nga abuzimet e meshkujve të paemancipuar. (Meqë ra fjala, unë për vete mendoj se emancipimi nuk është obligim i grave, po i meshkujve! Janë meshkujt ata që sillen në forma primitive, andaj ata duhet të ndërrohen – e jo anasjelltas.) Feminizmi, pra, është thirrje drejtuar si femrave, ashtu edhe meshkujve: Bashkohuni kundër diskriminimit gjinor. Luftoni patriarkatin, që si mënyrë të vetme primitive për ta promovuar mashkullin e ka ndrydhjen e femrës. Sepse kështu, në një botë të xhuxhëve të ndrydhur, nuk rritet e pjeket mentalisht as mashkulli; sepse kështu shtypen e ndrydhen resurset e gjysmës së njerëzimit: rrjedhimisht, edhe gjysma e resurseve të kombit shqiptar.

Në Amerikë përkujtohet roli i shqiptarëve në shpëtimin e hebrenjve

Nga ERMIRA BABAMUSTA

Shqiptarët i pritën hebrenjtë si miq dhe jo refugjatë ishte tema e ceremonive të veçanta zhvilluar në Sh.B.A. në përkujtim të shqiptarëve që shpëtuan hebrenjtë. Në shtetin Teksas të Sh.B.A.-së janë zhvilluar dy ceremoni përkujtimore në nderim shqiptarëve që kanë shpëtuar hebrenjtë dhe të viktimave të Holokaustit. Me 16 prill 2016 në kryesinë Kruqi Kuq Mbrojtja Blu e Teksasit, organizuar nga Komiteti i Diversitetit në Teksas u zhvillua programi me titull “Upstanders Not Bystanders: Albania and the Holocaust” (Shpëtues dhe jo vëzhgues: Shqipëria dhe Holokausti). Doc Vranici, Drejtori i Qendrës Kulturore Shqiptaro-Amerikane në Teksas foli gjatë programit përkujtimor për heroizmin që treguan shqiptarët në shpëtimin e hebrenjve nga persekutimi nazist. Shqipëria është i vetmi shtet në botë ku hebrenjtë janë shpëtuar njëqind për qind nga holokausti. “Shqiptarët kanë bërë diçka të jashtëzakonshme. Gjatë luftës së dytë botërore, populli shqiptar refuzoi t’ia dorëzojë hebrenjtë forcave okupatore. Duke iu referuar kodit të nderit shqiptar ‘Besës’ për të mbrojtur mikun edhe me jetën, shqiptarët mbrojtën hebrenjtë, dhe mijëra arritën të hyjnë në kufijtë shqiptarë. Shqiptarët ishin shpëtues, jo vëzhgues. Shpëtues është ai që vepron kur shikon të tjerët që keqtrajtohen,” tha Earl Bills, drejtori i komitetit organizues të ceremonisë përkujtimore të Holokaustit.



Gjenerata, leximi i emrave të viktimave, fëmijet pyesin gjyshen si ka mundur që ka ndodhur kjo Cameron, Pam Haley Parham dhe Gilda Daniel.

Matisoff. Me 19 prill 2015 u zhvillua një ekspozitë fotografike në kuadër të “Ditës së Kujtesës dhe Heroizmit” organizuar dhe prezantuar nga Besmir Buranaj Hoxha i organizatës “Rrënjët Shqiptare”, me hulumtues Gjergjan Gjeloshi and Pirro Bardha. Në këtë ekspozitë Besmir Buranaj Hoxha prezantoi histori shpëtimit nga Kosova dhe Shqipëria ku thjeksoi edhe historinë shpëtimit nga familja Beqir dhe Rabihane Babamusta (me fëmijët Qemal, Neki, Merushe dhe Bukurije), Ibrahim Babamusta dhe Qamil Babamusta (shoqëroi hebre nga Kavaja në Itali), familja Zylo (Zel, Dyl dhe Haxhi), familja Mehmet dhe Fitnete Babamusta (vajza Fatime). Mehmet Babamusta bashkë me vëllain e tij Isuf Babamusta dhe Mihal Lekatarin gjatë punës në Gjykatën e Kavajës kanë pajisur me pasaporta dhe identitet shqiptar qindat hebrenj (178 Arshiva Shtetërore, Tiranë). Ish Ministri i Financave E’them Cara dhe Ibrahim Babamusta kordinuar veprimet nga Tirana per gjetjen e strehimit të hebrenjve dhe transportimit të tyre nëpër qytete. Neki Babamusta kujton një familje hebre, rrobaqepës, burrë grua dhe dy fëmijë. Ishte vetëm 8 vjeç kur prindërit e tij strehuan hebre në vitin 1943. “I dhamë besën hebrenjve dhe i pritëm si miq për t’i bërë të ndjehen si në shtëpinë e tyre,” tha profesor Neki Babamusta. “Edhe pse ushtarë e Gestapo na drejtuan armët në fëmijëve gjatë kontrollit nazist, nëna ime nuk tregoi ku ishin fshehur hebrenjtë.”

Haxhi Zyba sot 90 vjeç kujton familjen strehuar te Rabihane dhe Beqir Babamusta. Dhe mban mend se në shtëpinë e tij janë strehuar familjet e dy vëllezërve hebrenj: Luiz, rrobaqepës, me grua dhe dy fëmijë (për të cilët ka deklaruar dhe Neki Babamusta në dëshminë dorëzuar Yad Vashem); dhe vëllai i Luiz, me emër David, marangoz, me grua dhe katër fëmijë. Haxhi kujton se si ndëruan varkën dhe familja u çua në Bari të Italisë të miqtë Italian të Beqir Babamustës, me të cilën Beqiri bënte tregti në atë kohë. Haxhi Zyba tregon se familja e tij ka patur korrespondencë me hebrenjtë pas luftës, kur ato ishin kthyer në Izrael. Fatime Babamusta,

vajza e Dëshmorit të Kombit Mehmet Babamusta, mban mend se në shtëpinë e saj janë strehuar disa hebrenj, babai hebre me emër David, grua, vajza 1-2 vjeçe Adela dhe motra e Davidit. Në një rast tjetër kujton një vajzë hebre, babi i së cilës ishte i strehuar në një familje tjetër në Kavajë. Familjet Babamusta dhe Zyba janë në kërkim të këtyre familjeve sot. “Shqiptarët kanë treguar kurajo dhe humanizëm të jashtëzakonshëm kur strehuan hebrenj në shtëpitë e tyre për t’i fshehur nga gjermanët, duke dhënë besën. Talmud na mëson se ai që shpëton një jetë njeriu kujtohet sikur ka shpëtuar botën. Në fakt, unë sot jam këtu, kam 4 fëmijë, 14 nipa dhe 16 stërnipa. Kjo nuk do kishte ndodhur nëse nuk më shpëtuan shqiptarët,” tha Johanna Neumann, hebre shpëtuar në Shqipëri gjatë luftës.

“Çdo vit kur përkujtojmë viktimat e holokaustit, mësoj diçka të re. Zakonisht i shtohet ndjenjave të mia të humbjes, por këtë vit mësova diçka që ishte si shkëndija në errësirë. Mësova që komuniteti shqiptar ka shpëtuar hebrenj dhe kjo më lehtësoi që të kem më pak dhimbje në zemër,” tha Rabbi Elana Zelony e sinagogës “Beth Torah”. Gjatë programit me 19 prill 2015 u shfaq filmi “Besë: Premtimi” drejtuar nga Rachel Goslins, edituar nga Christine S. Romero, me personazhe kryesore historinë e shpëtimit të familjes të Rexhep Hoxha dhe fotografit të mirënjohur hebre-amerikan Norman H. Gershan. Pas shfaqjes së filmit, Doc Vranici i Qendrës Kulturore Shqiptaro-Amerikane dha fjalimin për rolin e shqiptarëve në shpëtimin e hebrenjve dhe tolerancën fetare në Shqipëri. Beso Buranaj Hoxha i Rrënjëve shqiptare prezantoi ekspozitën me titull “Historia e Refugjatëve Hebrenj në Shqipëri” dhe mori pjesë në forumin e pyetje përgjigje. Në Shqipëri janë shpëtuar mbi 3.000 hebrenj dhe Shqipëria është i vetmi vend në botë ku në kufijtë e saj ka patur më shumë hebrenj pas luftës (1945) sesa para fillimit të luftës së dytë botërore (1940). Kjo tregon se hebrenjtë gjetën strehë dhe vend të sigurtë në mikpritjen dhe bujarinë e popullit shqiptar.

“Disa nga emrat e viktimave të holokaustit nuk janë folur apo shqiptuar për 70 vjet. Shumicën e kohës, viktimat njiheshin vetëm nga numri, dhe disa kurrë nuk morën një memorial të duhur,” tha Ed

Skamandëri, princi dardan – mbreti i Kaonisë dhe i Shqipërisë së Poshtme

nga ARTUR VREKAJ

Dardanët e Trojës e ruanin zakonisht e lashtë të fiseve në Dardani (Iliri) nga kishin ardhur, që fëmijëve tu vinin emra që të kujtonin male, vëndbanime, heronj të trojeve të tyre, lumenj apo edhe emrat e perëndive që thirreshin po në gjuhën e tyre të trashëguar Pellazge. Sa herë që flasim për Luftën e Trojës mëndja na shkon tek Skamandëri (Helenus), i vetmi princ Trojan që mbeti gjallë e mbretëroi në Epir, në Shqipërinë e Poshtme. Në Trojë njërin nga lumenjtë ku u vendosën mërgimtarët Dardanë në Azinë e Vogël e quajtën Skamandër që sipas gjuhës Shqipe (Pellazge) nënkupton një njeri që nuk ka më ëndrra. Lumi Skamandër quhej edhe lumë i zotit, djalë i Zeusit. Sipas arkeologut Heinrich Schliemann mësojmë më shumë për këtë lumë, pasi ai e verifikoi në Trojë bazuar edhe në poemën epike të Homerit, Iliadën. “Këtu (në malin Gargarus) një korijë dhe një altar ishin shenjtëruar për Zeusin. Dhe kur Skamandër është përcaktuar si djalë i Zeusit, ku tjetër duhet të jenë burimet e tij vetëm se në Malin Gargarus? Në imagjinatën e poetit lumi dhe zotit përzihen bashkë në një personalitet të vetëm dhe origjina e të dyve është referuar siç ishte, tek i madhi zot-mot, në Malin Gargarus.” “Skamandër u derdh në Hellespont (Dardanele), në drejtimin lindor”. Kështu, sipas emrit të lumit hyjnor u thirr edhe princi Skamandër që në shkrime studimore është i njohur si Helenus. Ai është djalë i Priamit dhe Hekubës, mbretit dhe mbretëreshës së Trojës në Azinë e Vogël. Skamandëri ishte binjak me Kasandrën që ishte priftëreshë në kultin e Apollo në Trojë. Çuditërisht, më i besuar për konsulta fetare nga banorët Dardanë apo edhe nga heronjtë e luftës së Trojës, si vëllezërit dhe kundërshtarët ishte Skamandëri. “Një traditë thotë, se emri origjinal i Helenus ishte Skamandër (Skamandrius) dhe ai mori emrin Helenus nga një fallxhor Trakian, që gjithashtu, e instruktioi atë në artin profetik.” Skamandëri përshkruhet nga Homeri tek Iliada si “lord (zot) dhe luftëtar”.

Përgjatë luftës dhjetëvjeçare të Trojës Skamandëri ishte një nga katër kapitenët e luftës jashtë mureve të qytetit të Trojës bashkë me dy vëllezërit Hektorin, Aleksandrin dhe kushërinin e parë, Enean. Në një nga tentativat për të zbrapsur anijet e kundërshtarëve ai plagoset nga Menelau në dorë. Homeri na jep në librin e gjashtë të Iliadës vlerësimet e Skamandërit për Hektorin dhe Enean si udhëheqësit kryesorë të forcave ushtarake që mbronin Trojën. Këshillat që ai i jep Hektorit dhe Eneasit për të mbajtur frontin (jashtë mureve të Trojës), për të takuar njerëzit kudo, si dhe që të organizoheshin shpejt pranë portave tregojnë për largpamësinë e Skamandërit si luftëtar dhe njeri i besuar për profecitë e tij, të cilin Hektori e respektonte si të tillë. Pas vdekjes së Aleksandrit, në vitin e nëntë të luftës, Skamandëri dhe vëllai i tij Deifobus u përplasën se kush do ta merrte për grua Helenën dhe pasi me atë u martua Deifobus, Helenus largohet për në malin e shenjtë Ida ku kapet dhe merret si i burgosur nga pala kundërshtarë e Trojanëve. Kur u muar i burgosur në kampin kundërshtar Skamandëri përdori profecinë si dhuratë që e kishte, me të cilën ai ishte i pajisur të predikonte rënimin e Trojës dhe rreziqet e kundërshtarëve në kthimin e tyre. Ka disa versione për largimin e tij nga qyteti i Trojës dhe kapjen e tij nga Odiseu në vitin e nëntë të luftës. Njëri nga këto shpjegohet si më poshtë: “Trojani Skamandër kur u kap në betejë me Odiseun zbuloi se Troja mund të bjerë vetëm kur Filoktetes dhe Pirro bashkoheshin me Mikenasit e të tjerët. Thesaliansi Filoktetes u soll prej Lemnos ku ishte abandonuar pasi ishte plagosur dhe kur e rimori veten prej plagës nga Makaan, me har-kun dhe shigjetat e Herkulit plagosi Aleksandrin. I riu Pirro, gjithashtu, u soll prej Skiros në Trojë dhe ai i shtyti Trojanët prapa brenda mureve të tyre. Objektivi tjetër i forcave kundërshtarë të Trojës ishte të posedonin Palladium, një statujë e Pallas Athene, e cila kishte qënë në qytet për disa breza dhe ishte dhuratë e Zeus ose e Athena. Prezenca e saj në Trojë siguronte imunitetin e qytetit nga sulmet. Kundërshtarët e Trojanëve ishin këshilluar nga Skamandëri të merrnin Palladium. Skamandëri ishte i mërzitur me Trojanët, sepse atij nuk ja dha dora e Helenës pas vdekjes së Aleksandrit.

Disa autorë vënë në dukje bashkëpunimin e Odiseut me Helenën për të marrë informacione të vlefshme për marrjen e statujës Palladium dhe qytetit të Trojës. Kur ishte i larguar në malin Ida, Skamandëri informoi (Trojanët) njerëzit dhe miqtë e tij se ai nuk e la vëndin e tij (Trojën) nga frika e vdekjes, por nga sakrilegji se Aleksandri e vrau Akilin në tempull si dhe u tregoi atyre për kohën dhe rrethanat në të cilat Troja mund të bjerë. Si predikues i Zeusit, ai i respektonte shumë vëndet e kultit. Janë bërë tre vrasje në tempuj: e Akilit nga Aleksandri dhe e mbretit Priam nga Pirro në tempullin e Apollo në Trojë si dhe vrasja e Pirros në tempullin e Delfi e organizuar nga Orestët. Pas rënies së Trojës, Pirro e mori rob Skamandërin bashkë me kunatën e tij, Andromakën,



Scamandro

gruan e Hektorit që vrau Akili. Për të vendosur për rrugën e kthimit, për të qënë të sigurtë, ai e këshilloi Pirron që të ktheheshin me tokë nëpërmjet Trakës dhe Thesalisë pasi udhëtimi me det mund të sillte rreziqe prej stuhive. Dhe Pirro e besoi. Pasi arritën në mbretërinë e gjyshit të Pirros, Skamandëri i sugjeroi Pirros që ai duhet të ngrinte një mbretëri tjetër larg gjyshit të tij. Kështu, ata u vendosën në Epir, në zonën ku mbretëruan Mollosët. Duhet të kemi parasysh se në këtë sugjerim të Skamandërit kanë ndikuar edhe lidhjet njerëzore të çfarëdo natyre qoshin ato tregtare, komunikuese prej lëvizjes së emigrantëve apo bazuar edhe në origjinën e tyre të njëjtë që egzistonin midis Pellazgëve Dardanë të Trojës dhe atyre të Europës kontinentale. Pas disa kohësh, Pirro e la të lirë Skamandërin dhe i dha për grua nënën e tij, Didaminë, gruan e Akilit. Pausians (i.II.1) përmend se Pirro u vendos në Epir në përputhje me orakujt e Skamandërit dhe ai kishte me Andromakën: Molosin, Peleus dhe Pergamus.

... dhe Pirro i dha atij (Skamandërit) për grua mamanë e tij, Didaminë. Skamandëri ndërtoi Butrintin, një qytet-kështjellë, në Jug të Shqipërisë së sotme, në formën e një kurore peme të mbrojtur mirë nga muret dhe nga ujërat. Pas vdekjes së Didamisë, ish-gruas së Akilit me të cilën nuk pati fëmijë, Skamandëri mori për grua Andromakën me të cilën pati 3 fëmijë Pirro kur u kthyen pas luftës së Trojës dhe u vendosën në Epir. Skamandëri e quajti Kaoni të gjithë zonën që kishte në zotërim për të kujtuar vëllanë e tij, Kaonin. “Kaoni ishte djalë i Priam që ishte vëllorë aksidentalisht në gjueti nga Skamandëri. Sidoqoftë, ka shumë mundësi që ky emër kishte rrjedhur nga fisi i vjetër Pellazg i Kaonëve. Skamandëri ishte themelues i dy qyteteve: Butrintit dhe Kaonisë (prej vëllait të tij Kaon). Në një nga tabletat e gjetura në Janinë që i drejtohen tempullit të Dodonës cilësohet një kërkesë nga “Qyteti i Kaones”. Buthrotum ishte kryeqendra e Kaonisë, qyteti i dytë më i dëgjuar pas atij të Dodonës që ishte kryeqendra e Pellazgjisë ku shkuan pelegrinët heronjtë Pellazgë më në zë të luftës së Trojës. Emri Buthrotum, Butrinti i sotëm, rrjedh sipas një legjende të lashtë që thotë se Skamandëri sakrifikoi një buall të sigurohej për hyrjen e tij në vëndbanimin e ri. Bualli i plagosur notoi në gjirin e Butrintit dhe eci pastaj në breg, në drejtim të kodrës ku sot është kalaja. Në pjesën lindore të qytetit antik të Butrintit në qemerin e gurtë të një porte shohim edhe sot një buall të gdhëndur në të. Buthrotum është edhe Troja e dytë në bregun Mesdhetar që mrekulloi kushërinin e tij, Enean, rrugës për në Itali. Enea u mrekullua kur pa luanë në hyrje si në Trojë, kullë vrojtimi që të kapte çdo lëvizje të papritur të armikut, një mur rrethues që vëshirë ta rrezoje etj që i kujtonin atij vëndlindjen e tyre. Gjatë qëndrimit të tij në Shqipëri Enea e quajti Butrintin “Troja e Vogël”, sepse kalaja ishte ekzaktesisht si në Trojën e baballarëve të tyre. Ja çfarë mësojmë nga poema epike Eneida e Virgilit, e cila dokumenton vizitën e Eneas në Shqipëri. “Duke ardhur përgjatë bregdetit të Epirit dhe duke ardhur tek gjiri i Kaonisë, ne zbritëm afër Butrintit, një qytet kodrinor. Skamandëri i kish kërkuar Pirros të jepte Andromakën, i cili e dha persëri në njerëzit e saj. Enea ndjeu një dëshirë të fortë e të mrekullueshme kur fliste me Skamandërin të mësonte se si kishte ndodhur e gjitha kjo. Historia e Andromakës jepet prej vetë asaj: Kur Pirro donte për grua Hermionën e Ledas, e kaloi atë tek Skamandëri dhe më bëri grua skllave të

një skllavi.” Virgili na jep edhe të dhënë e kalimit të zotërimeve të Pirros pas vdekjes tek Skamandëri që krishtëroi fushat Kaoniane dhe e quajti të gjithë vëndin Kaoni sipas Kaonit të Trojës dhe rindërtoi Trojën, një kala shumë e mbajtur përmbi këmbët e kodrës. Gjithashtu, tek Eneida ne mësojmë edhe për orakullin që Skamandëri i konsultoi kushërinin të tij të parë Eneas që do të vazhdohte rrugën për në Itali. Skamandëri dha këshilla për dhuratat që duhet të barteshin deri poshtë tek anijet e Eneas. Dhuratat ishin prej floriri, argjendi dhe sende bakri prej Dodonës dhe midis tyre një helmë e cila kohë më parë i përkiste Pirros. Virgili prezanton se Enea zbriti në Itali shtatë vjet pas rënies së Trojës.14) Kjo e dhënë na siguron se Skamandëri e bëri ëndërrën e rindërtimit të Trojës shumë shpejt bazuar edhe në mençurinë e tij, por edhe të Pellazgëve vëndas të Kaonisë. Marrja në zotërim e të gjithë Epirit nga Skamandëri është e lidhur me vdekjen e Pirros, djalit të Akilit. Kur Pirro u kthye nga lufta e Trojës ai deklaroi për grua Hermionën, vajzën e Menelaus që ishte bërë grua e Orestit, djalit të Agamenonit, kushërinin të saj, pasi ja kishte premtuar Menelau në Trojë, nëse do të kapej Troja. Martesa e mëparshme e Hermionës me Orestin përpara se ajo të bëhej grua e Pirros është njohur nga Virgili (Aeneid,III,330.) Nga ana tjetër, Homeri thotë se Menelau ja premtoi Hermionën Pirros kur ishte në Trojë dhe celebrimi martesën pas kthimit të tij në Spartë. Kështu Pirro ja rrëmbeu Hermionën Orestit dhe “për këtë arsye ai u vra nga Orestët në Delfi”. Pas kësaj ngjarjeje në tempullin e Delfi, Skamandëri u bë mbret i Epirit. Skamandëri pati një djalë më Andromakën që e quajtën Kestrin. Kestrinë quhej qyteti (Filati i sotëm), krahina, një degë e lumit Kalama, si dhe një port në Epir. Kolonia e Kaonisë u zgjerua pasi Kestrinus, djali i Skamandërit themeloi një qytet, Kestrinin në breg të lumit Kalama, 12-15 milje nga derdhja e tij. Fronti i asaj pjese të Kaonisë mori emrin Kestrinë dhe fshati kryesor, gërmadhat që quhen Palea Venetia duket të jenë qajtur Ilium ose Troja në kujtim të themeluesve të tyre. Fisi i Kaonëve zotëroi të gjithë vijën bregdetare të Epirit dhe u bë mburojë e Epirit. Duke ju referuar një traditë të Argives Skamandëri është varrosur në Argos. Pausanias ii.23. Kaonët, që i mësojmë nga Strabo (VII.324), ishin njëherë njerëzit luftëtarë më të fuqishëm të Epirit deri sa Mollosi pas tyre fitoi epërsi përmbi fiset e këtij vëndi. Me mbretin Skamandër merr kuptim edhe atdhedashuria që u shpreh në përngjasimin e kalasë së Butrintit me atë të Trojës, si dhe me emërimin e vëndbanimeve në Epir si dhe përtej detit Jon, në Itali sipas traditës Dardane, Pellazge. Tek Skamandëri shquhet besimi fetar, predikimi i Zeusit dhe qëndresa e Trojës edhe me luftën e tij heroike. Me emrin e tij zë fill një histori që pleks fise Pellazge, emra gjeografikë dhe mbretërisht dhe më së shumti ka vlerë ruajtja e linjës Trojanë dhe konsolidimi i themeleve të Epirit si një vënd i shenjtë i Pellazgjisë dhe themel i kështjellave të pamposhtura. Këtë e tregon edhe pastërtia Pellazge për disa mijëvjeçarë e Epirit që vërteton edhe sot vijueshmërinë Pellazgo-Ilire-Shqiptare. Kur Skamandëri ishte duke vdekur mbretëria e Epirit ju dhurua Mollosit, djalit të parë të Pirros me Andromakën. Kështu Epiri, e gjithë kjo pjesë e Pellazgjisë përgjatë detit Jon ka për banorë që lashtë Pellazgët jo vetëm me Dodonën, por edhe me vëndbanimet e hershme të fiseve më të dëgjura Kaone, Mollose e Thesprote, etj që shkruan histori të lavdishme qëndrese prej ardhjes së princit Dardan Skamandër e deri në luftën e Dytë Botërore me Labërinë dhe Çamërinë.

Iliria e jugut dhe Epiri në antikitet

(Vijon nga faqja 1)

Një konferencë e tillë me përmasa ndërkomëtare zhvillohet për herë të parë në Shqipëri dhe është fryt i bashkëpunimit të Institutit të Arkeologjisë, pranë Qendrës së Studimeve Albanologjike, Qendrës Shkencore Hisoma, pranë Universitetit të Lyonit 2, dhe Muzeut Historik Kombëtar. Konferenca mbledhet çdo gjashtë vjet dhe mundëson publikimin e gjithë kërkimeve shkencore të bëra gjatë këtyre viteve. Edicioni i parë i kësaj konference është organizuar në vitin 1984 në Clermont-Ferrand, ndërsa edicioni i fundit u zhvillua në tetor të vitit 2008, në Grenoble.

Komiteti shkencor i konferencës përbëhej nga emra të spikatur në fushën e arkeologjisë si P. Cabanes nga Universiteti i Parisit, J. Davis nga Universiteti i Cincinnati në Sh.B.A, J.L.Lamboley nga Universiteti Lumiere Lyon 2, S. De Maria nga Universiteti i Bolonjës, L. Përzhita, Drejtor i Institutit të Arkeologjisë të Tiranës, G. Pliakou, Drejtuese e Departamentit të Antikitetve Prehistorike dhe Klasike të Thesprotisë në Greqi dhe H. Von Hesberg nga Universiteti i Këlmit në Gjermani. Në ditën e çeljes së konferencës mbajtën fjalët e tyre përshëndetëse: Prof. Dr. Luan Përzhita, Akademik. Myzafer Korkuti, Prof. Dr. P. Cabanes, Prof. Dr. Ardian Marashi, Prof. Dr. J.Fournier, Prof. Dr. J.L.Lamboley etj.

Konferencën VI Ndërkombëtare të Arkeologjisë me temë: “Iliria e Jugut dhe Epiri në Antikitet” e përshëndeti edhe drejtori i Muzeut Historik Kombëtar, z. Melsi Labi, i cili u uroi të pranishmëve mirëseardhjen në Muzeun Historik Kombëtar. Z. Labi u dhuroi pjesëmarrësve të simpoziumit nga një pasaportë turistike, me simbolikën e një kujtimi të bukur nga Shqipëria. Në fjalën përshëndetëse z. Melsi Labi ndër të tjera tha: “Është një nder dhe kënaqësi të presim në Muzeun Historik Kombëtar, vëndin ku memoria historike mbetet e gjallë ndër vite, studiuësit dhe arkeologët më të nderuar të arkeologjisë botërore dhe vendase. Kjo konferencë, e cila zhvillohet për herë të parë në Shqipëri është i një rëndësie të madhe, sepse kumtesat shkencore të secilit prej studiuesve të pranishëm, hedhin dritë dhe na zgjerojnë dijet mbi aspekte të panjohura të Ilirisë së Jugut dhe Epirit në Antikitet”. Arkeologët pjesëmarrës të ndarë në sallën “Unesco” dhe “Konstandin Shpataraku” trajtuan kumtesa shkencore rreth temave:

1-Në prehistori dhe protohistori, mbajtën kumtesa A. Bunguri, Sh. Gashi, I. Gjipali, T. Krapf, C. Oberweiler, P. Lera, G. Touchais, R. Ruka, L. Bejko, M. Galaty, Chr. Kleitsas etj.

2-Rreth Periudhës Klasike, Helenistike dhe Romake folën B. Olujic, E. Dobrusha, E. Shukrii, K. Luci, P. Kabashi, P. Alaj, S. Baraliu, A. Hajdari, P. Dyczek, S. Shpuza, B. Forsen, S. Santorio, M. Moderato, B. Shkodra, S. Bouffier, L. Koço, M. Haxhimihali, A. Dimo, A. Skënderaj, F. Quantin, S. Verger, Ph. Lenhardt, E. Follner, H. von Hesberg, B. Lahi, M. Fiedler, G. Donher, E. Shehi, B. Muka, N. Ceka, O. Ceka, P. Chevalier, N. Beaudry, S. Muçaj, V. Bereti, J. Buzo, G. Consagra, Dh. Çondi, S. Cingolani, V. Tubaldi, E. Ciccraelli, R. Perna etj.

3-Në Epigrafi dhe Histori kumtuhan P. Cabanes, Cl. Antonetti, F. Drini, E. Deniaux, M. Intriari, I. Katsadima, J. Wilkles etj.

4-Rreth Antikitetit të vonë dhe Mesjetës së Hershme trajtuan kumtesa shkencore M. Labi, R. Gega, S. Antoneli, E. Hobdari, Y. Cerova, L. Mancini, M. Podini, E. Metalia, E. Nallbani, Y. Marano etj.

5-Në Numizmatikë dhe Histori kumtuhan Sh. Gjongecaj dhe A. Meta.

Në Konferencën VI Ndërkombëtare të Arkeologjisë me temë: “Iliria e Jugut dhe Epiri në Antikitet” u trajtua tema: Qytetet, territoret, popullsitë, dinamikat e mjedisit. Rreth kësaj teme interesante kumtuhan L. Përzhita, S. Deskaj, E. Giorgi, L. Jaupaj, O. Lafe, M. Melfi, N. Molla, A. Anastasi, I. Pojani, M. Fiedler, J. Bogdani, A. Chabrol, M-P. Dausse etj. Kjo përzgjedhje vjen si rezultat i temave kërkimore dhe shkencore, që zhvillojnë epike të ndryshme arkeologjesh që punojnë në terren. Konferenca u krijoi një mundësi studentëve të doktoraturës për të për të paraqitur punimet e tyre. Gjithashtu në këtë konferencë shkencore u gërshetua ballafaqimi i përvojës së grumbulluar nga më të vjetrit dhe rinovimi i problematikave të propozuara nga studiuesit e rinj, si garanci e kërkimeve shkencore.

Mendimi politik dhe konstitucional i Sami Frashërit

nga ELMAZ SHERIFI

Sami Frashëri është një nga mendjet më erudite shqiptare të shekullit XIX-të. Lindi në Frashër të Përmetit në 1 Qershor 1850, (sipas një biografie të botuar nga S.frashëri në revistën "Serveti Funan", nr 273 dt.06.06.1312 hixhrij që i përket 19.06.1896, ai thotë, se kam lindur në 22 hixhrij të 1266, që sipas tabelave më të reja sinkronike i përket 3 qershor 1850), u edukua në Janinë në 1861-1868 dhe i dha emër Perandorisë Osmane dhe Shqipërisë, me krijimtarinë e tij mbresëlënëse në Stamboll, prej 1871, deri në vdekjen e tij, në 5 Qershor 1904. Në 54 vjet jet, Samiu bëri mbi 57 vepra. Disa autor veprat ia dedikojnë otomanit Shemsedin Sami. Turku Jusuf Akçura e konsideronte nacionalist turk. Ndërsa Samiu nënshtetas otoman, deklaronte "unë jam shqiptar" dhe me artikuj në gazetën "Sabah"/mëngjesi ai kundërshtoi tezën se shqiptarët musliman janë turq dhe se ortodoksit shqiptar janë grek. Me trajtesat e tij ai ndihmoi që termat turk dhe musliman, të mos ishin sinonime, sepse, sipas tij, jo të gjithë shqiptarët janë musliman dhe jo të gjithë muslimanët janë shqiptar. Në Enciklopedinë e hartuar, Samiu, vendlindjen, Frashërin e trajton "si fshat i madh, ose qytet i vogël", me 1500 banorë, me tri xhami, një kishë, një teqe e njëzet dyqane. Samiu njihet si gazetar e kryeredaktor, si krijues i veprave letrare e shkencore, si përkthyes e krijues dramash, si atdhetar dhe mendimtar i Rilindjes Kombëtare, por besoj se nuk njihet mendimi i djalit të tij, në veprat jo politike, dhe dimensionin e mendimit konstitucionalist në veprën "Shqipëria çka qenë, çështje e çdo të bëhetë".



vjeçar, me aftësi artistike e ngarkesë shumë të fortë emocionale, me artikule mjeshtërore të vëna në gojën e personazheve të botës shqiptare, maskonte idetë dhe mendimin e tij politik, që frymëzohej nga filozofia moderne Franceze, gjuhë të cilën e njihje dhe e përdorte shumë mire, pasi kishte përkthyer edhe "Të mjerët". Si nënshtetas "besnik", otoman, Samiu "Vatanin e Madh" e trajtoi si identitetin e kombeve të bashkuar nën flamurin e otomanizmit, së bashku me "Vatanin e Vogël", Shqipërinë e shqiptarët, Autorë të ndryshëm shqiptarët i trajtonin si rebel, të egër e të pabesë, të nxitur nga norma zakone. Ishte koha kur Namik Qemali, në një letër që i dërgonte mikut të tij, pasqyrore filozofinë e asimilimit kulturor dhe mohimin e gjuhës shqipe, për të mos u zgjuar ndjenja kombëtare. Është e pamundur të inkurajosh përhapjen e gjuhës sonë të grekët dhe bullgarët, -theksoante ai, por, kjo gjë është e mundshme tek shqiptarët, për të cilët rekomandonte që, të mos hapen shkolla me qëllim që gjuha shqipe të harrohej plotësisht brenda

njëzet vjetësh. Ndërkohë, Samiu, me heroin e dramës, i cili vret djalin e vet për fjalën e dhënë, nuk hyjnizonte të drejtën zakone, por synonte ngjalljen e ndjenjës kombëtare, me mesazhin e "besës" ndaj kombit shqiptar. Me simbolikën e "besës" Samiu ndërtonte "akuzën" ndaj perandorisë e cila u dha të drejtat kombëtare rumve/ortodoks dhe latinve/katolikë, duke ua mohuar këto të drejta shqiptarëve myslyman, kombësia e të cilëve njësohej me fenë islame.

Mendimi politik i zbukurohej artistikisht, kur Zyberi i shtresës së ulët, i kujtonte aristokratit Demir Aga nga Tepelena, se sipas ligjeve të padishahut, iken kohët kur ata shquheshin, pasi kishte mbërritur epoka e Tanzimatit të lavdishëm, ku padishahu/Sulltani pranonte dhimbje të mëdha, për të mbrojtur jetën/can, nderin/irz dhe pronën/mal e shtetasve të vet. Me këto elemente artistik, Samiu, kërkonte njohjen e të drejtave kombëtare të munguara e të mohuara për shqiptarët. Ndikimi politik i institutit të "besës" u çfaq katër vjetë më vonë, më 10 qershor 1878, me "Lidhjen e Prizrenit" ku u lidhë "besa" e parisë së vilajeteve dhe u krijuan institucionet e para politike të qeverisjes. Teza e tij u vërtetua 5 vjetë më vonë, kur, katoliku Pashko Vasa, ortodoksit, Jani Vreto e Koto Hoxhi, muslimanët Hoxha Tasin e Said Toptani, krijuan Shoqëria e të shtypurit të shkronjave shqip, me kryetar 28 vjeçarin Sami Frashëri. Ajo u përsërit 15 vjet më vonë, me lidhjen "Besa besë" të Pejës.

Samiu njihet si shkruer i romanit të parë turk në Perandorinë Osmane, si mbrojtës evropian i të drejtave të gruas me broshurën "kadinlar", si hartuesi i enciklopedisë së parë otomane, "Kamus al-A'lam"/fjalor i emrave të përveçëm, me 6 vëllime dhe 4380 f, me fakte nga historia, gjeografia, kultura, demografia dhe personaliteteve, si hartues i fjalorit të parë turk "Kamus-i Türki"/fjalor turqisht, me 40 mijë fjalë, e mjaft vepra me karakter të mirfillt akademikë. Fjalori "Kamus al-A'lam", mund të konsiderohet një kumtesë e vërtetë politike për Shqipërinë e shqiptarët. Pas botimit të dy vëllimeve të para në 1890, për familjen Frashëri filluan hetimet. Aristokrati nga Gjirokastra, Ali Nevzat Efendi, i cili ishte edhe kajmekam i Kazasë, deklaroi se Samiu me Abdylin që në Janinë, kanë qenë për pavarësinë e Shqipërisë. Abdyli, më 14 janar 1878, kishte mbajtur në parlamentin turk fjalimin provokues, për mungesën e përparimit të shtetit dhe Kombit/dovlet ve millet, nga padituria/cehalet, despotizmi/istibadad dhe administrata e korruptuar. Mendimi politik në veprën akademike, "Kamus al-A'lam", duket në disa elemente. Së pari, te lashtësia e popullsisë, me gjuhën, historinë e vetitë e larta të

personalitetit shqiptar, të cilat e dallonin nga popujt e tjerë. Samiu nocionin Arnavud/shqiptari, e trajton në 6 faqe, kurse atë Turk, vetëm në 3 faqe!. Ai shqiptarët i trajton si popullin më të vjetër, se sa edhe grekët e romakët, në trojet e veta, në Ballkan. Së dyti, instituti i "Besës" për shqiptarët trajtohet si vlerë kombëtare e respekt për mbrojtjen e moralit/ahlak, zakoneve të mira/adat, nderit/namuse, që për Kombin/kombësinë/cinisytet, për fisin/kabile, familjen/aile, dhe për fjalën e dhënë/söz, jep dhe jetën. Së treti, Samiu formulon se Shqipëria/Arnavudluk, quhet vendi që përbëhet nga sanxhakët e Janinës, Gjirokastrës, Beratit, Leskovikut, Prevezës, Manastirit, Korçës, Dibrës, Prizrenit, Prishtinës, Novi Pazarit, Shkupit, Pejës, Shkodrës dhe Durrësit. Së katërti, Shemsedin Samiu e përshkruan armikun më të madh të perandorisë, Skënderbeun, si trim i jashtzakonshëm, mjeshtër i artit të luftimit. Së pesti, Nocionit komb/kavim) i dha kuptim politik, si termi freng "nation". Konceptin Komb, Samiu e dimensionoi te vepra "Kamus-i Türki"/fjalori turqisht. Sipas tij, në kongrese e konferenca politike, kombi merret më shumë në konsideratë se sa feja. Koncepti i Samiut, ishte në kundërshtim me parimet e tanzimatit, ku kombi njësohej me fenë. Në kohën kur flitej vetëm për vatanin otoman, Samiu futi në fjalor nocionet, arnavud/shqiptar, arnavudçal/gjuha shqipe, Arnavudluk/Shqipëri. Samiu përkufizoi se arnavudluk është "kombi apo kombësia shqiptare dhe vendi/memleket i Shqipërisë, i cili përbëhet nga katër vilajete; Shkodra/Iskodra, Kosova, Manastiri dhe Janina. Sipas tij shqiptar është ai që nën e mohon shqiptarizmin a shqiptarësinë/arnavudluguun inkar etmiyor.

DIMENSIONI I MENDIMIT KONSTITUCIONAL TE "SHQIPËRIA ÇKA QENË, ÇËSHTE E ÇDO TË BËHETË"?

Vepra u shkrua dhe u botua pa emër në Bukuresht në 1899. Emri i tij, si hartues i veprës, u bë i ditur pas vdekjes së tij, më 19 nëntor 1904, nga Shahin Kolonja, dhëndërrin i Naimit. Pjesë të veprës u botuan në gjuhën otomane, në gazetën "Drita". Vepra u botua më 1913 edhe gjermanisht në 69 faqe, me shënimin, se autor i saj është Sami Frashëri. Mendoj se kjo veper është lexuar, por nuk është studjuar, për të kuptuar dimensionin e mendimit konstitucionalist të Samiut. Kur u shkrua vepra, Perandoria Otomane ishte në rënie, që prej "mundjes" së saj nga Perandoria Ruse në 187. Ndërsa Shqipëria ishte e shtypur e përbuzur, pa identitet, pa histori dhe pa të ardhme. (Vijon numrin e ardhshëm)

Shqiptaret dhe "shqiptaret"

nga NUHI ISMAJLI gjuhëtar

Shqiptarët, fati i të cilëve i ndeshi me pushtimet e shumta e nga më barbarët, është çudi sesi kanë shpëtuar pa zhdukjen totale të tyre. Por, pushtimet e shumta e të egra mbi shqiptarët, shkaktuan dëme të jashtëzakonshme në kohën e mbretërisë së tyre dhe, veçanërisht, lanë pasojë të jashtëzakonshme për të ardhmen historike të tyre. Një nga pasojat më të rrezikshme njerëzore e kombëtare, e pavërejtur te popujt tjerë, siç po e dëshmon koha jonë, është ajo e krijimit të një mendësie joshqiptare, të njëjtë me atë të robit të përlurur e të nënshtuar ndaj pushtuesit; është pasojë e krijimit të një "shqiptari" të tillë, i cili, identifikohet me sunduesin e tij, i cili ndjen, vepron dhe iu shërben përjetësisht interesave të tij dhe, i cili, brenda popullit të vet, do të luajë përgjithnjë rolin e pushtuesit të dikurshëm dhe pushtuesit të sotëm, të mundshëm. Nga të gjitha pushtimet, siç po dëshmohej tani, krijimit të një "shqiptari" me mendësinë e pushtuesit, i cili ndjen, mendon e vepron përjetësisht si zotëria i tij dhe mbetet përgjithnjë në shërbim të synimeve të tij, është pushtimi turk. Prandaj, nëse te popujt tjerë, ka popullatë të asimiluar, te shqiptarët, si rezultat të robërisë së egër turke, kemi jo veç të asimiluar e të dëbuar, po edhe shqiptarë me mendësi të tjetërsuar.

Kështu, tani, si është dëshmuar dhe siç po vazhdon të dëshmohet fuqishëm e krenarisht (!), kemi shqiptarë dhe shqiptarë-turq. Shqiptarët ndjehen, sillen, veprojnë dhe vetëquhen shqiptarë. Shqiptarët-turq nuk ndjehen dhe nuk sillen e veprojnë si shqiptarë, po si turq. Këta krenohen si shqiptarë, po vetëquhen vëllezër të turqve, siç i quajnë edhe të gjithë shqiptarët e besimit myslyman. Shqiptarët e krishterë, ndërkaq, i identifikojnë si progrekë, proslavë, proitalianë... Sipas tyre, shqiptarë të paidentifikuar me të tjerët, nuk ka. Sepse identitetin e shqiptarit ata e shikojnë vetëm nga një aspekt: nga aspekti fetar. Duke u ndjerë si shqiptarë-turq e jo si shqiptarë, shqiptarët-turq sot ndjejnë, mendojnë e veprojnë, si edhe paraardhësit e tyre, që iu shërbyen turqve; pra ndjejnë, mendojnë e veprojnë për të realizuar synimet e dikurshme otomane dhe synimet e tashme neotomane. Të tillë arsyetojnë politikën, ideologjinë dhe urrejtjen pushtuese të tyre me të gjitha pasojat. Prandaj, shqiptarët-turq të sotëm, arsyetojnë pushtimin e dikurshëm turk dhe lakmojnë një pushtim të tillë të ri. Sipas tyre, pushtimi i dikurshëm turk ka qenë i mirëseardhur për shqiptarët, anipse ai solli gjithë shkatërrimet e njohura dhe la pasojë të përhershme, një nga të cilat është edhe vetë qenia e

tipit: shqiptari-turk.

Shqiptari-turk lavdëron e arsyeton pushtuesin dhe tregon "të mirat" që ai i solli shqiptarit. Ndër të tjera, ai tregon edhe territoret, të cilat "i pushtoi" shqiptari me ndihmën e pushtuesit turk. Prandaj, dëgjojmë e lexojmë edhe atë që vetëm filozofia politike e pushtuesi turk mund ta thoshte lidhur me shqiptarët, se pushtuesi turk shqiptarëve iu mori fjalën po iu dhuroi territoret! Këtë çudi e dëgjuam të përsëritur edhe në kuadër të Seminarit XXXII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare (Prishtinë, 30 gusht 2013). Këtë gjë po e dëgjojmë të përsëritur edhe këtyre ditëve. Nëse mendojmë si i pati punët shqiptari në kohën e robërisë turke dhe si i ka edhe sot, shkaku i asaj robërie, nuk mund të mos pyetet me habi: Cilat territore i pushtoi shqiptari me ndihmën e pushtimit turk, të cilat nuk ishin territore historike të tij?! A nuk u dëbuan shqiptarët nga vendbanimet e tyre, nga të tjerët, mu në kohën e sundimit osman? A nuk i ndau sunduesi osman trojet shqiptare në katër vilajete, sipas interesave të tij sunduese dhe nuk lejoi kurrë bashkimin e tyre në një vilajet të vetëm e një udhëheqës shqiptar të tij, sipas kërkesave shqiptare?! A nuk i vendosën kufijtë e shteteve të tyre të tjerët, në llogari të trojeve shqiptare, në kohën e sundimit osman? A nuk mbetën të copëtuara trojet shqiptare sot e kësaj dite edhe pjesa dërrmuese e tyre nën sundimin e të tjerëve, shkaku i robërisë turke?! A ishte shqiptari zot i territorit të tij, në kohën e pushtimit turk, apo kush e sundonte tokën e shqiptarit asokohe?! A nuk ishte shqiptari i integruar me turqit, në kohën e pushtimit turk, vetëm shërbëtor e mercenar në tokën e tij (dhe jo vetëm të tij)?! A nuk ishte shqiptari, si i huaj, dhe pa asnjë të drejtë kombëtare, edhe në territorin e vet, në të cilin, të tjerët, turqit pushtues, dhe jo vetëm ata, po edhe grekët e serbët, silleshin si zotër?! (Marrim si shembull vetëm ekzistencën e mijëra shkollave turke, ekzistencën e qindra shkollave greke e serbe, kurse ndalesën e shkollave shqipe në territorin e vet dhe shkatërrimin e tyre edhe nga asqeria turke!). Etj., etj..

Në përmblyllje të këtij shkrimi, lidhur me tezën antishqiptare dhe tezën e shqiptarëve-turq, se pushtuesi turk i mori shqiptarit fjalën po i dha territorin, po përmendim edhe fakte nga studiuesit turq, të cilat dëshmojnë se pushtuesi turk, jo vetëm që nuk iu dha shqiptarëve territore të huaja, i mbajti në robëri dhe nuk iu dha qoftë edhe autonomi në kuadër të saj, po as nuk mbrojti territoret shqiptare nga pushtuesit tjerë dhe, aq më tepër, ai edhe iu doli krah pushtuesve të tjerë dhe mposhti me forcë kryengritjet shqipta-

re, që synonin mbrojtjen e territoreve të tyre. Kështu, p. sh. studiuesja turke, Nuray Bozborra, pohon se kur trupat e Lidhjes së Prizrenit po luftonin kundër njësive ushtarake malazeze, që filluan pushtimin e disa tokave në veri të Shqipërisë, sulltan Abdyl Hamiti "për të ndihmuar në shtypjen e rezistencës shqiptare dërgoi në rajon Ahmet Muhtar pashën" (N. Bozborra: "Shqipëria...", SHLK, Tiranë, 2002, f. 177). Kur udhëheqësit e fiseve të Shqipërisë së Veriut vënë në dukje se kurrë nuk do të heqin dorë nga rezistenca për mbrojtjen e trojeve të tyre, siç janë malet e Tuzit, të Hotit e të Grudës, "qeveria osmane vendosi që këto territore t'ia japë Malit të Zi. Mbi këtë bazë, vali osman i Shkodrës u bëri thirrje malazezëve që të merrnin në dorëzim tokat shqiptare për të zbatuar kështu vendimin e sulltanit.

Por, malazezët u përballën me qëndresën e armatosur të popullsisë shqiptare, ndaj dhe u tërhoqën pa e realizuar objektivin e tyre." (f. 178). "Dorëzimi i Ulqinit Malit të Zi - thuhet - u bë i mundur në sajë të kontrollit nga toka të trupave osmane dhe nga deti i flotës së fuqive të mëdha. Me zgjatjen e rezistencës shqiptare, në terren u dërgua marshalli Dervish pasha me trupa osmane shtesë. Në tetor 1880, Ulqini u dorëzua malazezëve. Dervish pasha i dërgoi në Stamboll krerët e rezistencës shqiptare, Hodo Sokolin dhe Preng pashën e Mirditës, prej nga ku u internuan në vise të ndryshme të Anadollit." (po aty, f. 179). Etj.. Qëndrimin turk ndaj luftëtarëve shqiptarë që kundërshtonin pushtuesit e tokave shqiptare i bashkohej edhe shtrësa konservatore shqiptare, e cila ishte e lidhur me interesat e pushtuesit dhe synonte vetëm përfitimet personale, për ç'shkak kjo shtresë ishte e gatshme të luftonte edhe kundër luftëtarëve shqiptarë (vep. e cit., f. 178). "Shqiptarët" e sotëm janë pasuesit e kësaj shtrese konservatore, filozofia e të cilëve përbëhet dhe aktiviteti i të cilëve prihet nga të gjitha tezat e mundshme antishqiptare. Tezë antishqiptare dhe gënjeshtër është edhe ajo që thotë se pushtuesi turk iu dhuroi shqiptarëve territore. Sipas kësaj teze, shqiptarët mund të akuzohen se janë në territoret e huaja, kurse e vërteta është se të tjerët mbajnë territoret shqiptare dhe se pushtuesi turk nuk iu dha asgjë të mirë shqiptarëve. Përkundrazi, ai iu mori shqiptarëve fjalën dhe territorin. Pastaj, kur nuk mundi t'i mbajë tokat shqiptare, nuk ngurroi t'i binte në qafë shqiptarit e t'ia lehtësonte punën grabitësit tjetër. Dhe, ç'është më e keqja, krijoi një shtresë shqiptarësh së cilës ia ndryshoi mendësinë. Tezat "shqiptare", të cilat, për hir të besnikërisë e dashurisë ndaj pushtuesit turk, apo cilitdo pushtues tjetër, për shqiptarët si grabitqarë të trojeve të tjerëve, është një marrëzi e llojit të vet që iu sjell përgjithnjë dëme të mëdha interesave kombëtare shqiptare. Prandaj, si të tillë, nuk duhet heshtur, po duhet demaskuar e mohuar kategorikisht.

Fjala është për qytetet: Enkelana, Uskana, Draudacum, Oeneum, Damastion, Lamud, të antikitetit, të cilat supozohet se ndodhen në hapësirat e Maqedonisë së sotshme, dikur të banuara nga fiset ilire, të cilët jo se janë të humbura, por meqenëse ato fshihen diku në thellësitë e tokës, presin për t'u zbuluar nga arkeologët.

nga **MIXHAIT POLLOZHANI, Strugë**

Historia e njerëzimit njih një varg qytetërimesh nëpër botë që kanë ekzistuar dikur dhe gjatë të kaluarës janë zhdukur nga faqja e dheut. Ato në historiografi njihen si qytetërime të humbura! Kjo ka ndodhur me të kaluarën e të gjithë popujve, por edhe të shqiptarëve. Është fakt i pamohueshëm se edhe trojet shqiptare në Maqedoni kanë një pasuri arkeologjike shumë të begatshme, e cila në mënyrë intensive shtresohet që nga periudha paleolitit dhe vazhdon të jetë e pranishme deri në epokat e mëvonshme. Dihet për një numër të qyteteve të rëndësishëm gjatë antikitetit, të cilat përmenden në burimet e shkruara të autorëve antikë, por akoma janë të paidentifikuara në terren. Meqenëse cilësimi qytete të humbura është tejet provokues, atëherë ato do t'i shpallim qytete në kërkim!? Në mungesë të rezultateve të pamjaftueshme të hulumtimeve arkeologjike, nga burime të ndryshme të shkruara nga periudha antike mësojmë për disa emra qytetesh, siç janë: Engelana (në pellgun e Liqenit të Ohrit), Uskana (Kërçova), Draudakumi (Gostivari), Oeneumi (Tetova), Damastioni (Brazda – Shkup?), Deborus (Dibra), Lamud(ava) (Llopatë – Kumanovë), etj.

QYTETI ILIR

Rrëfime dhe anekdota të shumta janë thurur nëpër shekuj, të cilat edhe sot e kësaj dite ruhen në gojëdhënat popullore. Por, megjithatë, burimet e disa autorëve, të cilat përshkruajnë rrugëtimin e krijimit dhe zhvillimit të qytetërimit ilir gjatë historisë, janë informacione që duhet verifikuar me dëshmi arkeologjike. Dihet që njoftimet më të hershme të shkruara për ekzistencën e qyteteve në Iliri i takojnë mesit të shekullit IV p.e.s., por siç dëshmojnë edhe të dhënat arkeologjike, zanafillën e tyre duhet kërkuar akoma më herët, aty nga mesi i shek V p.e.s. Mbi bazën e të dhënave arkeologjike, gjuhësore, antropologjike dhe të burimeve të shkruara, është arritur në përfundim se kultura dhe etnosi ilir kanë origjinë autoktone. Ata lindën dhe u formuan në bazë të një procesi të gjatë dhe të pandërprerë, gjatë mijëvjeçarit të dytë dhe të parë p.e.s. Në fund të epokës së hekurit, si rezultat i konsolidimit të mëtejshëm të kulturës e të gjuhës, u formuan bashkësitë fisnore të qëndrueshme ilire, të cilat përmenden me emër në burimet e autorëve antikë.

Gjatë shekujve IV-II p.e.s., qyteti dhe jeta në Iliri marrin një zhvillim të vullshëm dhe të urbanizuar. Qytetet ishin ngritur mbi kodra të mbrojtura nga pikëpamja natyrore dhe të fortifikuara me mure rrethuese, të ndërtuara me blloqe gurësh të gdhendur. Në arkitekturën e tyre të brendshme qytetet ilire u ndërtuan sipas shembullit të qyteteve bashkëkohëse të vendeve fqinje. Në vendet më të mira ndërtoheshin ngrehinat e rëndësishme shoqërore, si tempujt, portikët, teatrot, stadiumet, odeonet etj. Qyteti ilir, para se gjithash, përbënte qendër ekonomike, ku krahas skllavopronarëve jetonin dhe vepronin zejtarët dhe tregtarët. Në periudha të caktuara qyteti kishte edhe funksion ushtarak, shoqëror e kulturor. Ndërkohë që periudha e zhvillimit dhe e lulëzimit të qytetit mundësojnë formimin e kulturës qytetare, e cila përkonte me kohën e fuqizimit më të madh të shtetit ilir. Në këtë kontekst duhet shikuar edhe fatin e atyre qyteteve të ndërtuara gjatë epokës qytetare edhe në vise të ndryshme të Maqedonisë së sotshme.

ENGELANA E DASARETISË

Si çdo vend, edhe pellgu i liqenit të Ohrit e ka të kaluarën e tij, e cila ndërthuret midis legjendave dhe dëshmi të kulturës materiale. Falë interpretimit të burimeve të shkruara, mund të ndërtohet e vërteta mbi lashtësinë e këtij nënqielli, i cili fillimisht ka qenë i banuar nga enklejtë dhe pastaj nga dasaretët. Dhe, pikërisht në krahinën që gjatë antikitetit e mbante emrin Dasaretia, mendohet se gjendet qyteti Enkelana. Duke përshkruar ekspeditat ushtarake të Maqedonisë, Polibi ndër të tjera thekson: "Filipi atëherë u nisë me ushtrinë dhe ripushtoi qytetet që zëmë në gojë këtu sipër; pushtoi pra, Kreonin dhe Geruntin e Dasaretisë, dhe ndër qytetet rreth liqenit Lyhmid, Enhelanën, Keraken, Sationin e Bojogjen, dhe në krahinën e kalojninëve qytetin Bantia; përveç këtyre edhe qytetin e pisantinëve, Orgesën." Mbi vendndodhjen e këtij qyteti të antikitetit ilir mbretërojnë dy hipoteza, njëra e mbështetur nga arkeologët shqiptarë, kurse tjetra nga ata maqedonas. Enkelana për shqiptarët, kurse Engelana për maqedonasit, përbënë emrin e njerin ndër fiset më të vjetër dhe më të madh ilire, Enklejve. Ky qytet paraqet edhe një qendër karakteristike e epokës së qytetërimit ilir. Përdërisa arkeologu i njohur shqiptar Neritan Ceka, i mbështet-

Qytetet e humbura ilire!



ur në hulumtimet e Skënder Anamalit, edhe njëherë rikonfirmim se qyteti Enkelana ndodhet në Kalanë e Pogradecit, arkeologët maqedonas, siç janë: Vera Bitrakova, Pasko Kuzman etj., kanë dalë me supozimin se Engelana duhet kërkuar në lokalitetin "Gabavski Rid" te kalaja mbi Shën Erazmo të fshatit Pdomol pranë Ohrit. Sipas arkeologut Kuzman, kalaja mbi Shën e Erazmo është ndërtuar në shekullin IV p.e.s. dhe ajo ka qenë kryeqendra e fisit të maqedonasve veriorë – engelanëve dhe "baza" e mbretërve të maqedonasve antikë.

USKANA E PENESTISË

Kështu po ngjet edhe me qytetin antik Uskana, i cili në burimet e shkruara të antikitetit njihet si (krye) qendra e Penestisë, tokës së fisit ilir të penestëve, por që akoma nuk është zbuluar vendndodhja e tij. Këto janë disa dëshmi që do të vihen përballë (hipo) tezave të deritanishme, të cilat këtë qytet e kanë vendosur nëpër vende të ndryshme, qoftë jashtë ose dhe brenda territorit të Kërçovës. Njoftimet e para për ekzistimin e penestëve, të Penestisë dhe të qytetit Uskana, vijnë nga autorët e antikitetit, ndër të cilët do të vegonim informacionet e Polibit dhe, sidomos, Tit Livit. Përveç burimeve të shkruara nga ana e autorëve antikë, njoftime dhe informacione mbi qytetin Uskana sjellin rezultatet e hulumtimeve të kohëpaskohshme të studiuësve të fushave të ndryshme. Në mungesë të ndërmarrjes së ndonjë projekti të mirëfilltë hulumtues, kemi marrë në konsideratë rezultatet e hulumtimeve përnjohëse dhe topografike të publikuara nga studiuëska: Toma Smiljanqi, Ivan Mikulçiq, Gordana Spasovska-Georgievksa dhe, sidomos, arkeologu Viktor Lilçiq.

Duhet përkujtuar se në plan më të gjerë mbisundojnë dy mendimet të përgjithshme në drejtim të vendndodhjes së Uskanës. Sipas disa studiuësve, ky qytet i antikitetit duhet kërkuar jashtë territorit të Kërçovës, në rrethin Ohrit, ose në rrethinën e Peshkopisë në Shqipëri (Hilmi Sadiku, Ivan Mikulçiq). Ndërkohë që grupi më i madh i studiuësve qëndron fort pas hipotezës se Uskana duhet kërkuar në trekëndëshin: Kërçovë-Sërbicë-Zajaz. (B. Neise, Nikolla Vuliq, Fanulla Papazogllu, Viktor Lilçiq, Neritan Ceka, Selim Islami). Edhe rezultatet deritanishme i përafrojnë akoma më shumë hipotezat e studiuësve se Uskana ndodhet në qytetin e Kërçovës.

QYTETET E POLLOGUT

Kur flitet për aspektin gjeo-topografik të fushëgropës së Pollogut, padyshim që mendja të shkon te dy qytetet: Gostivari dhe Tetova. Ndërkaq, sa herë që bija fjala për antikitetin e kësaj krahine, atëherë përballshme me toponimet e dy qyteteve ilire: Draudacum dhe Oeneum. Në përgjithësi, mbi të kaluarën e krahinës së Pollogut (toponim ky që po ashtu ndërlidhet me antikitetin) edhe sot e kësaj dite ekzistojnë dy hipoteza që shtyhen njëra me tjetrën. Sipas njërës del se fisi dardan shtrihet deri te burimet e lumit Vardar, kurse tjetra pohon se gjatë antikitetit, fisi ilir i penestëve e ka populluar krahinën e Pollogut. Si njëra ashtu edhe hipoteza tjetër, më shumë thirren në burime e autorëve antikë sesa në rezultate arkeologjike.

DRAUDACUMI

Se ku ndodhen gjurmët e Gostivarit të vjetër, aty ku sot ngrihet ky qytet apo gjetkë, kjo është një çështje që shtrohet para arkeologëve dhe studiuësve të ndryshëm të së kaluarës. Për të krijuar një pasqyrë mbi të kaluarën antike të këtij qyteti, para se gjithash duhet mbështetur në informacionet e disa burimeve

të shkruara të autorëve antikë, ku edhe haset toponimi Draudacum. Ndërkohë që, gjurmët në terren flasin se vendbanimet e tipit të urbanizuar duhen të kërkojnë në rrethinën e Gostivarit. Të dhënat e para mbi këtë qytet i mësojmë nga autorët antik Polibi dhe Tit Livi, të cilët i përshkruajnë ekspeditat ushtarake të ndërmarrë nga mbreti maqedonas Perseu. Sipas këtyre autorëve, Perseu në vitin 169 p.e.s., pasi ka ripushtuar Uskanën, e ka pushtuar edhe Draudacumin. Për ta shfrytëzuar situatën, mbreti maqedonas, dërgon emisarët e tij për të bërë një aleancë me mbretin ilir, Gentin, për ç'gjë delegatët e tij është dashur që ta kalojnë malin Sharr (Skardin antik). Si Polibi, ashtu edhe Tit Livi, sjellin informacione të cilat në fakt nuk ndryshojnë pothuajse fare mes vete. Siç duket, Tit Livi i ka shfrytëzuar përshkrimet e autorit grek.

Polibi gjithashtu shkruan se Perseu, si përfaqësues të tij te mbreti Gent, dërgoi Pleuratin, me preardhje ilire, i cili kishte mërguar në Maqedoni dhe Adeun nga Beroja... Ata e kaluan malin Skard dhe e përshkuan krahinën, të cilën e quajtën si "Iliria e shkretuar". Nga përshkrimi, me sa duket, fjala është për tokat, të cilat pak më parë i kishte shkretuar ushtria maqedonase për të penguar dyndjen e dardanëve në Iliri dhe në Maqedoni. Dhe, nëse kjo që u tha do të barazohej me gjendjen në terren, atëherë gjurmët e Draudacumit antik duhet kërkuar te fshati Gradec, disa kilometra larg Gostivarit. Ndërkohë që disa arkeologë në këtë lokalitet i kërkojnë gjurmët e qytetit të antikitetit të vonë Pollog!?

OENEUMI

Kur flitet për qytetin e antikitetit Oeneum, gjithmonë mendja të shkon te Tetova. Por, për të vërtetën antike të këtij qyteti akoma nuk ka ndonjë qëndrim të qartë shkencor. Megjithatë, tentimet për ta vendosur ndonjërin nga qytetet e antikitetit në Tetovën e sotshme (ose pranë saj) nga ana e hulumtuesve të ndryshëm nuk ka reshtur asnjëherë. Si rrjedhojë, janë më se të njohura përpjekjet e arkeologëve të ndryshëm që me gërmadhat e kalasë mbi qytetin e Tetovës, të njohur si "Hisari" nën fshatin Shipkovicë, të lidhet qyteti i Oeneumit. Këtë supozim e ka nxitur arkeologu serb, Nikolla Vuliq, i cili duke u mbështetur te burimet e shkruara nga Tit Livi, Oeneun e llogarit si qytet të penestëve. Duke u mbështetur pikërisht në të dhënat që flasin mbi sulmin që Perseu ia ka bërë Uskanës në vitin 169 p.e.s., ai insiston se qyteti Oeneum duhet të kërkojë në rrethinën e Tetovës. Në favor të këtij supozimi shkon edhe përshkrimi i kësaj krahine nga Tit Livi, i cili thotë se pozita ku është ngritur Oeneumi, nga njëra anë mbrohej nga lumi Artat, kurse nga ana tjetër nga malet e larta. Kjo flet se hidronimi Artat përputhet me lumin, i cili buron nga malet e Sharrit, që nga vendasit quhet Shkumbin ose Artana, gjë që përputhet edhe me pozitën e Kalasë së Hisarit.

DAMASTIONI NË DARDANI

Damastioni është një toponim shumë i pranishëm në historiografinë e lashtësisë, por i pazbuluar arkeologjikisht akoma. Çështja e këtij qyteti antik është mjaft e komplikuar, sepse për këtë ekzistojnë më shumë supozime dhe hipoteza. Se ku ndodhet me të vërtetë Damastioni, është një pyetje që dekada, për të mos thënë edhe një shekull të plotë, po e sfidon komunitetin studiues të fushave të ndryshme shkencore. Për zbulimin e vendndodhjes së vërtetë të këtij qyteti, mbase duhet të pritet akoma, por se kush ka qenë në të vërtetë Damastioni, i ngritur gjatë shekujve VII-III p.e.s., flasin më shumë burime të shkruara dhe fakte materiale. Studiuës të fushave të ndryshme

deri më tani kanë hedhur hipotezat e tyre, kryesisht të bazuara në zbërthimet e burimeve historike, përshkrimet gjeografike, si dhe shpjegimet etimologjike. Dëshminë e parë dhe të vetme nga autorët antike për ekzistimin e Damastionit e sjell Straboni në veprën e tij "Gjeografia", i cili ka shkruar: "Pas Epidamnit dhe Apollonisë gjer te malet Keraune banojnë: bylinët, taulantët, parthinët e bryget; aty afër janë edhe minierat e argjendit në Damastion, rreth të cilave dyesitë vendosën sundimin e tyre, si dhe enkelentët, të cilët i quajnë edhe sesaretët". Përveç burimeve të shkruara, ajo që më së shumti e bën të besueshme çështjen e Damastionit, padyshim që janë monedhat e shumta të prera, të zbuluara në këtë qytet. Dihet se deri më tani janë gjetur mbi 40 monedha të Damastionit, shumica e tyre në Kosovë, si dhe në zonat që kufizohen me territorin i cili gjatë shek. IV p.e.s. ka qenë nën kontrollin e peonëve. Pra, sipas pozitës ku duhet kërkuar qytetin minierë, që sipas përshkrimeve antike ndodhej në afërsi të kufirit të Peonisë, janë ngritur më shumë supozime, të cilat kanë propozuar më shumë lokacione të mundshme, ku duhet kërkuar Damastioni. Pikërisht, pra, në këtë trevë janë gjetur më së shumti monedha të prera në qytetin e Damastionit, të cilat përkrijnë me njoftimet e Strabonit, si dhe me ato të Palimpsestit të Vatikanit mbi xeheroret e argjendit, të cilat gjendeshin në afërsi të Damastionit. Duke iu referuar burimeve të shkruara dhe monedhave të gjetura, del se Damastioni duhet kërkuar në tokat e dardanëve. Në favor të këtij konstatimi shkon edhe supozimi se Damastioni mund të ndodhet në rrethinën e Shkupit. Me këtë supozim ka dalë arkeologu Ivan Mikulçiq, i cili pretendon se qyteti Damastion ndoshta ndodhet te fshati Brazda në veri të qytetit të Shkupit. Këtij supozimi të arkeologut Mikulçiq, nëpërmjet hulumtimeve të reja, duhet t'i bëhet një mbindërtim shkencor për ta gjetur të vërtetën e këtij qyteti ilir.

LAMUDI TE KUMANOVA

Vendbanimet e periudhës së hershme romake zakonisht janë ngritur nëpër vendet e ulëta, në fushë, kurse vetëm një numër tejet i vogël i vendbanimeve të blegtorëve shtriheshin nëpër luginat e larta malore. Gjatë periudhës së vonë romake pjesa dërrmuese e tyre është fortifikuar me mure mbrojtëse. Fortifikata të ngjashme të tipit refugio paraqiten gjatë shekujve III dhe IV në pjesët periferike të ultësirave të cilat shërbenin si vende strehimi për popullatën që jetonte nëpër vendbanimet në fushë në rast të rrezikut.

Në këtë drejtim spikat një vendbanim i madh i tipit opidum, mbi Likovë, që shtrihet në periferinë perëndimore të fushës së Kumanovës, i futur në thellësi të luginës malore. Gjatë periudhës së hershme romake ky vendbanim nëpërmjet rrjedhës së lumit të Likovës ka zbritur rreth pesë km majtas fushës pjellore, ku do të zhvillohet në një qytet të madh dhe me një status të MUNICIPIUMIT. Bëhet fjalë për qytetin më të rëndësishëm të antikitetit të Karadakut të Kumanovës, i cili shtrihet në anën perëndimore të fshatit Llopat. Duhet përkujtuar se një mbishkrimi, që është gjetur te mitreumi – tempulli kushtar hyjnisë Mitra, i zbuluar në këtë lokalitet, përmendet edhe stacioni Lamud(ava). Në bazë të të dhënave të këtij mbishkrimi, Ivan Mikulçiqi, duke hequr dorë nga qëndrimi i mëhershëm se stacioni Lamud duhet kërkuar në ndonjërin nga qendrat e zonave kufitare me provincën e Trakisë, pohon se ky qytet mund të fshihet te gërmadhat e fshatit Llopat, i shënuar në mbishkrimin në fjalë si stacioni Portorium publici vestigialis Ilirici. Ky stacioni doganor aty nga shekulli II fillon të zhvillohet dhe përforcet edhe më shumë ekonomikisht dhe, duke u organizuar në një vendbanim të urbanizuar, ai ngrihet edhe në një qendër të mirëfilltë administrative, por edhe doganore. Gjithnjë sipas mendimit të arkeologut Ivan Mikulçiq, gjatë periudhës së vonë romake Lamudi bëhet edhe një qendër e organizuar mirë administrative për rajonin Kumanovë-Preshevë, duke fituar edhe statusin MUNICIPIUM.

PËRFUNDIM

Në mungesë e politikave racionale, edhe pas kaq vitesh vazhdon trajtimi asimetrik i trashëgimisë kulturore në Maqedoni. Dhe, si pasojë e një qasjeje të këllillë të (pa)qëllim të nga ana institucionale, kemi pastaj një hapësirë me dy realitete shkencore: realitetin (zyrtar) maqedonas dhe atë jashtë-institucional shqiptar. Edhe sot e kësaj dite kemi institucione të trashëgimisë, pothuajse të pastra etnikisht, vetëm me kuadro maqedonase, financim mono-kulturore, hulumtim seleksionues të lashtësisë, prezantim dhe afirmim të njëanshëm të monumenteve etj. Dhe, për më shumë, si rezultat pikërisht i kësaj gjendjeje, e cila mbretëron në këtë vend të mbingarkuar me mosbesim dhe tensionime, kemi një lashtësi të pandërguar sa duhet, në errësirën e së cilës humbasin qytete të rëndësishme të antikitetit ilir. Prandaj është koha që të fillojnë hulumtimet e domosdoshme për zbulimin e këtyre qyteteve ilire nëpër trojet shqiptare në Maqedoninë e sotme.



Mbrojtja e të varfërve – prioriteti që na mungon

nga ARBEN MALAJ

“Në një vend të qeverisur mirë, varfëria është diçka me të cilën duhet të turpërohemi. Në një vend të keqeverisur është turp pasuria”

Konfuciu

Debatet për lidhjen midis cilësisë së qeverisjes dhe varfërisë janë të hershme. Eliminimi varfërisë absolute dhe zbutja e pabarazisë nëpërmjet rritjes së barazisë së mundësive dhe mbrojtjes sociale mbeten objektivat prioritarë dhe kryesore të qeverive dhe institucioneve ndërkombetare të zhvillimit. Pak dite më parë, Presidenti I Bankës Botërore Jim Yong Kim në një fjalim lidhur me sfidat që kemi përpara theksoj qartë se Banka Botërore synon jo vetëm të eliminoj varfërinë absolute por edhe të rrit të ardhurat për 40% të popullatës që kanë të ardhurat më të ulta.

Objektivi i dytë është i kushtëzuar nga thellimi i pabarazisë. Vlerësohet se 85 miliardë më të medhenj në botë zotërojnë pasuri sa 1/2 e popullatës. Sot kudo në botë, vendet në zhvillim po vuajnë përballjen me krizën, e cila vazhdon të ndrydhë të ardhurat, shkatërrojë vendet e punës dhe shtyjë miliona njerëz në varfëri. Sipas Organizatës së Kombeve të Bashkuara, Reçesioni i Madh, që filloi në vitin 2008 ka zhytur rreth 100 milionë vetë në varfëri, ndërkohë që 1 miliardë të tjerë kryesisht në ekonomitë në zhvillim janë në rrezik. Ngadalësimi dramatik i rritjes ekonomike në nivel global, e veçanërisht tek ekonomitë në zhvillim ka ngritur alarmin se njerëzimi mund të humbasë arritjet e mundimshme të disa dekadave në luftën kundër varfërisë.

Kjo është arsyeja se pse Fondi Monetar Ndërkombëtar, Banka Botërore dhe të gjithë institucionet e tjera ndërkombëtare, kanë vendosur mbrojtjen e të varfërve si një nga prioritetet specifike në recetat e tyre antikrizë. Pavaresisht justifikime të disa qeverive se kanë kufizime për shpenzimet e tyre buxhetore nga “trojka”, në cdo bashkëpunim dhe rekomandim të tyre është theksuar domosdoshmëria e mbrojtjes social të shtresave më të goditura nga kriza. Kjo nënkupton që qeveritë duhet të ristrukturojnë më mirë prioritetet buxhetore dhe mund të përdorin me efikasitet politikat dhe fondet pro të varfërve. Edhe në Shqipëri si në shumicën e ekonomive në zhvillim, pasojat e krizës kanë qenë të thella, jo vetëm në rrafshin e zhvillimit ekonomik të vendit, por edhe dimensionin social. Nga nivelet 6 për qind përpara krizës, ritmet e rritjes ekonomike fillimisht u përgjysmuan, e më pas zbritën në kuotat stanjative 1 për qind. Si në vendet e tjera, më të dëmtuarit nga ky ngadalësim dramatik i rritjes ekonomike kanë qenë shtresat më vulnerabël të shoqërisë, pikërisht familjet me të ardhura më të ulëta. Edhe gjatë kësaj krize rezultoi se të pasurit u bënë më të pasur dhe të varfërit më të varfër ... Pas gati dy dekadash rënie, trendi i varfërisë në vend është përmbytur. Sipas Instat nga viti 2008 deri në 2012-ën, numri i të varfërve në vend u rrit me mbi 64 mijë vetë, të cilët ju shtuan 350 mijë të varfërve. Në terma relativ kjo është një rritje me gati 15 për qind në nivelin e varfërisë kombëtare. Shqetësimi më i madh është se pas 2012-ës rritja e varfërisë mund të ketë qenë edhe më e fortë për shkak të ngadalësimit të mëtejshëm të ekonomisë.

Në kohë të tilla krizash, instrumenti kryesor përmes të cilit qeveritë zbusin pasojat ekonomike por edhe sociale, janë politikat buxhetore. Në thelb, përmes të ashtuquajturve stabilizatorë automatik, vetë buxheti shërbën si një zbutës natyral i kostove të krizës, duke rritur shpenzimet dhe transfertat

e targetuara sociale. Rezultoni se kjo nuk ka funksionuar mjaftueshëm në Shqipëri. Shpenzimet për ndihmën ekonomike, programi kryesor përmes të cilit qeveria mbron shtresat e varfëra gjatë disa viteve kanë rënë edhe pse numri i të varfërve është rritur. Numrat total, fshehin edhe një tjetër problem; denaturimin e skemës, nga e cila shpesh përfitojnë ata që nuk e meritojnë dhe mbeten jashtë ata që duhet të asistohen. Shqipëria është një vend i varfër me buxhet të vogël, nga ana tjetër borxhi i lartë e vendos qeverinë përballë detyrimit për të konsoliduar financat publike. Edhe pse këto dy objektiva (stabiliteti financave publike dhe rritja ekonomike) nuk e kundërshtojnë njera tjetrën, struktura e targetuar jo qartë dhe implementuar jo mirë e paketave antikrizë e bëjnë të vështirë mbrojtjen për të varfërit. Ajo që mbetet dëshpëruese është dështimi për disa vite i buxhetit për të shërbyer në kohë të varfërit. Një situatë kjo e përsëritur disa herë, ku rastet më të fundit janë ajo e vitit 2013 dhe tremujori i parë i këtij viti, ku transfertat për të varfërit kanë qenë gati dy herë më të ulëta se tre vitet e fundit.

Shumë nga familjet e varfëra, kanë si të vetmin burim jetese transfertat që marrin nga qeveria. Dështimi disa vjetecare i buxhetit për të shërbyer këto kategori në kohë, ka pasojat të rënda sociale për mbijetesën e tyre. Në kushtet kur vendi ynë do të përballlet edhe për disa vite, në efektet e rritjes së ulët ekonomike dhe borxhit të lartë public, qeveria duhet ta synojë dhe arrij stabilitetin e financave publike dhe një rritje ekonomike më të lartë dhe më të drejtë/përfshirë duke i asistuar shtresat më të varëra të shoqërisë. Në afatshkurtër me me skemat e mbrojtjes sociale dhe në afat mesëm dhe afatgjatë duke reduktuar numrit e të varfërve dhe duke ndaluar përqendrimin e thellimit të pabarazisë. “Madhështia e një kombi nuk qëndron tek fuqia ushtarake, por tek mënyra se si trajton të varfërit dhe ata në nevojë” do të theksonte president Obama. Ne duhet ta konsiderojmë luftën kundër varfërisë një prioritet social, që lehtëson dhimbjet dhe ndihmon solidaritetin social, pa të cilin qeverisjet deshtojnë.

Profecia e Dodonës krijon Romën

nga ILIR CENOLLARI

Të gjithë e dinë shtegtimin e Enesë, heroit Trojan, përgjatë brigjeve Ilire por shumë pak janë ata që besojnë se Roma u krijua me “porosi” të orakullit të Dodonës. Në kohën tonë duket e çuditshme, gati e pabesueshme, se një qytet i madh dhe i famshëm si Roma, të jetë krijuar me një profeci orakulli, se historia e Romës ka kaluar nga brigjet shqiptare. Eh, bota s’ka qenë si është sot, as shtetet, as popujt, as qytetërimi, aq kultura, as besimi. Shpesh, në mënyrë paradoksale, në përfytyrimin e botës së vjetër, nisemi nga perceptimi i sotëm, nga realiteti i sotëm, nga gjendja e sotme. Ç’iluzion i tmerrshëm! E nga këto iluzione kanë lindur dhe lindin paragjykimet, delire, paranoja, legjenda, përralla, monstrozitetet.

Kush është Virgili? Të dhënat biografike na ndihmojnë të kuptojmë më mirë jetën dhe veprën e poetit gjenial, sidomos lidhjet me brigjet shqiptare. Publius Maronis Virgili lindi në 15 tetor të vitit 70 para erës sonë në **Ande**, Lombardi, dhe vdiq në Brindisi, **Kalabri**, më 21 shtator të vitit 19 p.e.s. Babai i Virgilit ishte bujk, e ëma fisnike. Fshati la gjurmë të thella në formimin dhe karakterin e tij. Edukimin fillestar e mori në Kremena, në moshën 16 vjeçare lë vendlindjen dhe shkon në Milan, pikërisht në ditën e vdekjes së Lukrecit, poetit të famshëm latin. Në këtë kohë, Krasi dhe Pompeu u bënë për së dyti konsujt të perandorisë romake. Më pas Virgilin e thirri Napoli, qyteti i poezisë, arti dhe filozofisë. Në Napoli u formuan pasardhësit e Homerit, Theokritit, Lukrecit, Stati, Ciceroni, një plejadë e tërë krijuesish dhe intelektualish të shquar të antikitetit. Studjoi me ngulm matematikë, shkencë fizike, histori të natyrës, njohuri të përgjithshme, teologji, filozofi, njohu dhe përvetësoi diturinë e Sokratit, Platonit, Epikurit, Pitagorës, etj. Augusi, perandori i Romës, mbledh rreth vetes elitën e poetëve dhe shkrimtarëve latinë të

kohës, sipas një tradite që do të vazhdonte gjatë në perandorinë romake.

Poet i lindur, i dashuruar me natyrën, ëndërrimtar i madh, mik i vetmisë, i ndjeshëm, i dhembshur, i dashur, i çiltër, i butë, i pajisur me njohuri dhe kulturë të gjerë, të gjitha këto, vetitë e lindura me ato të fituara, i dhanë zotësinë të derdhte në forma të përsosura, harmonike dhe muzikore mendimet më të larta dhe ndjenjat me sublime. Virgili ndoqi shkollën e Theokritit për të pasqyruar në artin e vet bukuritë e natyrës, për të derdhur në vargje paisazhet e Sicilisë duke i pasuruar me motive dhe ngjyra të reja. Virgili kishte zemërimin e Arkilokut, alegrinë e Lucilit dhe cilësitë e Simonidit për të shpalosur para botës vuajtjet dhe fatqekësitë e Romës. Talenti i madh dhe kërkesat e rrepta ndaj vetes e bëjnë rival të denjë të Homerit, Hesiodit dhe Theokritit. Shkroi vepra monumentale, si Gjeogjikat, Eneidën, etj. Për dhjetë vjet rresht arriti të shkruante vetëm gjysmën e poemës së famshme “Eneida”, që përshkruan epopenë legjendare të themelimit të Romës. Augusti iu lut t’i recitonte disa pjesë të kësaj poeme dhe pas shumë ngulmimesh, poeti pranoi t’i lexonte disa fragmente. Pas një ndërprerje, i përkushtohet përsëri kësaj vepre dhe në krye të katër viteve arrin ta përfundojë. Përpara se t’i jepte dorën e fundit, nisat për në Athinë. Horaci, miku dhe bashkëkohësi i vet, dëshmon se Virgili gjatë këtij udhëtimi kaloi pikërisht nga brigjet e Himarës dhe lutet: «Ruaje o Zot, anijen që mban brenda gjysmën time, Virgilin e madh». Studjuesi italian, Saverio Skrofani, thotë se Virgili gjatë këtij udhëtimi qëndroi për të pushuar në **Butrint** të Shqipërisë por këtë udhëtim ai e vendos përpara nisjes së poemës epope. Në Butrint i lindi ideja për këtë poemë, shkruan Saverio. Në Athinë takon Augustin që u kthye nga lindja. Donte të kthehej në Itali bashkë me perandorin por udhës u sëmëru dhe qëndroi në Brindisi, ku dhe vdiq në moshën 52 vjeçare. Eshtrat e poetit i vendosën në Napoli, aty ku ai kaloi vitet më të bukura të jetës së vet. Mbi varr të poetit është shkruar ky amanet që Virgili

(Vijon në faqen 24)

Duar të bashkuara

Nga NDUË LAZRI
President i Federatës
“Shqiptarët e Bashkuar të Italisë”

Dy duar të bashkuara. Të stëlizuara bukur grafkisht, aq sa krijojnë imazhin e shqiponjës së flamurit tonë. Kjo është stema e Federatës “Shqiptarët e Bashkuar të Italisë”, që u krijua më 26 prill, në qytetin Fermo të rajonit Marche në Itali. Një ide e bukur e dhënë nga drejtuesja e shoqatës “Acquasport Terme” në Padova, Erida Çela Perlala dhe e realizuar nga dizenjatorja grafike Michela Santelli, anëtare e kësaj shoqate. Edhe në këtë realizim dy duar të bashkuara, të një shqiptareje dhe të një italianeje. Ideja e bashkimit. Më shumë se kushdo e ndjejnë atë emigrantët që ndodhen larg vendit të tyre. Edhe kur janë të organizuar në shoqata të ndryshme të vogla, dëshira e një bashkimi më të madh, për t’u ndjerë më afër njëri-tjetrit e së bashku në raste festash kombëtare e në momente të ndryshme ndihet e fortë. Pikërisht për realizimin e një ideje të tillë po zbrisim me makinë sëbashku me imprenedorin e suksesshëm shqiptar në Reggio Emilia, Klodian Cami dhe aktivistin e palodhur Haki Maze, përfaqësues së shoqatës “Shqiponja” dhe anëtarë të grupit koordinues për krijimin e Federatës së shoqatave shqiptare në territorin italian. Tek bënim atë rrugë të gjatë për të zbritur në Marche, poshtë Ancona-s, me gjithë pejsazhin e bukur që na shoqëronte nga njëra anë deti e nga tjetra kodra të gjelbëruara e të lulëzuara, po flisim se pse duhej bërë ai takim pikërisht në qytetin Fermo. Por, kur arritëm atje dhe u takuam me mikpritësit, anëtarët e shoqatës “Skëndërbeg”, e kuptuam që ishte një zgjedhje e goditur. Në afërsi të qendrës së qytetit, një shesh me emrin e Heroit tonë Kombëtar, Gjergj Kastrioti. Në qendër monumenti i heroit, me shqiponjën në basoreliev. Anash sheshi i zbuluar me mburojat e përkrenaret dhe me flamurin tonë kombëtar. A nuk ishte Gjergj Kastrioti një luftëtar dhe simbol i bashkimit? Ky shesh dhe monumenti janë frut i këmbënguljes dhe punës së palodhur të shoqatës “Skëndërbeg” në Fermo dhe dëshmi e integritetit të shëndoshë të shqiptarëve në jetën italiane, i mirëkuptimit reciprok dhe bashkëpunimit miqësor midis tyre. Drejtuesit e shoqatës, Hamit Çorrogjafi dhe Granit Muça kanë insistuar shpesh herë pranë autoriteteve lokale italiane në komunën përkatëse dhe e kanë arritur marrjen e një sheshi për t’ia kushtuar heroit kombëtar. Pas miratimit, gjithkush është vepër e duarve të aktivistëve të shoqatës dhe emigrantëve të tjerë shqiptarë, që mblidheshin në kohën e lirë e punonin vullnetarisht për ndërtimin e sheshit. Hamiti është imprenedor i njohur, ka një firmë ndërtimi dhe materialet e duhura i solli nëpërmjet firmës së tij. Busti i bronxtë u porositi në Shqipëri dhe u realizua nga skulptori Artan Peqini, i cili e dërgoi me çertifikatë të rregullt në Itali. Këtu në këtë shesh emigrantët shqiptarë vijnë herë pas here, sjellin lule e kujdesen për flamujt kombëtarë, mblidhen tek lokali që ka një emigrant shqiptar aty afër sheshit, organizojnë aktivitetet e ndryshme etj. Nga Hamiti mësojmë se ata tani kanë marrë miratimin që në Sant Elpidio, aty afër, të kenë një shesh që i kushtohet një figure tjetër të rëndësishme të kombit tonë, Nënë Terezës. E po punojnë për realizimin e tij. Është kënaqësi kur i shikon bashkatdhetarët të punojnë tok për realizime të tilla të bukura, që u mbeten brezave dhe ngrënë emrin e figurave të kombit.

Jo vetëm kaq. Por kjo shoqatë me përpjekjet e saj ia ka arritur edhe të sigurojë mundësinë e funksionimit të tri shkollave në gjuhën shqipe. Kjo ka një rëndësi të madhe. Të mos harrojmë se shqiptarët kanë mbi 25 vjet emigracion këtu. Shumë fëmijë kanë lindur e lindin në Itali, frekuentojnë shkollat italiane, ku mësimet zhvillohen në italisht. Ndaj mësimi i gjuhës shqipe (duket paradoks por për ata bëhet një gjuhë e dytë), ka një rëndësi të madhe. Këtë shqetësim e kanë në tërë zotat ku ka emigrantë shqiptarë. Edhe në Rovereto shoqata e emigrantëve shqiptarë ka ngritur vetë shkollën ku jepen mësimet të gjuhës

shqipe për fëmijët. Ky mbetet një objektivi i rëndësishëm për të ardhmen, për të cilin federata e shoqatave mund të bëjë një punë më të programuar, më këmbëngulëse e më rezultative, duke bashkëpunuar me organet lokale e qeverinë italiane si dhe me institucione e fondacione europiane për sigurim fondesh, lokalesh etj. Mbledhja e asamblesë për krijimin e Federatës do të zhvillohej në një sallë të bukur të hotel Royal në Fermo. Shoqata mikpritëse i ka marrë të gjitha masat për një organizim sa më të mirë. Në mbrëmjen kur arritëm ishim mysafirë të familjes Çorrogjafi. Hamiti, me origjinë nga Berati dhe bashkëhortja e tij nga Skrapari, treguan tiparet e mikpritjes së vërtetë shqiptare, asaj mikpritjeje me të cilën ne shqiptarët kemi të drejtë të krenohemi përpara Europës e botës. Të dashur e të respektueshëm me të gjithë, ata krijuan një atmosferë shumë të ngrohtë e familjare, çka ndihmoi edhe në punimin e asamblesë.

Të nesërmen, në mbledhjen e asamblesë, punimet e së cilës u drejtuan me seriozitet, kompetencë e transparencë nga kryetari i saj, Klodian Cami, delegatët sollën punën dhe eksperiencën e shoqatave të tyre. Tonin Nikolli, kryetar i shoqatës së shkrimtarëve dhe artistëve shqiptarë në Itali, me qendër në Verona, foli mbi përvojën e organizimit të një aktiviteti mjaft të bukur në Brescia (ku më kishte rastisur të isha i pranishëm). Aty u bënë promovime librash në një ambient e atmosferë tërësisht shqiptare, u luajtën valle shqiptare me kostumet e bukura kombëtare, u përgatitura nga grupi i shoqatës “Besëlidhja”, Rovereto nën drejtimin e Cristina Xhakollit. Kjo e fundit ka bërë jo vetëm përgatitjen e koreografisë, por ka qepur vetë edhe kostumet kombëtare të krahinave të ndryshme. Kur e takova në Brescia më tha që po bënte përpjekje për të përgatitur edhe kostumin popullor të Çamërisë. Punë të tillë të mirë me vallet e kostumet bën edhe shoqata “Lidhja e Prizrenit” në San Zeno, ku punon me pasion mësuesja e gjuhës shqipe Edi Xhyheri. Këto janë arritje që entuziazmojnë dhe rrisin krenarinë kombëtare tek secili nga ne. Madje më gëzoi edhe një fakt tjetër. Regjisorja Valbona Xibriri nuk mundi të vinte në mbledhjen e asamblesë në Fermo, sepse ishte e ftuar me grupin e saj teator në Nju Jork, për të dhënë spektaklin e përgatitur nga ajo vetë, me titull “Burnnesha”. Pas suksesit në Danimarkë ky grup kapërcen oqeanin. Edhe ky një fakt mjaft i gëzueshëm e domethënës. Në fjalën e saj Teuta Spahiu flet për arritjet dhe projektet e shoqatës së emigrantëve shqiptarë në Francavilla al Mare. Ndërsa Erio Korani, kryetar i një shoqate volontariati ndërkombëtar, flet për realizimin e disa projekteve që kanë bërë kryesisht në ndihmë të Shqipërisë. Projekti i parë ka qenë “Shqipëria sot”, me synim edukimin dhe zhvillimin, ku janë investuar 14 mijë euro. Në projektin tjetër “Shkoj në shkollë me buzëqeshje” janë investuar 57 mijë euro për ndërtimin e një shkolle në Kavajë me kapacitet 800 nxënës. Po kështu, me një projekt tjetër është ndihmuar me 32 mijë euro për ndërtimin e një shkolle për 80 fëmijë me aftësi të kufizuara. Po për fëmijët është menduar edhe me investimin e 48 mijë eurove për spitalin e Cakranit në rrethin e Fierit.

Shoqatat shqiptare kanë organizuar në vazhdimësi aktivitetet me rastin e festës kombëtare të pavarësisë e në festa të tjera, organizojnë e zhvillojnë veprimtari sportive etj. Të cilat ndihmojnë që emigrantët të ndjehen sa më shumë të bashkuar e të ruajnë traditat e Atdheut tonë. Duke e ndjerë se është e domosdoshme krijimi i një forumi të përbashkët, që të ndjekë, koordinojë e ndihmojë në jetën e veprimtarinë e shoqatave, asambleja miratoi krijimin e Federatës “Shqiptarët e Bashkuar të Italisë” dhe aktet e saj themelore, si dhe zgjodhi organet e saj drejtuese. Kjo shoqatë do e ketë qendrën e vet në qytetin e Bolonjës. Në mënyrë simbolike akti i themelimit të Federatës u firmos nga të gjithë në sheshin “Gjergj Kastrioti” në Fermo. Përqafimi midis të pranishmeve, shtrëngimi i duarve me entuziazëm e dashamirësi ishin shprehje e një bashkimi më të fortë midis shoqatave të emigrantëve dhe

Shqipëri, Gjiri i Limionit: një nga masakrat e gjermanëve kundër italianëve

C'zhgënjim dhe ç'hidhërim i pakufishëm i pushtoi ata kur arritën atje dhe panë se skela ishte bosh! Pritën më kot në Porto Palermo deri në 3 tetor. U lodhën së shikuari nga deti! Por s'erdhi që s'erdhi asnjë anije. I kishin gënjer! Më në fund general Kiminelo, komandanti i divizionit, mori vendimin vetëvrasës: të dorëzohet tek gjermanët, me të gjitha forcat e tij". Ky është i tërë fragmenti. Por a ishte saktësisht kështu dhe përse hartuesit e librit të historisë së para nëntëdhjetës mezi e përmbajnë gëzimin që italianët mbetën rugëve, që eprorët e tyre i gënjen dhe shumë u mbytën? Tek libri "Albania 1943" i Xhovanit Bonomi (Giovanni Bonomi), kapelan në divizionin "Perugia", kapitulli kushtuar fillimit të kësaj ikjeje drejt portit të Sarandës titullohet "Marshimi i shpresës". Sipas tij lëvizja filloi rreth orës tre të natës së 16 shtatorit. Urdhri për gjithsecilin italian që të merrnin vetëm gjërat më të nevojshme. Kolona u organizua me skalione, ndërsa të gjithë qenë të armatosur shumë mirë, të gatshëm që me fuqi zjarri të përballonin çdo sulm e çfarëdo të papritur. Këmbësoria hipi menjëherë nëpër male për të mbajtur nën kontroll kreshtat dhe majat e tyre, kurse artilleria mori rrugën e fundlugjinës, e ndjekur nga kamionë jo të shumtë të mbushur me municion, ushqime si edhe të sëmurët. Asnjë prej këtyre të fundit, edhe ata më rëndë, nuk pranuan të qëndronin në kamp. Qenë të tmerruar nga ideja se vendasit mund të mos sillëshin mirë dhe t'u merrnin jetën për hiç gjë. Skalioni i fundit, shkruan Xhovani Bonomi, kishte marrë detyrë t'i digjte kapononet, por nuk e morr vesh pse ky urdhrë u zbatua menjëherë dhe kështu ushtarët e divizionit u bënë dëshmitarë të skenave tmerruese, kur, pa zbardhur akoma, një ngjyrë e ndezur flake përfshiu gjithë luginën. Kolona tymi ngriheshin drejt qiellit, gjëmonin shpërthime ulëritëse predhash dhe të të gjithë materialit luftarak. Copëra të tyre binin kudo, duke e bërë të frikshme gjithë luginën. Malet dukeshin si përbindësia. Duke e vazhduar dëshminë e tij Xhovani Bonomi thotë se që në ditën e parë të marshimit vendosja e njësieve dhe e njerëzve pothuaj u prish. Secili shkonte me të vetët. Vapa që e madhe dhe ajo shkaktonte një djersë rraskapitëse. Shqiptarët e thjeshtë, banorë të zonës ku po ecnin, mbajtën ndaj italianëve një distancë të respektuar. "Pasi fituan mbi frikën e fillimit, shkruan Bonomi, gratë shqiptare u afruan tek ushtarët dhe u jepnin ujë, por për një brokë çmimi që shumë i kripur: 11 lekë".



ier. Në qiell i ndiqte lëvizjet e tyre një avion gjerman vrojtimi, i cili të paktën që prej 18 shtatorit, fluturonte pa pushim mbi kokat e italianëve. Ai aeroplan e niste punën e tij të përpiktë në orën shtatë të mëngjesit dhe për paraditen e mbyllte në 12.00. Rishfaqje më pas fiks në orën 17.00, për t'u larguar në buzë të muzgut të mbrëmjes.

Imbarkimi në anije u krye me përparësi të sëmurët, invalidët dhe të moshuarit. Të gjithë këta ikës me fat u ngjiten në kuvertë duke kaluar mes dy rreshtave me partizanë, të cilët vigjilonin mos italianët merrnin me vete ndonjë gjë që atyre u pëlqente të mos e lejonin t'u dilte duarsh. Sepse të ikurit mund të merrnin me vete bagazhet e tyre, por asnjë armë. Operacioni i ngarkimit u krye me shumë shpejtësi dhe me qetësi të madhe. Dëgjoheshin nëpër të vetëm pyetjejt që herë pas here ushtarakët italianë u bënin marinarëve ("Çfarë ka ndodhur në Itali?", "Çfarë po bëjnë amerikanët?"). Përgjigjet u vinin të vakëta, të turbullta, si prej një vendi të përfshirë në luftën nga brenda. Më në fund anijet dhe kaçatorpedinierët, pasi kishin marrë me vete 1500 apo mbase edhe 2000 njerëz, lanë portin e Sarandës. Qenë pa drita dhe pa asnjë zë njeriu. Dëgjohej vetëm zhurma e ujit të trazuar nga lëvizjet e elikës së motorëve dhe prej zhvendosjes së vetë njëjeteve lundrues.

Në prag të natës së 23 shtatorit gjeneralit Kiminelo i erdhi sinjalizimi se shumë shpejt do të vinte në portin e Sarandës një konvojë tjetër dhe me këtë rast do të shpëtonin me ikje edhe të paktën 1500 të tjerë. 23 shtatori që edhe dita kur pa bërë asnjë minutë pushim avionët gjermanë sulmuan dhe bombarduan Korfuzin. Çfarë po ndodhte këtu, nga Saranda italianët e ndoqën me pothuaj llahtar. I trondiste ideja se po të binte në duart e gjermanëve ishulli ky do të ishte edhe fundi për ta. Në mëngjesin e 24 shtatorit majori anglez H. W. Tilman, i ngarkuar nga eprorët e vet të komandës britanike në Kajro për të vepruar në zonën Përmet-Gjirokastrë-Sarandë, shkoi tek komandanti i divizionit "Arezzo", Ernesto Kiminelo, për të këmbëngulur edhe njëherë tjetër në çështjen e dorëzimit të armëve. Gjenerali u përgjigj se "armët e transportueshme do t'i dërgojmë në Itali". Pa shkuar dreka u mësua se kishte rënë në duart e gjermanëve ishulli grek Qefalonia. Ndërkohë avioni zbulues nuk iu nda punës së tij të përhershme të vrojtimit ajror dhe regjistrimit çfarë po bënte divizioni "Perugia". Konvoji i dytë i anijeve hyri në gjirin e Sarandës rreth orës 22.00. Qenë sërish anijet "Probitas" dhe "Dubak", si edhe një motobarkë rreth 1500 ton. Rueshin nga një torpedinier dhe dy korveta të marinës mbretërore. Ata sollën me vete rreth 24.000 racione ushqimore si edhe pak ilaçe. Imbarkimi në anije u krye në kushtet e errësirës së plotë, ndërsa në sfondin e detit dukeshin avionë gjerman që bombardonin pa pushim Korfuzin. Nëpër terr qëndronin në bankinën e molit gjenerali Kiminelo dhe shefi i shtabit i divizionit, majori Bernardineli. Po ashtu edhe tre kolonellë. Frynte erë. Në anijen "Dubak" fillimisht hipën ushtarakët që kishin zbritur nga malet përreth Sarandës, të arratisurit nga Vlora. Konvoi u nis në orën 1.30 dhe u drejtua për në Brindisi. Tashmë era pothuaj kishte pshuar dhe herë pas here në qiell shfaqej Arusha e Madhe. Kur tashmë "Dubak" që në dalje të gjirit dhe, për shkak të rrugës së detyruar që duhej të ndiqte për të dalë në det të hapur, po i afrohej, vetëm për një çast, ishullit të Korfuzit, në anijen e mbushur deri në çdo cep të kuvertës u dëgjua të binte sirena e alarmit ajror. Ora ishte 2.00. Data 25 shtator. Por asnjë treqik nuk u shfaq. Nëpër natën e lagësht qielli i errët nuk u trazua prej ndonjë aeroplani gjerman. Një i tillë u shfaq në orën gjashtë dhe ishte pamjezmtë: po bënte vrojtim. Një zjarr intensiv nga torpedinieri

dhe dy korvetat, si edhe nga topat e lehtë të "Dubak", e dëboi pa bërë sipër dot as dy rrotullime.

Ora po i afrohej shtatës kur në horizontin e Kanalit të Otrantos u duk një torpedinier ndjekës. "Po vjen drejt nesh, duhet të jetë italian", u gëzuan shumë nga ushtarakët që rrinin në bord. Dikush tjetër shprehu dyshimin. Kur të gjithë po shihnin në atë drejtim, një tufë avionësh gjermanë, bombardues-gjuajtës u shfaq befasishtëm në qiell. Ishte një skuadrije e plotë: trembëdhjetë "Stukas".

Anijet italiane filluan t'i gjuanin me të gjitha grykat e zjarrit të kishin, por ata qenë shumë dhe që të gjithë të egërsuar. Bombardimi i tyre ishte tmerrues. Mitrallimi që vjellte plumbash pa bërë asnjë pushim. Ndërkohë katër anijet italiane shtuan shpejtësinë dhe filluan të bënin zig-zag. Nga brigjet italiane qenë akoma shumë larg. "Stukas"-it bënin mbi to pikiatat, mitralonin dhe bombardonin, pastaj ngriheshin lart për t'u rikthyer pas dy minutash. Në kuvertën e "Dubak", e cila kishte pjesën më të madhe të njerëzve, ajo çfarë ndodhi dhe që më pas u përshkrua nga ata pak të mbetur gjallë, ishte e papërshkrueshme. Ulërimat nga plagët që merrnin dhe lutjet për të shpëtuar, mbuluan uturimat e armëve që shtinin nga ajri dhe prej anijeve. Ushtarët shtrëngoheshin pas njëri-tjetrit, përqafoheshin të shkonin në jetën tjetër pa u ndarë nga shoku i luftës: Thërritnin Zotin po ashtu, Shën Mërinë dhe gjithë Shenjtorët.

Anija shoqëruese me emrin "Salvatore", e manovruar me shkathtësi nga një kapiten gjenovez, dy herë ia doli të shmangë goditjet. Ndërkaq "Dubaku", i cili që shënjestra kryesore e avionëve gjermanë, filloi të anohet shumë pjershëm, herë majtas dhe herë djathtas. Ndërsa kuverta e saj tashmë ishte mbushur me të vrarë dhe të plagosur, nga kjo lëkundje e skajshme e voporit transportues, filluan të binin në ujë jo vetëm trupat e vdekur, por edhe ushtarakët e gjallë. Madje, si të qenë dalë mendsh e të mos dinin çfarë po bënin, disa prej tyre u afruan tek buza e kuvertës dhe një çast tendosën trupat të hidheshin. Ndërruan mendje menjëherë kur panë që trumba e predhave të avionëve binte e shkumëzonte mbi ujë pothuaj pëllëmbë për pëllëmbë.

Bombardim-mitrallimi masakruar i gjermanëve zgjati plot njëzetë minuta. Mbi kuvertë gjaku tashmë që bëri një pellg i madh. Në atë tmerr mjekët përpiqeshin të bënin mrekullitë. Ndërkohë një korvetë ishte goditur rëndë dhe po fundosej. Vetëm kur artilleria italiane pushoi dhe përveç dallgëve të detit nuk dëgjohej më asgjë tjetër, njerëzit e mbetur gjallë në "Dubak" ngritën sytë dhe panë në qiell. Avionët armiq qenë zhdukur. Në ikje kishin marrë drejtimin e verilindjes.

"Dubaku", krejtësisht i anuar, pothuaj nuk komandohej më. Konvoi i anijeve e rimori rrugën ngadalë. Qe shumë i dëmtuar, nuk mund të nxitonte më. Shpërndau thirrjen SOS, por nga Italia nuk erdhi asnjë reagim. Të trembëdhjetë avionët që kryen atë gjakosje të madhe, po uleshin një nga një në aeroportin e Tiranës. Do të jenë po ata, tre muaj më pas, në dhjetor 1943, që me po atë formacion luftimi, "treshit indian", do të sulmonin tmerrshëm portin e Barit, duke i sjellë dëme mjaft të mëdha strukturave të tij, të gjitha anijeve të ankoruara në mol si edhe depote të municionit.

Tufa e "Stukas"-ve u shfaq sërish në orët e para të pasdites së 25 shtatorit rivunë në shënjestër "Dubak". Vala e re e bombave e fundosi pjesërisht anijen e madhe, por gjithsesi ajo nuk ra nën ujë. Mbijetoi. Vetëm në orën 15.00 u dukën në horizont, si nëpër mjegull, brigjet italiane dhe këtë kohë anija shoqëruese "Salvatore" ia doli të mbërrinte në tokën e Pulies. "Dubaku" iu afrua vetëm në orën 18.00, ndërsa

dy avionë italianë, për t'i ruajtur nga ndonjë sulm i ri gjerman, fluturonin mbi kokë dhe mbi det gëlonin barka të shumta të ardhura për ndihmë.

Gjysmë e fundosur, e dëmtuar rëndë në çdo pjesë të saj dhe e shndërruar në reliqe, me në bord atë ngarkesë të dhimbshme njerëzish të sakatuar dhe të tjerësh që tashmë qenë kufoma, "Dubak" mbërriti në Kepin e Otrantos dhe më në fund u mbështet në një pjesë shkëmbore të tij. Aty edhe ndali.

Të nesërmen, në 26 shtator, pasdite, nëpër gjirin e Sarandës u afruan, të ardhura nga brigjet kontinentale të jugut grek, dy motobarka me flamur të bardhë. Njëra qëndroi në mes të gjirit, ndërsa tjera filloi t'i afrohet molit. Prej saj zbritën rreth 30 gjermanë, të cilët i pozicionuan mitralozat në port dhe me shpejtësi filluan çarmatosjen e ushtarëve italianë që ndodheshin aty.

Atëherë divizioni "Perugia" dhe partizanët shpërtihyen kundër zbarkuesve me të gjitha armët, përfshi edhe artillerinë. Shenja e tyre e parë fillimisht qenë të tridhjetë gjermanët e futur në port, pastaj motobarka në det. Shkëmbimi i zjarrit ishte i shkurtër, por i fuqishëm nga ana e italianëve. Atëherë motoskafi i ndalur në mol, pa marrë ushtarët e zbritur, ja mbathi tek tjetri dhe të dy bashkë vrapuan për në Korfuz. Predhat e topave italianë i ndoqën nga pas.

Ndërkaq gjermanët e mbetur në mol u kapën nga partizanët dhe brenda asaj dite u dërguan në komandën kryesore të zonës së tyre operative, në Kuç. Disa që ishin të plagosur u mbartën për në infermirinë e divizionit, ku i kuroi mjeku Adorno. Dy, njëri rreth të dyzetave dhe tjetri vetëm 18 vjeç, të plagosur rëndë, i kërkuan doktorit italian t'u injektonte ca morfinë që të vdisnin pa dhimbje.

Nëpër natën e datës 26 shtator, duke u gdhirë njëzetë e shtata, u vendos lëvizja e divizionit drejt Porto Palermos. Ai u bë gati, por para se të niseshin partizanët ngulën këmbë t'u dorëzonin armët. Ushtarët, ndryshe nga urdhri që u kishte dhënë komandanti i tyre, sërish vazhduan të kundërshtonin. Ndërkohë gjenerali Kiminelo, kur trupa ende nuk kishte dalë nga qyteti, erdhi vetë në mes të kolonës së marshimit dhe urdhëroi prerë dorëzimin. Një përgjigje e madh armësh u ngrit në mes të Sarandës. Në orën 2 të natës divizioni "Perugia" që përfundimisht i çarmatosur. U nis i shkurajuar drejt Porto Palermos. Njëkohësisht disa qindra prej italianëve qëndruan me partizanët për të bashkëpunuar në mbrojtjen e qytetit. Nuk u mor vesh nëse këtë e bënë me niasativën e tyre apo sepse qenë komanduar prej ndonjë apo disa oficerëve të lartë, në mos edhe nga vetë Ernesto Kiminelo. Ata që marshuan drejt Porto Palermos mbërritën këtu vetëm në orën dy të pasdites së 27 shtatorit. Atë distancë e kishin bërë nëpër natë pothuaj me vrap, duke ecur jo nëpër rrugën kryesore, por, që të mos diktoheshin nga gjermanët, mbi një luginë, disa kilometra larg detit. Kur mbërritën në Porto Palermo në breg nuk u pa asnjë anije. Sikur të mos mjaftonte edhe kjo pamje dëshpëruese mbi det, në qiell u shfaq një avion zbulues gjerman. Shtiu disa herë me mitraloz dhe u zhduk. Ishte e qartë që nazistët e kishin lokalizuar sërish vendosjen e divizionit.

Në 28 shtator, duke filluar prej natës së një dite më parë, një autokolonë gjermane e ardhur rrufeshëm nga Butrinti filloi të kontrollojë zonën jo vetëm me avionë vrojtues, por edhe me mitralues-bombardues. Çdo ushtarak italian që e kapte me armë në dorë, e vriste në vend. Po ashtu pushtkoheshin, pa përjashtim, edhe të gjithë partizanët. Ndërkaq Saranda, me në mbrojtje italianë dhe shqiptarë, i rezistoi tre ditë një zbarkimi gjerman të ardhur Korfuzi. Ra pas një qëndrese të gjatë. Egërsimi i gjermanëve ndaj qytetit-port që guxoi t'u bënte rezistencë, ishte kaq i madh sa, pa bërë më të voglin dallim, i mitraluan të gjithë robërit e kapur. I vranë grumbuj-grumbuj, buzë detit. Pëlqenin t'i hidhnin në ujë trupat pa jetë. Që të kalbeshin.

Askush nuk mundi dot t'i numëronte të vrarët, madje as edhe t'i varrosë, qoftë edhe në një gropë të përbashkët. Gjithsesi nga goja në gojë, tek banorët, u përhap lajmi se ato ditë qenë jo pak, por afro gjashtëqind italianë dhe partizanë të vdekur. Në buzë të mbrëmjes së 29 shtatorit në qiellin e Porto Palermos, duke sjellë ngazëllim, erdhën dhe ikën edhe dy avionë italianë "Macchi 305". Bënë vrojtim. Në 30 shtator gjendja e ushqimeve ishte krejtësisht zero. Në Porto Palermos e vogël thuhej se qenë grumbulluar afro 8000 italianë. Këta tashmë po hanin barlishte dhe breshka. Ndërkaq operacioni kundër divizionit "Perugia" komanda gjermane e vendosur në Janinë e kodoi "Spaghetti". Në grupin që do të merrej me realizimin e tij, ishin batalioni i parë i regjimentit alpin 99 si edhe grupi i luftimit "Dodel". Njëra njësi nisej nga Greqia dhe tjetra nga Vlora. Erdhi një çast që kolona e motorizuar gjermane, e cila po vinte nga Janina nëpërmjet Konispolit, të ndodhej më afër Porto Palermos se ajo e nisur nga qyteti-port i Vlorës. Çdo italian që kapej, kur nuk kishte asnjë arsye për ta vrarë, ngarkohej në kamionë dhe dërgohej për në kampet e përqendrimit në Evropën qendrore. Në 1 tetor gjendja kaloi me po këtë pasiguri të përgjithshme. Asnjë anije nuk u duk mbi det.

(Vijon numrin e ardhshëm)

